

II. Ipari, kereskedelmi, munkásügyi, értékesítési és közlekedési szakosztály.

Elnök: *Tauszik B. Hugó.*

Jegyzők: *Sz. Szakáts Péter, László Gyula és Schwarcz Gyula.*

Tauszik B. Hugó elnök: Kifejti, hogy e szakosztály körébe tartoznak a legfontosabb ügyek, melyek a székely nemzet érdekei közt első helyen állanak. Ezek alatt az ipari, kereskedelmi, munkás- és közlekedési ügyeket érti, melyekkel a szakosztálynak foglalkoznia kell. Elismeri, hogy egyéb fontos érdekek is vannak, mint a gazdaságiak stb., de az ipar és kereskedelem fejlesztését tartja a legelsőrendű feladatnak, mert erre a székelységnek legnagyobb szüksége van. (*Helyeslés.*) Ha eddig karddal kezünkben kellett küzdeni, most — elcsépelet frázis, de igaz — elszánt küzdelmet kell folytatnunk a létfenntartásért és azt csak *a gyöngének minden téren való segítése által* eszközölhetjük. Eddig a székelység volt legelhanyagoltabb hazánkban, most módot és alkalmat nyújtanak nekünk, hogy konkrét javaslatokkal álljunk elő ugy a kormány, mint a társadalom számára. Köszönetet mond mindazoknak, kik e kongresszus létrehozásában fáradoztak, elsősorban pedig a kereskedelmi miniszter Öngyméltóságának, a kinek képviselőjét, Reviczky Konrád miniszteri tanácsos urat — habár a szakosztály nem is üdvözölheti őt személyesen, — valamint a jelen lévő Micseh Endre miniszteri titkár urat arra kéri, hogy ismert jóindulatával hallgassa végig a szakosztály tanácskozásait és tegyen jelentést a miniszter urnak.

Ezután a szakosztály ülését megnyitja és felkéri Schwarcz Gyula urat, hogy a szakosztály másodjegyzője helyett, aki egyidejűleg más szakosztályban van elfoglalva, Sz. Szakáts Péter jegyzőnek segítségére legyen. Hivatkozva a tanácskozási rendre, üdvözli a jelenlevőket és a szót átadja Siklódy István tanár urnak, mint a faipar kérdése előadójának.

I. Faipar.

Siklódy István előadó: Igen tisztelt Szakosztály! A székely közgazdasági válság jellemző tünete, hogy a nép jövedelme fogyasztási igényeivel nem áll arányban s ennek folytán a nép szegényedik, kivándorolni kezd s a közerkölcsök lazulnak.

A nép foglalkozása ugyyszólván kizárólag a földmivelés lévén, mi ezidőszerint külterjes, legtermészetesebb a székely közgazdasági válság elhárítása végett a székely földmivelés belterjesebbé tételére törekedni.

De a nemzetgazdaságtan törvényeit félreismernők, ha azt hinnők, hogy a székely földmivelést egymagában tartós virágzásnak indítani lehetséges. A székely földmivelés jelen helyzete azon állapot, melyre az a kül- és belföldi ipar és kereskedelem kölcsönhatása alatt természetszerűleg fejlődhetett. A mig ez a kölcsönhatás változatlanul fennáll, addig a székely földmivelés tartós továbbfejlődését sem lehet remélni. Ezért a székely közgazdasági válság elhárítása nem egyszerű feladat. Pusztán a székely földmivelés javítása által nem lehet czélt érni. A földmivelésre kölcsönhatást gyakorló más tényezőket is fejleszteni kell. Elsősorban pedig ipart kell létesíteni.

Tévedés azt hinni, hogy Ausztria a magyar gazdasági termékeknek örök időközön át biztos és jó piacza lesz. Tévedés azt hinni, hogy egyik ország gazdasági fejlődését a másik ország közgazdasági tényezőire sikerrel alapíthatná. A gazdasági tényezők legalább igazán intenzíve nem hatnak országokon át egymásra, sőt még kis távolságokat is alig bírnak el. Innen van, hogy egy és ugyanazon ország különböző vidékein is különbözők a közgazdasági viszonyok. Csupán Erdélynek is azon vidékei, melyeken iparos városok vannak, földmivelés tekintetében is jobb helyzetűek, mint a más vidékek. Azon közkeletű, hagyományos osztrák politika, mely szerint Ausztria iparos állam, Magyarország földmivelő állam legyen s közgazdaságilag egymást kölcsönösen kiegészítsék, tökéletesen elvesztette létjogosultságát azon percztől kezdve, amint Magyarország földmivelése ezen politika hatása alatt csődbe jutott.

Senkisé sem vonhatja kétségbe hogy ezen helyzetben jogunk és kötelességünk fejlődésnek indítani saját iparunkat és kereskedelmünket is, szóval azon közgazdasági tényezőket, melyek úgy a magyar földmivelés magasabbfoku virágzásának, mint egyáltalában a jelen közgazdasági válság elhárításának biztos eszközei.

Továbbra is, Magyarország földmives állam, Magyarországot összes körülményei földmivelésre utalják, Metternich-féle elv álláspontjára helyezkedve csak azt érhetnők el, hogy Magyarországnak örök időken át csak annyi lakósa lehetne, mint a mennyi az osztrák ipar és kereskedelem által adott földmivelési körülmények között a földmivelésből meg tud élni, míg az ezen felüli népszaporulat kellene, menjen folyton jobb hazát keresni s így Magyarország Ausztriával szemben folyton gyenge, folyton viszonylag néptelen, folyton gyarmat lenne.

Ma Magyarország más országokhoz képest viszonylag gyér népességű. Míg Magyarországon 1 km²-en csak 59.4 ember lakik, addig Ausztriában 87, Szászországban 253. Szászországnak, ennek a kis országnak, melynek területe 14,933 km², tehát a Székelyföld 4 megyéjének területénél 944 vagyis közel ezer km²-rel kevesebb, 3.787,668 ember lakosa van, tehát 1.311,670 emberrel több, mint egész Erdélynek és 3.206,132-vel több, mint a Székelyföldnek, melynek 581,536 lakosa van.

A Székelyföldön még az országos átlagnál is gyérebb a lakosság, mert itt 1 km²-en csak 36.6 ember lakik, tehát 22.8 emberrel kevesebb, mint az országban általában. Sőt egyes székely megyék épséggel feltűnően néptelenek, Csikmegyében 26.4, Háromszék-megyében 35.3 ember lakik 1 km²-en, míg Udvarhelymegyében 40.3, Maros-Tordamegyében 42.2, valamivel több a székelyföldi átlagnál, de még ezek is alul vannak nemcsak az országos átlagon, hanem még az erdélyi átlagon, 43-on is.

Nem képzelhető olyan józan magyar politikus, a ki öntudatosan ellen akarna állani annak, hogy az ország más fejlettebb országokhoz hasonlóan jobban benépesüljön, s ez irányban fejlődésnek induljon. Helyes és időszerű magyar közgazdasági politika csakis az lehet, melynek valóságos magyar iparfejlesztése, a földmivelés magasabb színvonalra emelése mellett, a célja. A székely közgazdasági válságot is csak ezzel a politikával lehet elhárítani. Ipart kell létesíteni a Székelyföldön.

De az iparfejlesztés szintén nem egyszerű feladat. Annak is meg vannak a maga feltételei, melyek figyelembe vétele nélkül a legszebb tervek is hiu törekvéseknek bizonyulhatnak. Azért a siker érdekében szükséges ezen feltételeket megvizsgáljunk s a székely iparfejlesztés helyes irányelveit ezen az alapon tisztába hozjunk.

Az ipar fejlődéséhez szükséges a nép bizonyos fokú sűrűsége.

A statisztikai adatok tanúsága szerint a Székelyföld lakossága gyér. Azonban ha tekintetbe vesszük, hogy a Székelyföld egész területének több mint fele erdő s csak az erdőtlen területre vonatkoztatjuk a statisztikai adatokat, úgy fogjuk találni, hogy 1 km²-re a Székelyföld erdőtlen területéből 74 ember esik, a mi az országos átlagnál 25 emberrel több; a mihez ma még számításba vesszük a székelyföldi talaj és éghajlati viszonyokat, nem fogjuk gyérebnek találni a lakosságot a Székelyföldön, akár az ország legsűrűbb népességű, erdőtlen, sík talaju, aránylag meleg éghajlatu megyéje, Csanádmegye lakosságánál sem, a hol 1 km²-en 82.2 ember lakik. Ezen alapon konstatálhatjuk, hogy a Székelyföld lakossága viszonylag elég sűrű, s a népsűrűség tekintetéből a Székelyföld iparfejlesztésre elég alkalmas. De viszont épen erre való tekintetből igen megfontolandónak látszik, hogy a székely megyékből a nép mesterséges kitelepítésének ideje vajjon már érkezett-e s vajjon a mesterséges kitelepítés nem fogná-e utját állani épen a székely nép óhajtott közgazdasági fellendülésének. Az ipar fejlődésével kapcsolatban előreláthatólag már természetszerűleg fellendülő földmivelés egymagában is a jelenleginél nagyobb népességet fog eltartani, mely körülmény magában véve is a mesterséges kitelepítést ezidőszerint még korainak jelzi.

Ipar és ipar között különbség van. Az angol vállalkozó által a Zuluföldön létesített ipart senki sem fogja zuluiparnak tekinteni, még akkor sem, ha munkásai a zulukafferek sorából kerülnek is ki.

Épen így nem tekinthető székelyiparnak a Székelyföldön idegen vállalkozók által létesített ipar még akkor sem, ha munkásai a székelyek sorából kerülnek is ki. Csak az az ipar lesz igazán székelyipar, melynek nemcsak munkásai, hanem vállalkozói is székelyek, székely magán vagy székely társas cégek. Midőn a székely iparfejlesztés kérdésével foglalkozunk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy itt nem minden áron való iparfejlesztésről, hanem egy nép megmentéséről van szó. A székely nép közgazdasági helyzetét kívánjuk megjavítani azért, hogy maga ez a nép jobb helyzetbe jusson, hogy régi szép multjához hasonló újabb virágzásnak induljon. Ezt pedig nem idegen vállalkozók betelepítésével, hanem a székely anyagi erőknek esetleg az állam támogatása mellett életrekeltésével, s maguknak a székelyeknek a tisztas ipari foglalkozásokba bevonásával érhetjük el.

Az olyan ipartól, melynél vállalkozó nem, hanem csak munkás és napszámos lehet a székely: legalább is a székelyek jobbjai irtózáttal fordulnának el, miként Róma szabad polgárai elfordultak az ipartól, a mint rabszolgák kezdték azt üzni. Az ilyen ipar nemcsak hogy nem javítaná a helyzetet, hanem tökéletes romlásba vinné a székely népet, miként Róma bukásának egyik fő-főokozója volt a rabszolgaipar, mely kezdetben a rabszolgatartók meggazdagodását, s a nép elszegényedését, majd a szegény nép nem tudván fogyasztani az ipartermékeket, a rabszolgák felszabadítását, a proletárok tömeges elszaporodását s a római társadalom felbomlását okozta. Tisztos ipart kell fejleszteni a Székelyföldön, melyet magáénak ismer és szeretettel üz a székely nép apraja-nagyja.

Az iparfejlesztés sorrendje is figyelmet érdemel, mert a Székelyföldön való fejlesztésre ezidőszert nem minden iparág látszik egyformán alkalmasnak.

A cél magának a székely népnek jóléte előmozdítása lévén, azon iparágaknak fejlesztése látszik elsősorban legindokoltabbnak, melyek leginkább képesek a székely nép jövedelmét ezidőszert fokozni. Ilyenek azon iparágak, melyekben a székely népnek legtöbb hagyománya, legtöbb jártassága, legtöbb tudománya van; valamint azok, a melyek legnagyobb mértékben vannak hatással a közgazdaság más ágaira is, mint például a földmiveléssel kapcsolatos, illetőleg nyersanyagaikat teljesen a székely földmiveléstől nyerő iparágak, milyen például az erdőipar.

Másodrendűnek látszik azon iparágak fejlesztése, melyekben a székely népnek hagyománya nincs, vagy csak kis mértékben van, melyek nyersanyagait a székely földmivelés csak csekély mértékben vagy egyáltalában nem képes szolgáltatni. Másodrendűnek tekintendő az ilyenek fejlesztése még azon esetben is, ha az országos külkereskedelmi mérleg ezeken új munkaterek létezését jelzi azáltal, hogy azok termékeiből külföldről az országnak nagy behozatala van, milyen például a szövőipar, melynek termékeiből évenként 460 millió korona értékűt hozunk be külföldről. Mert az országos külkereskedelmi mérlegről csak a hely és idő rendkívüli tág értelmezése mellett lehet állítani, hogy a nép anyagi jólétével közvetlen összefüggésben van. Egy hely és pillanat szerint ítélve, azt fogjuk találni, hogy a nép anyagi jóléte nem az országos külkereskedelmi mérlegen, hanem kizárólag a nép egyeséi magánmérlegein fordul meg, miknek aktív vagy passzív volta

jövedelmük és fogyasztásuk arányától függ. A nép pedig mindig azon foglalkozásban fog viszonylag és abszolúte is legtöbbet keresni, a melyet legtöbb intelligenciával üzni képes, a melyben már hagyománya van, a melyhez bizonyos fokig ért, a mely eddigi foglalkozásához legközelebb áll. Azért az olyan iparágak, mint pl. a szövőipar is, tekintettel arra, hogy a közgazdasági fejlődésben éppen úgy nincs ugrás, mint a természetben, csak fokozatosan előkészítve, mintegy azon iparágak szárnyai alatt fejleszthetők, a melyek üzésére a Székelyföldön a talaj már ezidőszerint is teljesen alkalmas, mert az erőltetett fejlesztésre irányuló kísérletek szükségképen hiábavalóknak fognak bizonyulni.

A Székelyföldön fejlesztendő ipar alakját is tisztába kell hoznunk. Az iparnak két alakja van: gyáripar és kézműipar. A kézműipar a múlté. A jelen s jövő életképes ipara a gyáripar. Ha életképes ipart akarunk, gyáripart kell fejlesztenünk a Székelyföldön.

Az ipar fejlődésének fölös számu, intelligens, olcsó és szorgalmas munkáselem is egyik föltétele. E tekintetben a viszonyok a Székelyföldön, eltekintve az erdőipartól, melynél a kisebb földmivesgazda is szabad idejében szívesen vállal munkát, még alig tekinthetők kedvezőknek, mert az iparosmunkások saját iparágukat elhagyva, más téren is aránylag könnyen találnak munkát és alkalmazást, s ezért nagyobb önmegerőltetéssel, s e mellett még olcsóbban is, nem igen hajlandók dolgozni. Ez okból a Székelyföldön a földmiveléstől távolabb eső iparvállalatok létesítésénél még ezidőszerint bizonyos óvatosság látszik szükségesnek.

Az ipar fejlődéséhez bizonyos tőkegazdagság is szükséges. A Székelyföldön magánosok kezében nagyobb tőkék még nem igen alakultak ki. Bár ez az iparfejlődésre nézve hátrányos, aránylag mégis örvendenünk lehet rajta, mert a tőke aránytalan elosztása miatt ezideig a székely nép között nem is keletkeztek éles osztályellentétek, a mi egyáltalában nem is volna kívánatos. Vannak azonban a székely népnek tőkéi, kincsei, a közvagyonokban, erdőkben, bányákban, gyógyforrásokban, mely tőkék azonban ezidőszerint alusznak, vagy legalább is szunnyadoznak. Ezen tőkét lehet és kell életre ébreszteni, s ha ez sikerül, a székely ipar fejlődését a tőkehiány többé nem fogja gátolni.

Az ipar fejlődésének a közlekedési eszközök bizonyos mérvű fejlettsége is lényeges föltétele, mert az ipar nyersanyagainak

összehordása, az ipari készítmények széthordása csak alkalmas, közlekedési eszközök segítségével lehetséges. A Székelyföld közlekedési eszközökkel köztudomásulag nagyon hiányosan van ellátva. A Székelyföld legnagyobb városának, Maros-Vásárhelynek, Erdély földrajzi központjának, egy másodrendű vonala van. A székelyföldi erdők, bányák, gyógyforrások nagyobb része alig megközelíthető, sőt éppen hozzáférhetetlen. A Székelyföld közlekedési eszközeinek az iparfejlesztéssel kapcsolatos megfelelőbb fejlesztése oly feltétel, mely nélkül a székely iparfejlesztésről, s ezzel együtt a székely közgazdasági válság elhárításáról szó sem lehet. A székely közgazdasági válság elhárításának első és főfeltétele a szükséges székely vasutak teljes kiépítése.

Ezek előrebocsájtása után, tulajdonképeni tárgyamról a székely faiparról s annak fejlesztéséről van szerencsém a következőket előadni:

A Székelyföldön már a mohácsi vész előtti időkben volt a helyi szükségletek kielégítésére szolgáló ipar. Ezt bizonyítják az iparos székelycsaládnevek, mint Ijártó, Szijgyártó, Acs, Asztalos, Timár, Varga, Szabó, Fazekas, Lakatos, Kovács. A székelyek különösen az ácsiparban tűntek ki. A tornáczos, ereszes, számos változatu székelyházak eredeti építészeti rendszert képeznek, mely a görög és a magyar alföldi építészettel azonos jellegű, de minden más európai, byzanci, román, gót, renaissance, barokk építészeti rendszertől különbözik. Ezt az építészetet a székelyek magukkal hozták az őshazából, s az időközben keletkezett stíláramlatokkal szemben eredeti tisztaságában megőrizték s mind a mai napig mesterei maradtak.

A mohácsi vész után, a török hódoltság idején a zavaros politikai viszonyok miatt, később az osztrák iparfejlesztési törekvések miatt a magyar ipar pusztulásnak indult, s ezzel együtt a székely ipar is. Csak az 1867-i kiegyezés után kezdett úgy a magyar, mint a székely ipar ismét föllendülni.

A székely faipar jelen állapota következő:

A fő közlekedési eszközök mentén részint benn a Székelyföldön, részint azonkívül van 18 székely gőzfűrésztelep, melyeken 70 teljes fűrészjárom (Vollgatter) működik. Ezekon kívül az erdei patakok mentén még számos kisebb jelentőségű vízi fűrészmalom is található. Kézdi-Vásárhelyen van 40 asztalosmester, 20 segéddel és 40 tanonczzal, Maros-Vásárhelyen van gőzerőre

berendezett asztalosgyár. Ezeken kívül a Székelyföld minden jelentékenyebb községében található egy-két asztalosmester.

A székelyföldi gőzfűrésztelepek közül egyesek, mint például a gyulafalvi, a versenyképesség magas színvonalán állanak, s valószínűleg világgazdaságot folytatnak. A kisebb fűrésztelepek azonban számos nehézséggel küzdenek.

A székelyföldi asztalosipar még ezidőszerint kisebb jelentőségű. A kézdi-vásárhelyi asztalosok a Romániával való vámháború kitörése óta csak nehezen tudják fentartani magukat. Egyedül a maros-vásárhelyi asztalosgyár tekinthető a Székelyföldön ezidőszerint ezen iparágban versenyképesnek.

A székely faipar ilyen állapota mellett, tekintettel arra, hogy a Székelyföldön még nagyterjedelmű erdőségek fekszenek kihasználatlanul, s hogy ezek kihasználatlanul hagyása éppen olyan hiba, mintha a buzatermést hagynók learatatlanul, valamint tekintettel arra, hogy a székely népnek az erdőipar terén hagyományos gyakorlata és szakértelme van, s hogy ezen iparág aránylag sok kigazdát képes a mezőgazdasági munka szünetelésekor munkával ellátni és keresethez juttatni: a faipar terén a Székelyföldön ezidőszerint az erdőipar látszik legelső sorban fejlesztendőnek.

A Székelyföld négy megyéjének területe 15,877 km², vagyis 2.480,781₂₅ kataszteri hold; miből erdő 1.366,298 kataszteri hold, vagyis a Székelyföld összes területének több mint fele, illetőleg 55%-a.

Fenyőfaerdő	van	643,445	kath.	hold
Tölgyfaerdő	„	109,244	„	„
Bükkfaerdő	„	613,609	„	„

Ipari szempontból leginkább figyelmet érdemel a Székelyföld 643,445 kat. hold fenyőfaerdeje. Ezen erdők a világ legjobb minőségű luczfenyőerdei. Ezen erdők 120 éves fordá mellett 120 év alatt kihasználható termését a jelenlegi fakészletet és a 120 évi újabb termést is beszámítva 300 millió m³ nyersanyagra, 150 millió m³ fűrészárura tehetjük, minek előállítására napi 24 órás üzem és évi 10,000 m³, 120 évi 1.200,000 m³ fűrészárutermelés mellett 120 teljes fűrészjárom állandó működésére van szükség. A Székelyföldön ezidőszerint 70 ilyen járom lévén működésben, tehát a székelyföldi luczfenyőerdők kihasználására szükséges 120 fűrészjáromból még 50 járom hiányzik. Azon 250,000 kataszteri hold erdő, melynek okszerű kihasználása iránt ezideig gondoskodás nem történt, Csikmegye Gyergyó kerületében, Bor-

szék és Békás körül egy tömegben fekszik. A székelyföldi fenyő-erdők kihasználására még szükséges 50 fűrészjárom ezen erdők központjaiban, Borszéken és Békáson helyezendő el, s mivel mindkét központ körül egyenlő területű erdőség van, tehát Borszéken is és Békáson is 25—25 járomnak van helye.

Ezen fűrésztelepek létesítése azonban csak azon esetben lehetséges, ha a szászrégen-madéfalvai vasutvonal és egy Ditrótól Tölgyesen át Borszékre és Békásra vezető, mintegy 60 km. hosszú vasutvonal kiépítettnek, s ez által az itteni közlekedési eszközök megfelelően megjavíttatnak.

Ezen évenként 500,000 m³ fűrészárut termelő két fűrésztelep létesítési költsége következő:

ha 1 m³ fűrészáru termelésére szükséges:

Nyersanyag tőár, 2 m ³ á 4 K. =	8K.
Döntés, fűrészhez szállítás 2 m ³ , á 2 K. 50 f	5 „
Fűrészelés és kezelés á 1 m ³ fűrészáru	5 „
Vasutállomáshoz szállítás Ditróba vagy Topliczára á 1 m ³	2 „
Nyeresség á 1 m ³	2 „
Összesen vasutállomásnál Ditróban vagy Topliczán 1 m ³ fűrészáru	22 K.

Akkor a két fűrésztelep költségvetése lesz:

Egy évi nyersanyag tőár 1 millió m ³ á 4 K.	4 millió K.
500,000 m ³ fűrészáru munkadíj	5 „ „
500,000 m ³ fűrészáru szállításra a ditrói vagy oláh-topliczai vasutállomáshoz á 2 K	1 „ „
Berendezés, 50 járom á 20,000 K	1 „ „
Tartalék a netalán szükségessé váló aktív fűrészáru-kereskedelemre	4 „ „

Összesen 15 millió K.

Az ezen fűrésztelepek létesíthetésének főfeltételét képező, mintegy 60 km. vasut létesítési és fentartási költsége, helyiérdekű vasutat véve számításba, következő volna:

Építési költség, 60 km. á 100,000 K. =	6millió K.
Kiadás évenként:	
Üzemköltség 60 km. á 10,000 K. =	600,000 K.
Kamattörlesztés 5% 6 millió K. után =	300,000 „
Összesen	900,000 K.

Bevétel évenként a két fűrészteleptől:

25.000 kocsi fűrészáru után á 40 K. = 1 millió K.

Fölösleg 100,000 korona.

Ezekből látható, hogy a Borszéken és Békáson létesíthető két gőzfűrésztelep egy, a szászrégen-madéfalvi vonalhoz csatlakozó 60 km. hosszú vasutvonal költségét biztosítja s így az ezen fűrésztelepek létesítésének főfeltételéi képező vasutvonalnak, a telepek létesülésének biztosítása esetén s a mennyiben a szászrégen-madéfalvi vonal kiépítése csak rövid idő kérdése lehet, tulajdonképen semmi sem áll útjában s létrejövetele a pusztá akaraton mulik. Sőt tekintetbe véve, hogy Tölgyesen át ezen vonal a romániai piátrai vonallal kapcsolatba hozható s így jelentékeny átmeneti forgalomra is volna kilátás, miáltal ezen vonal jövedelme még fokozódnék, tulajdonképen rendes államvasuti vonal kiépítése is itt teljesen indokolt.

Az ily módon létesíthető két fűrésztelep $150 \times 50 =$ azaz 7500 embernek volna képes munkát adni. Az erdőbirtokosoknak utána évi 4 millió korona, az alkalmazott munkásoknak évi 5 millió korona, a külön ez érdekből épülő vasutnak évi 1 millió korona bevétele volna s a fűrésztelep létesítési költségei kamatjára is 1 millió korona jutna, vagyis ezen két fűrésztelep a Székelyföldre évenként 11 millió korona beözönlését tenné lehetővé.

A Székelyföld 109,244 kataszteri hold tölgyfaerdeje és 613,609 kataszteri hold bükkfaerdeje okszerűbb kihasználása céljából kívánatos volna Nagy-Borosnyón, melynek közelében a bodzai hegységben több mint 150,000 k. hold bükkfaerdő fekszik, Zetelakán, Parajdon és Szászrégenben vagy vidékén, hol szintén jelentékeny erdők fekszenek, nagyobb esztergályos és hajlitott fabutorgyárakat létesíteni, valamint kívánatos volna kisebb faipartelepek, mint gyujtószáлка, fogtisztító, fagyapot és dobozgyárak, donga és talpfakészítőtelepek keletkezését a vállalkozó magánosok vagy társaságok hathatós támogatása által előmozdítani.

A faipar kézműves ágai fellendítése érdekében csak annyiban látszik lehetségesnek ezidőszerint valamit tenni, a mennyiben ezen iparágak fejlődési feltételei a Székelyföldön ezidőszerint tényleg léteznek. Legnevezetesebb kézműves természetű faiparág az asztalos-ság.

Az országban ezidőszerint 77 nagyobb asztalosgyár és 7000 asztalosmester 18,000 segéddel s ezenkívül még 12,000 asztalosmester segéd nélkül dolgozik. A belföldi asztalosmunka-szükség-

letet ezek nem képesek fedezni, a mennyiben külföldről, $\frac{9}{10}$ -részben Ausztriából 10 millió korona értékű asztalosáru behozatalunk van évenként, daczára, hogy főképp téli időben, a belföldi asztalosmesterek és segédek ezrei tengődnek munkanélkül.

A külföldről behozott asztalosáru nem is valami finom munka, hanem ellenkezőleg a legközönségesebb olcsóbbfajta raktári tömegmunka. Ezzel a tömegmunkával a már létező s mint a felhozott statisztikai adatokból kitetszik, igen tekintélyes magyar asztalosipar, eltekintve a mesterek jó részének szükséges jelentékenyebb szakértelem és tőkétől, saját belföldi piacainkon is csak akkor vehetné fel a versenyt, ha belföldön is az asztalosmesterek részére egyuttal annyira elszaporodott, fejlettebb szakértelemmel és alacsonyabb munkabér mellett és fokozottabb önmegerőltetéssel dolgozni hajlandó munkáselem állana rendelkezésre, mint külföldön. Mig azonban olyanok a viszonyok, hogy a munkanélküli asztalossegéd könnyen kap irnokai, irodaszolgai és más hasonló alkalmazást, egyszóval szakmáján kívül is érvényesítheti magát, esetleg több jövedelemmel, mint saját szakmájában, addig nem lehet arra gondolni, hogy a magyar asztalosmesterek olcsó tömegmunkák tekintetében a versenyt a külfölddel sikerrel felvehetnék.

Tényleg a magyar asztalosgyárak általában leginkább csak finomabb és értékesebb asztalosmunkák előállításával foglalkoznak. A finom asztalosipar pedig városi iparág lévén, az asztalosipart illetőleg konstatálni lehet, hogy a Székelyföldön még ezidőszerint, az egy Maros-Vásárhely városát kivéve, a hol keletkezett is asztalosgyár, alig van alkalmas telepedési helye az asztalosiparnak s így a Székelyföldön ezen iparág nagyobb arányu kifejlesztésére a viszonyok még ezidőszerint nem kedvezők.

A kézdi-vásárhelyi asztalosipar életerejéről tanuskodik látszólag azon körülmény, hogy a kézdi-vásárhelyi asztalosok, habár önmegerőltetésükbe kerül is, a brassói piaczon a bécsi olcsó munkával versenyezni képesek. Bár kétségbevonhatatlan, hogy a kézdi-vásárhelyi asztalosipar is, mint kisipar, daczára az ottani mesterek önmegerőltetéseinek, sokáig meg nem állhat, s hogy föltétlenül és kizárólag itt is csak a gyárnak lehet jövője, mindazonáltal méltányosnak, kívánatosnak és szükségesnek látszik az itteni kisiparosok sorsát türethetőbbé tenni, ezeknek tőkével, közmühelylyel, kiviteli áruaktárral, mintákkal és utbaigazításokkal, s az ottani tanoncz-

iskolának önálló tanszemélyzettel s szaktanárokkal ellátása által. Ugyanily módon segíteni kívánatos a hasonló sorsu kovásznai asztalosokon is.

Az asztalosiparnak a Székelyföldön való fejlesztése érdekében ezeken kívül ezidőszerint alig látszik lehetőnek egyebet tenni, mint azon helyeken, melyek előreláthatólag a közel jövőben az asztalosiparnak alkalmas telepedési helyeivé fognak fejlődni, Sepsiszt.-Györgyön, Székely-Udvarhelyen, Csik-Szeredában, Gyergyó-Szt.-Miklóson, Gyergyó-Ditróban, kiváló szakképzettségű, józan-életű, megbízható asztalosmestereknek, mintegy 10—100,000 korona tőkével megtelepedését előmozdítani, s ez által a később kifejlendő gyáripár utját egyengetni.

Mint az eddig elmondottakból látható, a faipar terén ezidőszerint két gőzfűrésztelep, egy-két butorléc és hajlitott fabutorgyár létesítéséről, számos kisebb faiparvállalat támogatásáról szükséges a Székelyföldön gondoskodni.

A gyárak létesítésének két módja van, t. i. idegen vállalkozókeresés, vagy saját erővel való alapítás.

Idegen vállalkozót nem nehéz találni. Idegenek betelepítése által állami közbenjárás mellett az utóbbi 3 év alatt az országban 70 millió korona tőkével közel 100 gyár keletkezett.

Azonban a Székelyföldön szükséges gyárakat saját erőnkkel is megalapíthatjuk. És tekintve, hogy ezen gyáraknak székely erővel alapítása által kezünkbe vehetjük a székely közigazdaság, sőt a székely nép fejlődésének jövőbeli irányítását; ez kívánatosnak látszik, sőt úgyhiszem hazafias kötelesség.

A székelyföldi gyárak székely erővel való alapítása tervénél figyelembe kell vennünk, hogy azok a székely közvélemény közvetlen ellenőrzése mellett szakértő kereskedelmi vezetés alatt kell, hogy álljanak. Ilyen vezetésre falusi közbirtokosságok nem illetékesek. Ez okból Maros-Vásárhely székhelylyel, mely város a Székelyföldnek ugyan nem, de Erdélynek központjában fekszik, egy székely iparbank létesítése mutatkozik szükségesnek, melynek kellő tőkével ellátva feladata volna a nevezett faipari gyárakat legelső sorban létesíteni, s azután a székely ipar minden ágának fejlődését hathatósan támogatni és előmozdítani.

A Borszáken és Békáson létesítendő két nagy fűrésztelep, valamint egy nagyobb butorléc és hajlitott fabutorgyár létesíté-

sére s kisebb faiparvállalatok s más iparágak támogatására, mintegy 20 millió korona tőke volna szükséges.

A Székelyföldön ezen tőke meg van, csak alszik. Ha akarjuk, felébresztjük és működésbe hozhatjuk következőleg:

Részvénytársaság alakul 2000 drb 10,000 koronás részvénytulajdonossal. A részvényeket a létesítendő faiparvállalatok által leginkább érdekelt erdőbirtokosok fogják megvenni, a telepek felállítását által nekik befolyó évi 4 millió korona jövedelemből, körülbelül 10 év alatt és ez által maguknak évi 1 millió korona kamatot hozó, 20 millió korona tőkét létesítenek. Az erdőbirtokosokat ezen tőke létesítésében támogatja a megyék közönsége hajlandósággal, az állam jóakarattal, melyet az államtól a székelyek annyi mellőzés után méltán elvárhatnak.

A részvények egyelőre a négy székely megye közönsége nevére állítatnának ki, azokat az állam névértékben készpénzzel átvenni s mindaddig az állampénztárban kezelni, a míg az erdőbirtokosok a fűrésztelepek után befolyó jövedelmükből 10 év alatt beválhatnak.

A megyék ezen mivelet által nem kockáztatnának semmit, sőt legjobban felfogott érdekeiket mozdítanák elő, minden egyébtől eltekintve már azért is, mert a szóbanforgó faipari gyárak alapítása által a szász-régen—madéfalvi vasutvonal kiépítését fokozottabb mértékben indokoltá és elodázhatlanná tennék.

Az államtól csak jóakarattal szükséges, mert a készpénzzel szemben azzal egyenértékű, szükség esetén készpénzzé tehető részvényeket kap, mely mivelet által az állampénztár egy fillér erejéig sem rövidül meg; s a mi nem is szubvenzió, tehát még annál is kevesebb, mint a mit az állam idegenből betelepített gyárak támogatására tesz. Az államnak ezt a jóakarattal tanúsítani a székely nép és a székelyipar iránt annál inkább kötelessége, mert a világ minden fejlett államában, Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Angolországban nemcsak pusztán állami jóakarattal, hanem valóságos államsegélylyel s a legerélyesebb, mindenre kiterjedő állami közreműködéssel rakták le az iparfejlődés alapjait; a mit ha tekintetbe veszünk, a pusztán állami jóakaratra számítás a legcsekélyebb, a mit a székelyeknek a székely ipar érdekében az államtól elvárni jogosult lehet.

Ezek alapján bátorkodom a következő határozati javaslatokat a mélyen tisztelt szakosztály elé terjeszteni:

mondja ki a kongresszus, hogy a székelyföldi erdőségek további okszerű kihasználása céljából kívánatosnak tartja:

1. Borszéken és Békáson egy-egy *gőzfűrész-telep* létesítését, ahol egyenként 25 és így összesen 50 fűrész-járomnak lehetne állandó munkája;

2. Nagy-Borosnyón, Zetelakán, Parajdon és Szászrégenben vagy vidékén nagyobb *esztergályosipar- és hajlítottfabutorgyár* létesítését;

3. *kisebb faipartelepek*, mint gyujtószálla, fogtisztító, fagyapot és dobozgyárak, donga- és talpfakészítő telepek keletkezésének előmozdítását ;

4. a *kézdivásárhelyi és kovásznai asztalos kisiparosok* anyagi és erkölcsi támogatását;

5. Sepsi-Szent-Györgyön, Székelyudvarhelyt, Csikszere-dában, Gyergyó-Szent-Miklóson és Gyergyó-Ditróban kiválóbb *asztalosoknak megfelelő tőkével letelepítése által* ezen városokban és nagyközségekben a gyári asztalosipar fejlődése utjának egyengetését;

6. *Marosvásárhely* székhelylyel a székely vármegyék és az állam erkölcsi és anyagi támogatásával, lehető nagy tőkével, egy *székely iparbank* létesítését, mely bank feladata legyen az összes székely iparvállalatok és így a faiparvállalatoknak szervezése és támogatása. (*Helyeslés.*)

Molnár József: Miután az előadó nem olyan javaslatot terjesztett elő, a minőt szóló várt, kérdezi, hogy mi a kongresszus feladata. Nézete szerint az, hogy olyan határozatokat hozzon, a melyek teljesítését az adott viszonyok között méltán el lehet várni a kormánytól. Kéri a szakosztályt, hogy az előadói javaslatot arra alkalmas formában fogadja el. A javaslat 6. pontjához tesz észrevételt, mert annak a kérdés megoldása szempontjából érezhető hibája van. Véleménye szerint a székely érdekek megvédése a saját termékek feldolgozásával és értékesítésével egy jelentősü, mert ez uton remélhető a székelység anyagi helyzetének javulása. Sajnálattal látja, hogy a tulajdonos az eladott fa fejében oly siralmas csekély összeget kap. A kormány meg úgy segít a bajon, hogy megnehezíti a fák eladását. Pl. Csik vármegyében árveréssel kell, ugyszólván, kierőszakolni a faeladás engedélyét a kormánytól, ennek huza-vonájával szemben. Ha már a közös vámterületen levő

osztrák piacokon nem versenyezhetünk, oda kell törekedni, hogy legalább idehaza ne okozzon versenyt az idegen ipar, mely most a magyar fűrésziparnál 15%-al olcsóbban hozza be áruit a magyar piacra s ennek következtében a székely faipar, melynek pedig a multban szép kereslete volt, ma pang. E szomorú állapoton javulás addig nem várható, míg a nyers- és feldolgozott keményfa más elbánásban nem részesül s a míg mennyiség és minőség tekintetében az olcsóbb idegen termékekkel a versenyt ki nem állja. Az ebben a tekintetben tanusított bámulatos rövidlátás példájául felhozza, hogy Petrozsényban és Kovásznán a bőségesen található magyar, illetőleg székely fa helyett Romániából szállított fát dolgoznak fel. Hibáztatja a kormány eljárását, mert hogy nem állja utját annak, hogy a romániai erdők kihasználására — a magyar faipar rovására — magyar társaságok vállalkozzanak, mint most is a Lopro vidéki erdőkre nézve. Sőt az állam tovább megy s hogy a székely ipart megfojtsa, jutányos árban szállítja a román fát. Felhívja a kormány figyelmét e tévedésekre. Utal Románia eljárására, melyet a fák tranzitókivitelénél tanusít. Ha pl. valaki Galatzra fát szállít, óriási óvadékot kell biztosítékul letennie, hogy a fát ott eladni nem fogja s csak akkor kapja vissza ez összeget, ha már hajóra szállította. Ha elemi csapás vagy egyéb ok miatt a szállitmány megfogy, a letétbe helyezett 25—30.000 frank bánja meg vagy legalább is a szállító csak évek mulva jut pénzéhez. Ha a román kormány így meg tudja a jogos érdekeit védeni, ugyanazt elérhetné a magyar is, a mely a helyett, hogy könnyitené a kivitelt és nehezitené a behozatalt, ellenkezőleg cselekszik.

A mondottak alapján az előadói javaslat pótlásául indítványozza miszerint:

kéressék fel a kormány, hogy a külföldi kereskedelmi szerződések megkötésekor és az általános vámtarifa megállapításakor odatörekedjék, hogy a hazai termékeknek a külföldre főleg tranzitó-kivitelét megkönnyitse és a hazai termelés érdekeit megvédelmezze.

Brázay Kálmán: Az előadói javaslat 3. pontját kiegészíteni kívánja, miért is indítványozza, hogy abba pótlólag vétessék bele: konyha- és más házieszközök, kaptafák, sámfák, kerék- és kocsialkatrészek, tanszerek stb. *(Helyeslés.)*

Berzenczey István: Rámutat, hogy két éjjel és három napig tartó fáradságos favágási és szállítási munkáért az a szegény székely alig kap 1—2 frtot, a mivel még a munkája sincs megfizetve. Ha a székelység létét biztosítani akarjuk, iparát kell fejleszteni. A célból ajánlja, *mondja ki szükségesnek a kongresszus, hogy az állam székely ifjakat küldjön ki a külföldre, hogy ott magukat kiképezzék s visszatérők után az itthonmaradottaknak tanítói, vezetői legyenek.* Utal arra, hogy Maros-Tordavármegye kisküküllői járása és Parajd vidéke a gyufagyár elhelyezése miatt minden keresetforrástól elzáratt; ezért indítványt nyújt be,

mely szerint *a kongresszus kérje fel a kormányt, hogy a Szováta határain levő s a régi Maroszlék kulturvagyonát tevő havason a bükkfaipart a kilátásba helyezett támogatásban sürgősen részesítse.*

Dr. Török Andor: Csatlakozik Molnár József indítványához. Kifejti, hogy álláspontja eltér az előadó nézetétől. Az előadó ugyanis a székely faipart gyárilag óhajtja fejleszteni, szülő azonban úgy véli, hogy nem az egyéni munka helyett a tömegmunka behozatalával, illetőleg forszírozásával, hanem épen annak fejlesztésével lehet elérni a székely ipar megerősítését. A műiparos ugyyszólván egyéni ihlettel dolgozik, műve tisztán egyéni munka, melyet semmiféle gyári vagy gépmunka pótolni nem tud s a melyet a székely kisiparos épen azért dolgoz ki úgy, hogy senki más ne utánozhassa. Ma a székely kisiparos áruinak legnagyobb részét Brassóba szállítja raktárra; ez a mód azonban az ipar fejlesztésére nem alkalmas, daczára annak, hogy ezenkívül más üzleti összeköttetése a székely kisiparosnak nincs. A dolog lényege tehát az, hogy a székely asztalosipart a műipar irányába kell terelni és óvni attól, hogy sablon után induljon. Ennélfogva kívánatosnak tartja *a meglévő székely kisipar támogatását*, érdemes mesterek segítése által. E segítség állhat *olcsó kölcsönökből* amelyek székely ifjaknak ipari kiképzését, valamint kisiparosok további kiképzését tennék lehetővé s a melyeket az önállóvá vált iparosok visszatéríteni tartoznának. A segítség második módja *tanfolyamok* rendezésében állhat. Végül a meglévő *ipari központokat* kell továbbfejleszteni. *(Helyeslés.)* Ilyen ipari központnak tartja Kézdi-Vásárhelyt s épen ezért az előadói javaslatba hozott Szász-Régen helyett kéri a javaslatba Kézdi-Vásárhelyt felvenni, annál inkább, mert Szász-Régen nem székely vidék.

Ráth Endre: Egyérté elötte szólóval. Abban is, hogy az asztalosipar nem gyárilag fejlesztendő, hanem kisipari uton s abban is, hogy Kézdi-Vásárhely ipari központtá továbbfejlesztendő. Kéri, hogy az előadói javaslat második pontjába pótlólag Kézdi-Vásárhely is felvéttessék.

Solyomssy Endre: Nézete szerint az iparfejlesztés természetes feltételei meg vannak, t. i. van nyers anyag, ennek feldolgozásához a kellő készülség és végül van kereslet. Ugy látja azonban, hogy az iparfejlesztés tekintetében a társadalmat bizonyos hazafiatlanság jogos vádja terheli. Állításának megvilágítására hasonlatot hoz föl. A szülő gyermeket, a kinek talán a másiknál rosszabb ruhája van, talán nem is olyan szép, mint a társa, mégis kedvesebbnek és jobbnak látja, mert az övé. Arra kell törekedni, hogy olyan ipari termékek előállítása könnyítessék meg, a melyeknek nálunk tényleg kereslete van. Ilyen czikkek az iskolai faeszközök, pl. kép- és térképkeretek, vonalzők, rajzeszközök és egyéb iskolai szerek, a melyekért a magyar állam és társadalom oly nagy összegekkel adózik a külföldi, különösen ausztriai iparnak. Ellenben a Riegler-czég idevágó kísérletei rosszul végződtek. Mindezeknél fogva indítványozza:

nyilatkozatra hivatassék fel a székelyudvarhelyi Fábíán-féle gyalutelep, vajjon a föl sorolt tárgyakat szállítani haj-

landó-e s egyidejűleg kéressék föl a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, hogy a fából készült iskolaszereket a székely ipar támogatása céljából nevezett telepnél rendelje meg.

Dr. Zakariás János: Örömmel üdvözlí az itt hallott hangot, de óva inti a szakosztályt attól, hogy mindent az állam támogatásától várjon. Hiába nyerjük meg az állami támogatást, ha nincs, a ki a gyakorlati életben e támogatást kihasználni és érvényesíteni tudná. A Székelyföldön hiányát lehet érezni az előmunkásoknak, művezetőknek. Az ipari telepek vagy hozzá nem értő embereket alkalmaznak munka-vezetőknek, a kik a vállalatot megbuktatják vagy kénytelenek idegen előmunkásokat alkalmazni. Ezért szükségesnek tartja *munkásképző gyakorlati iskolák felállítását s ezeknek segélyezésére állami támogatást kér.*

Kivánatosnak tartja, hogy ne csak a kész, hanem a félgyártmányokra is súly helyeztessék, a melyeket különösen a brassómegyei, hétfalusi csángók állítanak elő. Ez érdekből indítványozza, hogy *a csángó vidék ipari félgyártmányainak kidolgozására Hosszúfaluban gyár állíttassék fel.*

Dr. Kenéz Sándor: A midőn utal arra, hogy Erdélyt a féltenyésztes és féltermelés hazájának ismeri, rámutat, hogy főleg a székérkerékkereslet mily nagy. E gyártmányokat el kőtya-vetyélik Magyarországon német kereskedőknek, a kik drágán értékesítik azokat Berlinben. Mig Budapestén négy kerék ára 24 frt., addig Berlinben kétszer, sőt háromszor annyit fizetnek érte. Az a véleménye, hogy saját termékeinket magunknak kell értékesíteni. Intelligenciánknak és képzett iparosainknak kellene a székelység bajain segíteni. Fölhozza, hogy nemrég mintegy 60 kocsit szállítottak Posenből Sinájába. Áruk a 600 frtot meghaladta. Kérdésére azzal válaszoltak, hogy nem tudták, miszerint Magyarországon is be lehetett volna szerezni. Tekintettel arra, hogy keresek gyártmányokban jelenleg nagy a kereslet, sőt kivitelre is kilátás volna, még Afrikába is, indítványozza: *hívja fel a kongresszus az erdélyi iparkamarákat és ipartestületeket, hogy egy kiviteli kerékgyártótelepet vagy gőcpontot létesítsenek s azt a szükséghez képest támogassák!*

Sz. Szakács Péter: Berzenczey István indítványát a vezető fórumok már letárgyalták. Azt kívánja ugyanis, hogy a székely ifjak ipari kiképzésére államsegély kéressék. Ajánlja, hogy e javaslatot az előterjesztett alakban a szakosztály ne fogadja el. Kiegészítésre szorul abban az irányban, hogy a kívánt ipari kiképzésre ki gyakoroljon felügyeletet. A kormány, megbizottak, vagy a kamara ?

Nem járul hozzá, hogy Szászrégen az előadói javaslat 2. pontjából kihagyassék. Tudja ugyan, hogy a kongresszuson kiválóan székely érdekek megvédéséről van szó, de nem tartaná méltányosnak, hogy Szászrégen, mely a székely földbe van kebelevezve, ily hidegen mellőztessék. E város lakói közt is vannak derék magyar érzelműek, akiket mások büneiért büntetni nem szabad. Indítványozza tehát Ráth Endre indítványának pótlásául, hogy Szászrégen után Kézdivásárhely is irassék be.

Bürger Albert: Nem fogadja el az előadó javaslatának azt a részét,

melyben Borszéken és Békáson 25—25 járommal ellátott fűrésztelep felállítását kívánja, mert ezek működtetéséhez oly nagy faanyag szükséges, a melyet nem lehetne előállítani. Ha az anyag meg is volna, a szállítás leküzdhetetlen nehézségekbe ütköznék. Indítványozza ennél fogva: mondja ki a szakosztály, hogy a Székelyföldi erdők helyes kihasználás érdekébe kívánatosnak tartja különböző vidékeken fűrészgyárak felállítását. Mellőzni kéri az előadói javaslatnak egy székely szövetkezet és iparbank létesítésére vonatkozó részét, mert e téren máris keserű tapasztalatok vannak, a budapesti ilyen alapon nyugvó intézet sem képes boldogulni.

Ráth Endre: Nézete szerint az elfogadott javaslatoknak irányító hatással kell lenniök a kormányra. A szakosztály erről megfeledezik. Hiszen az itt előterjesztett javaslatoknak csak a késő jövőben lehet gyümölcse, ezért csak arra kérné a kormányt, hogy az egyes érdemes kisiparosokat s az állami építkezéseknél a székely faipart megrendelések által lehetőleg támogassa.

Schwarz Gyula: Szintén sokalja az 50 fűrészjárom felállítását, tehát csatlakozik e kérdésben Bürger Albert nézetéhez.

Fejér Antal: Az a véleménye, hogy az állam nem fogja megtagadni támogatását, a javaslatba hozott iparbankhoz. A kormány ez irányu megkeresését tehát fölöslegesnek tartja. Magáévá teszi Molnár Józsefnek e tárgyban benyújtott pótindítványát.

Kindert István: Azt fejtegeti, hogy a nagy ipar és főleg a gyári ipar nem teszi önállóvá az iparost. Külföldi pályákra hivatkozva kifejti, hogy vándoripariskolákat kell felállítani, hogy iparos vándormesterek, tanítók oktassák a székely iparosokat és gyermekeket állami fizetésért. E tanítás két irányu lenne: közönséges vagy mesteripari és műipari. Számos olyan faiparczikket sorol fel, melyeknek előállítására a kisiparosok föladatát képezi. Ajánlja, hogy államsegélyre nem kell tulságosan támaszkodni, mert az állam eddig is csak sokat ígért, de keveset tett. *(Zaj.)*

Fölhozza, hogy mint viszik ki az országból a nyers faanyagot s hozzák be a feldolgozott cikkeket, melyeket a hazai fogyasztóközönség jól megfizet. Ha elérhető, hogy a kisiparilag előállított iparczikkeket nagy tömegben egységár mellett vigyük piacra, az értékesítés nem ütközik nehézségekbe. Eddig az volt a szokás, hogy a legszebb és legjobb minőségű iparczikkeket mintául szállították a külföldre s ott a legmagasabb árakat követelték. Így nem lehet a tömegkeresletet kielégíteni és a kisemberek érdekeit szolgálni. *(Zaj.)* Indítványozza, hogy

hitelszövetkezetek alakittassanak, a melyek kölcsönnel segítsék a kisiparosokat a tömeges termelésben. A kölcsöntörlesztés vagy az áruk becserélése s raktárról leendő kivitele vagy könnyű részletekben történjék.

Siklódý István előadó: Kijelenti, hogy Molnár József indítványához, bár nem vonatkozik a faiparra, hozzájárul. Berzenczey István javas-

latát azonban feleslegesnek tartja. Legfőbb meg sürgetni lehetne az általa érintett kérdés elintézését, illetékes helyen. Solymossy Endre indítványára megjegyzi, hogy a magyar ipar még nem versenyképes. A Rigler-czég tényleg tett a Solymossy által jelzett irányban kísérletet, de mint előrelátható volt, sikertelen maradt e vállalkozás. Az az indítvány, hogy egyeseknek gépek adassanak, felesleges, mert az már az előadói javaslatban foglaltatik. Rajz és iskolai szerek készítésére alakítandó ipartelep létesítését kívánatosnak tartja, az erre vonatkozó indítvány fölvetelét tehát nem ellenzi, bár az indítványt tevő nem jelölte meg, hogy ki legyen az alapító. A meglévő és létesítendő gyárak a tanulók kiképzésére teljesen alkalmasak, csak az lehet kívánatos, hogy a tanulókat ezekben teljesen osszák be. Az idevonatkozó indítványt indokolatlannak és fölöslegesnek tartja.

Nincs kifogása az ellen, hogy az eredeti javaslat második pontjába a következő pótlás illesztessék: »a brassóvidéki hétfalusi csángók számára esztergályos ipar és hajlitott fabutorgyár létesíttessék Hosszúfaluban.« A Brázay Kálmán és dr. Kenéz Sándor javaslatát elfogadja, Bürger Albertére pedig megjegyzi, hogy a statisztikai kimutatások szerint ötven fűrészjárom számára elegendő munkaanyag lenne. Az Iparbank felállítását célzó javaslatához ragaszkodik, mert a gyáriparnak székely ipart lehet teremteni. A gyárat pedig segíteni kell. Végül kijelenti, hogy Ráth Endre indítványát elfogadja; Fejér Antal javaslatát azonban elveti és kéri a szakosztályt, hogy eredeti javaslatait az általa helyesnek ismert módosításokkal fogadja el.

Tauszik B. Hugó elnök: Elismerve a faipar fontosságát, ama nézetének ad kifejezést, hogy bár igen érdekes, mégis kissé széles mederbe terelődött a vita. A vita be lévén fejezve, hátra van, hogy a sok indítványból kihámozzuk, a mit határozatilag kimondani alkalmasnak látunk.

Sz. Szakács Péter: Fölvilágosításul megjegyzi Solymossy Endre indítványával kapcsolatban, hogy a közoktatásügyi miniszter rendelete szerint az iskolai eszközök bevásárlásánál a hazai ipar előnyben részesítendő. Nincs azonban kifogása az ellen, hogy a rendelet szigorú betartására a figyelmet fölhívják.

Tauszik B. Hugó elnök: Előadó kívánságához képest a javaslatot pontonként bocsájtja szavazás alá.

E szerint a szakosztály a következő határozatot kívánja a kongresszus záróülése elé terjeszteni:

A székely faipar föllendítése érdekében kívánatosnak tartja a kongresszus:

1. Borszákon, Békáson és másutt is a székely erdővidék helyes kihasználása céljából fűrészgyár létesítését.
2. Nagy-Borosnyón, Zetelakán, Parajdon, Szászrégenben és Kézdivásárhelyt vagy vidéken nagyobb esztergályos ipar és hajlitott fabutorgyár felállítását.

3. A kisebb faipartelepek, mint gyujtószálla, fogtisztító, fagyapot, dobozgyárok, iskolai és tanszerek, konyha- és más házieszközök, donga, kerék- és kocsialkatrészek, sámfa- és kaptafakészítő-telepek keletkezésének előmozdítását.

4. A kongresszus felkéri a kormányt, hogy a Szováta határán fekvő s a régi Marosszék kulturavagyonát tevő havason a bükkfaipart gépek adományozása és más módon a kilátásba helyezett támogatásban sürgősen részesítse.

5. Szükségesnek tartja a kongresszus Hosszufaluban félégyártmányok előállítására gyár fölállítását. Fölkéri a közoktatásügyi kormányt, hogy az iskolai faeszközöket, u. m. rajztáblákat, vonalozókat, körzőket, faliabrosz és képkereket a székelyudvarhelyi Fábíán-féle faipari telepen rendelje meg.

6. A kézdivásárhelyi és kovásznai asztalos kisiparosoknak anyagi és erkölcsi támogatását.

7. Sepsi-Szent-Györgyön, Székelyudvarhelyt, Csikszeredában, Gyergyó-Szent-Miklóson, Gyergyó-Ditróban és a Brassó vidéki csángók hétfalusi járásában a kiválóbb asztalosoknak megfelelő tőkével letelepítése által ezen városokban és nagyközségekben a gyári asztalosipar fejlődése utjának egyengetését. E célból szükséges faipari előmunkások kiképzésére gyakorlati iskola felállítását.

8. A kormány felkérte, hogy külföldi kereskedelmi szerződések megkötésénél és az általános vámtarifa megállapításánál odatörekedjék, hogy a hazai termékeknek — főleg transito — kivitelét megkönnyítse és érdekeit megvédelmezze. *(Helyeslés.)*

2. Fonó- és szövőipar.

Sz. Szakáts Péter előadó: Tisztelt Szakosztály! A fonás-szövésről, mint kenyeret adó foglalkozásnál, a nemzetgazdaságnak egyik olyan tényezőjéről kívánok szólni, amely okszerű művelése mellett képes egész vidékek nyomorral sújtott lakóinak sápadt arczá-

ról: az inséget letörölni, helyébe az élet rózsapirját ültetni s jólétet teremteni ott, ahol imént a munkahiány miatt még a kétségbeesés zokogott.

Ha azonban a hazai fonó- és szövőipart és mellékkörül-ményeit a maga valóságában akarom föltüntetni és megismertetni, hogy így a továbbiakra nézve a következtetések levonhatók és a kívánalmak formulázhatók legyenek: a statisztika rideg számadataihoz kell fordulnom.

Ezen számadatok felsorolása s a ránk nézve legfontosabb külföldi adatokkal való összehasonlítása miatt előadásom tán unalmas leend, mentsen ki az, hogy tulajdonképeni feladatunk ezuttal ugyis a székelység bajait, nyomorát megismertetni és megismervén, keresni az orvosszereket, amelyek által ezeken segíteni lehet. Ahol pedig bajt, betegséget szemlélünk, ott méla komolyság és aggodalom üli meg az embertársai iránt melegen érző lelkeket.

Fájó érzés hatja át a lelkünket ugye, ha egy szép virágot kiméletlen kéz által ok nélkül letörve látunk. Mennyivel fájóbb az, a midőn egy hajdan életerős s a haza fentartása körül oly nagy feladattal bíró magyar népfaj pusztulását látjuk, mely míg önmaga volt sorsának intézője, századokon át virult s e honnak őre, védelmezője és büszkesége volt. S most elhagyatva satnyul és pusztul.

* * *

A fonó- és szövőipar egyike azon foglalkozásnak, amely mint máshol, úgy itt is segítője lehet a székelységnek:

A ruházkodás s az ezzel kapcsolatos fonás és szövés a leg-régibb emberi foglalkozás.

Az iskolában tanítják s minden kisgyermeknek első tanulmányai közé tartozik, hogy az első emberpár a paradicsomban gondtalanul élt mindaddig, amíg *Éva* a belé oltott asszonyi kíváncsiságánál fogva — az Úr parancsa daczára — a tudás fájának gyümölcséből nem evett s az édes gyümölcs megizelésére Ádámot is rá nem csábitotta.

Ugye bizony az öntudatra ébredés után az Úr haragja elől egy bokor mögé bujnak s onnan meztelen többé előjönni nem mertek.

Igaz, hogy első öltönyük csak egy darab fügefalevél vala,

de az akkori idő divatfelfogásának ez bizonyára teljesen megfelelt.

A paradicsomból való kiüzetés után a Tigris és Eufrates partjain még soká megtermette a természet az ember táplálkozására szükséges édes gyümölcsöket, erdő-mező az izletes pecsényjü vadat s folyók, tavak a halat, melyekhez az ember könnyen hozzájuthatott, de ruházkodására a fügefalevelet már nem találta elégségésnek, hanem állati bőrből készít formásabb öltönyt magának.

A ruházkodás körüli igényének fokozódása elvezette az emberiséget arra, hogy a nehéz állatbőröket az azok szörméjéből font és szövött ruhadarabokkal váltotta fel, jobban mondva egészítette ki. Innen pedig már csak egy lépés kellett arra, hogy a vadon termett rostos növényeket is bármily primitív módon fonallá s szövetté feldolgozva céljaira fordítsa.

Az emberiség gazdaság- és kulturtörténeti tanításából egy kétségtelenül kiviláglik, az, hogy az emberiség még nomád életet élt, egyik helyről a másikra vándorolt, vadászott, halászott, legeltette barmait, de sem földmiveléssel nem foglalkozott, sem erdőgazdaságot nem üzött, sem nem bányászott, a mikor már fényes öltönyöket hordott és nehéz szövetekből huzott sátrak alatt lakott.

A fonó- és szövőipar azonban nemcsak azért nevezetes, mert ez a legrégebbi ipar, hanem azért is, mert ez az egyetlen, a melynek termékeiből az emberiség a bölcsőtől a sirig a legtöbbet fogyaszt s így ez az, a mely az összes iparnemek közt a legtöbb és legállandóbb foglalkozást és keresetet képes biztosítani az állampolgároknak, a hol annak művelése kellő körültekintéssel és eszélyességgel biztosítva van.

A fonás-szövés bárhol üzhető ugyan, de ősi tapasztalat, hogy a hegyvidéki lakóknak képezi leginkább kedvencz foglalkozását és talán azért, mert ez ott is könnyedén üzhető, a hol más iparágak gyökeret nem verhetnek, mert a nyersanyag ott helyben vagy nem létezik, vagy nem lehet olcsón oda szállítani, vagy pedig a kész iparcikkek elszállítása talál nehézségre.

A Székelyföldnek is egykoron jelentékeny textilipara volt. A székely takácsok vetekedtek bármely vidék takácsaival, házi szövőipara pedig országszerte híres és közmondásos volt.

A fonás és szövés ezer meg ezer változatába beilleszkedhetik

a legprimitívebb felfogástól a zseniálitásig minden tudás és értelem s a hegyi kunyhó egyszerű lakójától, a fényes paloták kényes delnőjéig bárki is találhat e téren magának kenyéradó, vagy szórakoztató foglalkozást.

Magát az ipart tekintve a háziipar volt a fonás-szövés — vagy az ismert gyűjtő fogalmu szóval nevezve — a textiliparnak a bölcsője. S csak később, lassan fejlődött abból a kézműipar s még jóval később a legközelebbi évszázadban a gyáripar.

Ez utóbbi pedig főképp a XIX-ik század második felében az iparban és kulturában előhaladott államoknál oly gyors fejlődést vett és oly mérveket öltött, hogy ott a kézmű- és nagyrészből a háziipart magába szivta, a versenyezni nem tudó államoknak, mint hazánknak is, kézmű- és háziiparát pedig kiölte a nélkül, hogy a textilipar elpusztult ezen kisebb válfajai helyett ezek nyomában szintén méltó gyáripar keletkezett volna.

Igy békességes uton, tisztán az emberi tudás, leleményesség és szívós kitartás fegyvereivel harczolva, más államok hosszú évtizedekre adófizetőjükké tették hazánkat, textilipari készítményeikért több száz millió koronát szedvén be tőlünk évente.

A fölött nem csodálkozhatunk, hogy az egyszerű takácsok primitív eszközökkel folytatott ipara az olcsó gőz- és villanyerővel s az ezeknél is még olcsóbb vizierővel hajtott gyors működésű mechanikai szövőszékek mellett többé már meg nem állhat, de az keserű érzéssel kell, hogy eltöltsön minden magyar embert, hogy a mig nyugati szomszédaink a textilipar terén gyors lépésekkel előre haladtak, mi nemcsak teljesen hátramaradtunk, de azon textiliparunk is, mely a Székelyföldön, főképp mint háziipar a népnek kedvencz foglalkozása volt, tönkrement.

Ime, pl. a mig Magyarországon a kereskedelmi kormány által 1898-ban eszközölt összeírás szerint — működik összesen 110 textilipari gyár — s ezek is néhány kivételével mind csak kis gyártelepek, a melyek 12,675 lóerővel 110,152 orsót és 4,213 szövőszéket tartanak működésben és összesen 13,024 munkást foglalkoztatnak: addig Ausztriában — az 1890. évi összeírás szerint — 2,242 hatalmas nagy gyár van működésben 144,216 lóerővel, 3.431,329 orsóval, 136,283 szövőszékekkel és 217,446 munkással.

A mig azonban hazánkban a textilipar évtizedeken át ily siralmas állapotban vergődik, addig Ausztriában 10 év alatt is a helyzet jelentékenyen megváltozott, mert az 1901. évi összeírás

szerint már egyedül a pamutfonó gyárakban működő orsók száma 3.375,000-re szaporodott, holott hazánkban ezen időben még mindig csak 5 pamutfonó gyár volt 80,000 orsóval.

(Előadó bemutatja Ausztriának pamutiparát feltüntető 1901-ben kiadott térképét, mely a hegyvidékeken és a folyók mentén sűrűn egymás mellett lévő pamutgyárak nagy tömegét megkapó közvetlenséggel tünteti föl s a hallgatóságot csodálatba ejtette.)

Micsoda szédületes haladás ez a fonó- és szövőipar terén Ausztriában s mikor leszünk mi ennyire?! Vagy egyáltalán leszünk-e valaha?

Ha azonban magát a Székelyföldet tekintjük, szomorúság fog el. Az egész Székelyföldön két szövőgyár van: Sepsiszentgyörgyön. Az egyik már nagy gyár. Pamutból, lenből és kenderből, tehát növényi anyagokból dolgozik. A másik egy kis gyapjuszövő gyár.

Az előbbi részvénytársasági alapon mintegy 12 évvel ezelőtt keletkezett és sok szép remény fűződött hozzá, azonban jelentőségre nem tudott emelkedni mindaddig, a míg Klinger Henrik nagy osztrák gyáros pár évvel ezelőtt jelentékeny állami támogatással bérbe nem vette és korszerűen be nem rendezte.

Az állammal kötött szerződése szerint a gyár fönntartásán kívül 5 év alatt 400 szövőszéket köteles Háromszék vármegyében háziiparosok közt kiosztani s azokat a szövésbe begyakorolni s tőlük a kész munkát beváltani.

Már több mint 200 szövőszék kiosztatott s a gyáros nem tudja eléggé dicsérni a székelységnek a szövésre való rátermettségét.

De hát ha még Németországot tekintjük, kontinensünk ezen hatalmas iparállamát.

Németországnak ugyanis már 1895-ben 4,010 fonó- és szövőgyára volt 440,716 lóerővel, 9.492,500 orsóval, 275,604 szövőszékkal és 533,988 munkással.

Érdekes ebben főképp az, hogy Németország csupán fonó- és szövőgyáraiban több munkást foglalkoztat, mint a Székelyföldnek összes lakossága.

Tekintsük azonban a fonó- és szövőipart részleteiben s a feldolgozott anyagok neme szerint tegyünk egy összehasonlítást hazánk s az említett két állam textilipara között, a mint az „A magyar korona országainak gyáripara, — *Fonó- és szövőipar*, — kiadja a kereskedelemügyi m. kir. miniszter, 1901.” című munkában közölve van.

Ország	Év	A gyárak	A lóerő	A munkások	Az orsók	A szövőszekek
száma <i>1. Gyapjuipar.</i>						
Magyarország	1898	46	2,840	2,640	33,890	794
Ausztria	1890	573	26,454	61,288	628,043	35,379
Németország	1895	1612	139,254	176,572	3,610,851	81,155
<i>2. Len- és kenderkikészítés, kötél-, heveder- és tömlőgyártás.</i>						
Magyarország	1898	13	878	882	1,333	45
Ausztria	1890	16	2,210	1,754	11,919	34
Németország	1895	39	6,326	6,467	13,664	17
<i>3. Len-, kender-, pamut- és jutafonó- és szövőipar, vattagyártás.</i>						
Magyarország	1898	19	7,251	6,204	74,926	3,178
Ausztria	1890	921	95,975	107,727	2,791,367	91,044
Németország	1895	1,256	246,487	224,075	5,867,991	158,755
<i>4. Selyemipar.</i>						
Magyarország	1898	4	27	541	—	84
Ausztria	1890	98	1,634	12,587	—	8,778
Németország	1895	177	9,110	31,337	—	34,289
<i>5. Kötészövött-, kötött- és himzettárak gyártása.</i>						
Magyarország	1898	9	105	935	25	798
Ausztria	1890	131	1,053	9,662	682	7,532
Németország	1895	306	4,093	35,360	677	23,713
<i>6. Gombkötő-, zsinór- és paszomántárak gyártása.</i>						
Magyarország	1898	8	132	772	528	112
Ausztria	1890	67	884	3376	—	1,048
Németország	1895	142	3,430	11,292	15,255	1,388
<i>7. Kelmenyomtató-, kékfestő- és fehérítő ipar.</i>						
Magyarország	1898	11	1,442	1,050	34	—
Ausztria	1890	436	16,006	21,052	172	—
Németország	1895	478	32,016	48,885	332 j	—
<i>Összesen.</i>						
Magyarország	1898	110	12,675	13,024	110,152	4,213
Ausztria	1890	2242	144,216	217,446	3,431,329	136,283
Németország	1895	4010	440,716	533,988	9,492,506	275,604

Kiviláglik a közlöttekéből, hogy a fonó- és szövőipar a legfon-

tosabb ipara minden államnak. Amellett ugyanis, hogy az emberiség más iparágakkal szemben ennek termékeiből a legtöbbet fogyaszt, ezen iparág legközvetlenebb kapcsolatban áll a mezőgazdasággal, mert ennek terményeit dolgozza fel nagyértékű iparcikkeké.

Iparfejlesztési politikánknál pedig figyelemmel kell lennünk arra, hogy főképp *azok az iparágak fejlesztessek, a melyek a mezőgazdaságnak is jó szolgálatot tehetnek*, mert hazánkban a termelők érdekeit az ipari érdekektől elválasztani nem lehet. Sőt ez nem is volna tanácsos. A kettő egymásnak nemcsak segítő társa, de édes testvére. Érti s tudja ezt ma hazánkban minden közgazda.

Kitetszik a fent közölt számadatokból az is, hogy a fonó- és szövőipar viszonylag a legtöbb embernek nemi különbség nélkül s a legifjabb kortól a késő agg korig jövedelmező foglalkozást nyújthat. Könnyű művelhetése mellett tehát ott van leginkább otthon — a hegyi lakóknál, — ahol a mezőgazdaság jóformán hatását veszti, egyébként pedig megvannak mind azok a természeti viszonyok, a melyek ezen ipar művelésének előfeltételeit képezik, mint a bő víz, sűrű népesség, olcsó munkaerő és könnyű közlekedés.

Végül pedig kiviláglik az, hogy ezen iparnál a tőke is biztos és gyümölcsöző elhelyezést találhat, a tőke tehát bizalommal fordulhat ezen ipar felé.

Ép az a magyarázata annak, hogy a művelt nyugoti államok textil ipara rövid 50 év alatt oly magas fokra emelkedett, mert ott a tőkepezések maguk keresik tőkéknek a textiliparban való elhelyezését. Nagy lévén a fogyasztás, a produktumok évről-évre biztos elhelyezést találnak.

Több életrevalóság, megfelelő szakismeret és vállalkozást szellem mellett a textilipar hazánkban rövid időn nagy lendületet vehetne, mert ehhez a szakértelmet és a vállalkozási szellemei kivéve megvan minden kívánatos feltétel.

Van kitűnő nyersanyagunk bőven, van jó vizünk, van olcsó munkaerőnk és pénzünk is van. Csak az a sajnos az utóbbira nézve, hogy a tőkepezések a helyett, hogy 10—15% gyümölcsözötéssel, bárha több utánlátás követelménye mellett, ilyen ipari vállalatokba fektetnék pénzüket, inkább megelégednek a bankok és értékpapírok 4—5%-os osztalékával vagy szelvényével. Pedig a saját nagyobb jövedelmük mellett mily nagy sokaságát boldogíthatnák az emberiségnek s mennyivel szaporíthatnák a nemzeti vagyont.

A hazánkban termelt nyersanyagra nézve álljon itt néhány statisztikai adat:

Termeltetett 1896-ban^{*)} Magyarországon len

	Learatott hektár	Termett hektáronként átlag			Egy hl. mag átl. súlya kgr.	Termett összesen			A termés értéke, korona						jegyzet
		mag		fonál		mag		fonál	mag		fonál		mag és fonál összesen	hektáronként átl.	
		hltr.	méterm.			hltr.	métermázsa		1 mm. átl. ért.	összesen	1 mm. átl. ért.	összesen			
Csik vármegye	143	9·97	6·87	4·35	68·8	1,426	982	622	22·38	21,968	70·00	43,540	65,508	478·10	
Háromszék várm.	29	5·76	4·31	6·03	74·8	167	125	175	18·00	2,250	80·96	14,170	14,420	566·20	
Maros-Torda várm.	20	6·50	4·05	4·05	62·3	130	81	81	19·80	1,604	63·80	5,168	6,772	338·60	
M.-Vásárhely sz.k.v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Udvarhely várm.	36	6·08	4·39	4·39	74·9	219	164	158	20·02	3,284	64·00	10,110	13,394	372·06	
Összesen	228	7·08	4·71	4·71	70·2	1·942	1352	1·036	20·05	29,106	69·69	72,988	102,094	438·74	
Magyarorsz. összesen	10,905	8·21	5·69	4·99	69·4	89·485	62·084	54301	18·34	1,139,050	74·22	4,030,448	5,169,498	474·06	

1 Hktr.=1,738 k.h.=2800 □-öl.

*) Ezen év termése megfelel a 10 évi átlagnak

Termeltetett 1896-ban^{*)} Magyarországon kender

	Learatott hektár	Termett hektár- ronként átlag			Egy hl. mag átl. súlya kgr.	Termett összesen			A termés értéke, korona						jegyzet
		mag		fonál		mag		fonál	mag és fonál együtt		hektár- ron- ként átl.				
		hltr.	méterm.			hltr.	métermázsa		1 mm. átl. ért.	összesen	1 mm. átl. ért.	összesen			
Csik vármegye	530	14·80	7·68	4·95	51·9	7.845	4.069	2.625	15.72	63.906	52.56	137.986	201.892	380.92	
Háromszék várm.	428	11·45	5·33	6·5	46·6	4.903	2.284	2.740	16.00	36.570	75.32	206.380	242.950	567.64	
Maros-Torda várm.	810	15·35	8·51	6·07	55·4	12.433	6.890	4.916	14.32	98.666	55.72	273.896	372.562	59.96	
M.-Vásárhely sz.k.v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Udvarhely várm.	493	9·12	5·82	5·36	63·8	4.495	2.869	2.645	11.30	32.430	103.72	274.354	306.784	622.28	
Összesen	2·261	12·68	6·87	5·71	54·4	29.676	16·112	12·926	14.34	231·572	71·83	892·616	1,124.188	507.70	
Magyarorsz. összesen	5.776	12·69	7·07	6·98	55·7	695.230	387.408	382.330	15.30	5,927.932	54.90	20,988,072	26,916,004	491·38	

1 Hktár = 1,738 kat. hold = 2800 □ -öl.

^{*)} Ezen év termése megfelel a 10 évi átlagnak.

Kitetszik a közlött adatokból, hogy egy évi lenrosttermésünk több mint 4 millió korona, kenderrost termésünk majdnem 21 millió korona értéket képvisel az egész országban; a míg a Székelyföldön a lenrost értéke kevés hián 73 ezer, a kenderrost értéke pedig megközelíti a 893 ezer koronát.

A Székelyföldön termelt eme kvantum azonban alig teszi a felét annak, a mennyit termeltek addig, a míg a kendernek és lennek a folyókban és a tavakban való áztatása törvénnyel el nem tiltatott.

Annak idején a székely asszony saját termelésü kenderből és lenből fonta-szötte úgy a maga, mint családja számára az ezekből előállítható ruházati cikkekét. Ujabb időben azonban az áztatással sok vesződség van, mert az állam a törvényben polgáraival szemben tilalomfát állított arra nézve, hogy hol nem szabad áztatni, de arról nem gondoskodott, hogy az e tekintetben tájékozatlan nép hogyan segíthet magán.

Mintakenderáztatókat kellett volna már a törvény keletkezése idején létesíteni vidékenként, hogy a nép lássa, hogyan kell azt jól és olcsón elkészíteni s azóta az akadályok régen le volnának küzdve. Az államnak föladata az is, hogy a midőn a közérdek szempontjából tiltó rendelkezéseket tesz, egyuttal utat és módot mutasson polgárainak a boldogulásra.

Ilyen nehéz viszonyok mellett a fonálnövények termelése aláhanyatlott és a székely nép a *masinafonál* feldolgozására vetette magát, a mit a boltokban készen kap.

Ez az osztrák gyárakban font s a Székelyföldön nagy kelenődségnek örvendő *pamutfonál*, a mit a székelység általánosan csak *masinafonálnak* nevez.

Hogy ez is az osztrákok hasznára és székelység nagy kárára van, könnyü belátni, ha figyelembe vesszük a kenderszötményeknek a pamutból szövöttekkel szemben való tartósságát s azt, hogy emiatt több masinafonalat kell, hogy vegyen s abból több ruhának valót kell, hogy szőjjön, mint a míg maga termelte meg a fonálnak valót.

Könnyen lehetne ezen segíteni s nem is kerülne nagyon nagy áldozatba. Létesíteni kellene ugyanis államilag minden székely vármegyében alkalmas pontokon olcsó mintakenderáztatókat. Bocsátaná ezeket az állam díjfizetés mellett használatba, hogy befektetése kikerüljön vagy legalább gyümölcsözzön.

Ilyen minták után néhány év alatt a legtöbb község alkalmas áztatót csinálna magának.

De van még más nagy figyelmet érdemlő ok, a miért a Székelyföldön a szövészet is az utóbbi évtizedekben nagyot hanyatlott.

Ez az osztrákoknak szabad és szemérmetlen versenye. Az osztrák gyárak utazói mintát vettek a székely szőtteményekről s azokat utánozva, nagy mennyiségben olcsón, de sokkal rosszabb minőségben forgalomba hozták. Megtöltötték a székely boltokat rongy portékáikkal, házalóikkal házról-házra hordoztatják szét, a kik nagy bőbeszédűséggel tukmálják a szegény hiszékeny népre, állítván, hogy ezek vásárlása előny rájuk nézve, mert olcsón készen kapják s addig a míg ezt szónék, mást dolgozhatnak.

Fájdalom azonban nem volt és nincs mit s így a szorgalmáról híres székely asszonyok többjénél tétlenség, czifrázkodás és hiában való költekezés vert tanyát, a mi elkoldusodásra vezetett.

Ha most már a gyapjutermelést tekintjük, az a következő adatokból tűnik ki:

Magyarországon van az 1900. évi összeírás szerint 7.304,086 juh és 258,257 kecske.

1897-ben 7.526,686 darab volt a juhok száma, tehát rövid három év alatt csökkent 222,600 darabbal. Sőt a kecskék száma is apadt 28,128 darabbal, a mennyiben 286,385 volt az 1897. évi összeírás szerint.

Az egész ország legelőterülete pedig teszen 6.361,265 kat. holdat.

A Székelyföldön a legelőterület, valamint a juhok és kecskék száma a következő:

Volt 1897. évben:

	Legelő kat. hold	Juh	Kecske
		darab	
Csik vármegye	174,341	120,677	7,460
Háromszék vármegye	28,771	75,193	2,222
Maros-Torda vármegye	66,276	125,859	4,820
Marosvásárhely sz. kir. város	335	90	4
Udvarhely vármegye	69,767	101,202	14,052
Összesen	339,490	423,021	28,558

Volt 1900. évben:

	Legelő kat. hold	Juh	Kecske
		darab	
Csik vármegye	—	110,633	7,233
Háromszék vármegye	—	72,828	2,004
Maros-Torda vármegye	—	123,013	4,387
Marosvásárhely sz. kir. város	—	106	5
Udvarhely vármegye	—	97,257	12,589
Összesen	—	403,837	26,218

Ezen adatok tanúsága szerint a juhtenyésztés a Székelyföldön is nagyot hanyatlott, a mi a gyapju nehéz és rossz értékesítésében leli a magyarázatát.

Ezek után mellőzve a kecskeállományt, mivel annak szőrméje finomabb szőtteményekre nem alkalmas, a fentebbiek szerint csupán a juhgyapjutermelésre nézve tegyünk egy számítást a közvetlenül beszerzett adatok alapján.

Adatokat szereztem be ugyanis e célból a gödöllői m. kir. koronauradalomtól, a tótmegyeri gróf Károlyi uradalomtól, a debreczeni m. kir. gazdasági tanintézettől és a nagy-iklandi (mezősegi) bérgazdaságtól.

A gödöllői m. kir. koronauradalom 1902. évi gyapjutermelését és értékesítését az alábbi adatok tüntetik föl:

Az uradalomnak van merino-pre-coce birkája	1638 drb
Nyíratott ezekről átlag darabonként mosatlan gyapju 4470 grm.	4·47 kilo
Nyíratott tehát összesen mosatlan gyapju	7323 kilo
Eladatott 1874 kilo q.-ként 110 kor.	=2061 kor.
„ 3405 „ „ 120 „	=4086 kor.
„ 1858 „ „ 112 „	=2071 kor.
Összesen 7137 kilo	=8218 kor.

Esik egy kiló mosatlan gyapjura átlag 1 kor. 15 fillér.

Tudva azt, hogy a nyers merino gyapjunál a gyári mosás után csak 25—30% tiszta gyapju marad, könnyű kiszámítani,

hogy egy kiló ilyen finom gyapju mennyit ér, számításba véve természetesen a mosás költségeit is.

A *tótmegyeri gróf Károlyi uradalom* gyapjutermelése 1902-ben a következő volt:

Az uradalom juhállománya	
Merino	14769 darab
Kétnyiretű husjuh	1934 „
Származott háton mosott gyapju	
11642 drb merino után	12021 klgr.

vagyis átlag *1·03 klgr.* mosott gyapju.

Származott mosatlan gyapju	
1308 drb husjuhról egy nyirésre	1746 klgr.
	vagyis átlag <i>1·33 klgr.</i>

Értékesítettett:

a merino mosott gyapju métermázsánként	620 koronán
1 kilo gyapju = 6 kor. 20 fill.	
a husfajta gyapju métermázsánként	110 kor.-ért és
igy 1 kiló gyapjú = 1 kor. 10 fill.	

Kitetszik ezekből, hogy a két uradalom átlagos gyapjutermelése és értékesítése mennyire megközelíti egymást.

Lássuk most már a fésüs juhok gyapjutermelését.

Erre nézve a debreczeni m. kir. gazdasági tanintézetől nyert adatok a következők:

Juhállománya 163 darab.

Nyeretett gyapju zsirban nyirva:

2 darab öreg kosról	20·0	kiló,	átlag	10— kiló
3 „ 1 éves kosról	19·5	„	„	6·50 „
59 „ öreg anyáról	433·0	„	„	7·34 „
27 „ 2 éves anyáról	230·5	„	„	8·50 „
32 „ 1 éves anyáról	236·0	„	„	7·37 „
39 „ bárányról	71·0	„	„	1·82 „
1 „ 2 éves ürüről	9·0	„	„	9— „
163 darab juhról	1019·0	kiló,	átlag	5·93

Eladatott zsirban (mosatlan) métermázsánként 78 koronáért.

Végül az erdélyi raczka juhok gyapjutermeléséről szólnak a következő adatok:

A *nagy-iklandi* (mezőségi) bérgazdaságnak van 600 drb magyar (raczka) juha.

A nyirési eredmény volt 1902. évben:

az anyajuhokról átlag darabonként	2·50 kiló
a berbécsekről (kosokról) átlag darabonként	3— „
a növendékállatokról átlag darabonként	1·25 „
az idei bárányokról átlag darabonként	—30 „
összes nyirési eredmény	1200— kiló,
vagyis esik átlag egy juhra 2 kiló gyapjuhozam, mosatlan állapotban.	

Ezen bérgazdaság eladta a gyapjut q.-ként 1902-ben 68 koronáért, 1901-ben 64 koronáért és 1900-ban 80 koronáért.

Mindezen adatok után az ország évi gyapjutermelése joggal becsülhető mintegy 10 millió kilogrammra, mosott állapotban és kilójának értéke átlag 3 (három) koronára. Vagyis évi gyapjutermelésünk értéke, a megállapított kereskedelmi egységárak alapul vétele mellett, 30 millió koronát teszen.

Összegezve most a fonásra és szövésre való hazai termelésű nyers anyagjaink értékét, a következő eredményhez jutunk :

	koronaértékü
Terem lenrost összesen	4.030,448
Terem kenderrost „	20.988,072
Terem gyapju „	30.000,000
Összesen	<hr/> 55.018,520

olyan anyag, amelynek értéke a feldolgozás által 10-, 20-, sőt 100-szorosan is emelkedik s az emberek nagy tömege jól jövedelmező foglalkozást találhat mellette.

Fájdalom hazánkban ezt még most meg nem találhatják, mert ezen nyers anyagok nagy része kütföldre vitetik, hogy feldolgozás után mint kész áru kerüljön hozzánk vissza.

Igy pl. lenből és kenderből kivitetik 82 ezer métermázsra 4.904,000 korona értékben; gyapjuból 9.112,700 kiló 24.962,000 korona értékben, vagyis gyapjutermelésünknek bár $\frac{1}{10}$ -ed része sem dolgoztatik fel a hazában.

Hogy kellően megvilágíthassam a fonás- és szövésre alkalmas anyagok s az azokból készült árukkal való kereskedelmi forgalmunkat, felsorolom itt a következő statisztikai adatokat:

	Behozatalunk 1899-ben ezer koronákban	Kivitelünk 1899-ben ezer kor.-ban
Pamut, pamutfonalak és pamutárak lennel vegyesen is, de gyapju v. selyem nélkül	186,801	14,637
Len, kender, juta és más külön meg nem nevezett növényi fonóanya- gok, az ezekből készült fonalak és áruk	33,225	12,475
Gyapju, gyapjufonál és gyapjuárak más fonóanyagokkal vegyesen is, azonban selyem nélkül	115,266	35,590
Selyem és selyemárak, egyéb fonó- anyagokkal vegyesen is	60,649	10,082
Ruházatok, fehérnemű és pipereárak a papirosból, bőrből, kaucsukból és viaszos vászonból készült ily- féle áruk kivételével	66,730	14,388
Összesen:	462,671	87,172

Megjegyezni kívánom itt, hogy kivitelre kerülő rost- és gyapju-
anyagunk legnagyobb része Ausztriába vitetik s viszont az itt
feltüntetett rengeteg értékű behozatal is $\frac{9}{10}$ -ed részben Ausztriá-
ból származik, mert a textilárakra fennálló magas vám által jófor-
mán ki vannak zárva más államok e nemű iparcikkerei.

Tekintettel arra, hogy jobb értékesítési viszonyok mellett a
gyapjuterelés jelentékenyen fokozható volna, sőt bizonyára
fokoztatnék is, valamint hogy hazai feldolgozás mellett len- és
kendertermelésünk most meg sem határozható mértékre volna
emelhető, kitűnik, hogy alig van ország, a hol a fonó- és szövő-
iparnak kedvezőbb talaja volna mint hazánkban s itt főképp a viz-
ben bővelkedő, *sűrű népességű Székelyföldön*.

Mennyire kívánatos is volna ezen iparágak minden rendel-
kezésre álló eszközzel való fölkarolása, eléggé bizonyítja az, hogy
összes behozatalunknak több, mint egy harmadrészét csupán
fonott-szövött áruk teszik ki.

Az 1899. évi összes behozatalunk 1.198,761.000 koronát tett, a
miből az imént közölt adatok tanúsága szerint a textilárakra
462.671,000 korona esik, a mi az összes behozatal egy harmad-
részénél többre rug.

Ujjmutatás ez arra nézve, hogy a fonó- és szövőipar terén kínálkozik a munkálkodásra a legtöbb és leghálásabb tér.

Törtétek ugyan már eddig is próbálgatások, hogy egyelőre bár az osztrákok hatalmas versenye által tönkre tett emez iparunk a Székelyföldön némiképp fellendíthessék, de ez még fölötté csekély a cél elérésére.

Mindazonáltal elismerés illeti úgy a kereskedelmi, mint a földmivelési kormányt az utóbbi időben e téren kifejtett akciójáért, mert annak már is meg van az észrevehető hatása s ha ebben az irányban akció tovább folytatatik, a várt siker el nem maradhat.

Miként már előadásom kezdetén vázoltam a kereskedelmi kormány szerződést kötött *Klinger Henrik* osztrák gyárossal, melynek alapján Klinger bérbe vette a sepsi-szt-györgyi „Első székely szövőgyárat”, melynek fejlesztésén fölül kötelezte magát, hogy öt év alatt Háromszék vármegyében ingyen kioszt a nép között 400 szövőszéket. Kötelezte továbbá arra is magát, hogy a népet a szövésbe begyakoroltatja, nekik kellő mennyiségű fonalat ad, a kész munkát beváltja és annak értékesítéséről saját maga gondoskodik. Szóval kapcsolatba hozza a háziipart a gyáriiparral.

Alig egy pár éve, hogy ez történt s az eredmény mesésnek mondható. A nép, a mely először a szövőszékeket sem akarta elfogadni, mert politikai célzatokat vélt ezen akcióval összekapcsolva, ma önmaga jár utána, szorgalommal dolgozik, szép és jó portékát állít elő, hogy a gyáros nem győzi eléggé dicsérni népünknek értelmességét s a szövésre való rátermettségét és nagy produktivitását.

Tanubizonyosága ez annak, hogy a helyes irány el van találva, de most már haladni is kell ezen nyomon kitartással és vissza nem riadva az áldozatoktól, mert azok később mind visszatérülnek.

Van továbbá Sepsi-Szt-Györgyön egy életrevaló kis posztógyár a *Sequens József* tulajdonában. Ez is részesült már állami támogatásban, de még gépekkel kellően felszerelve nem lévén, kívánatos, hogy ezen gyár is gépek adományozása által korszerű színvonalra emeltessek, mert ez magvát képezheti a Székelyföldön a posztógyártás felvirágoztatásának. Parajdon Udvarhely vármegyében a jobbfejta és kivitelképes fűrtös pokrócz készítését honosította meg a kereskedelmi kormány. Igen alkalmas hely ez arra,

van nyersanyag bőven, van vize s értelmes népe, a mely már eddig is foglalkozott ezen iparral, bárha kezdetlegesebb formában.

Hiányzik azonban itt a ványoló és a gyapju tömeges beszerzésére a tőke. Tehát itt e téren még sok a tennivaló. Az első mindenesetre alkalmas ványoló létesítése, mert az a rendszer, hogy a Parajdon készített pokróczot Brassóba vigyék ványolni és értékesíteni, a célnak egyáltalán nem felel meg.

Ha ezen ipar ott kellően megerősödik, a parajdi gyufagyár elvitele óta szegénységbe jutott és elszéledésnek indult sóvidéki népnek ez boldogítója leend.

Ugyanezen ipar Udvarhely megye *Bágy* községében és vidékén is fejlesztendő volna, a hol a nép szintén régi idő óta készíti házilag a primitív pokróczokat. Oktatás és ványoló kellene nekik.

Az értékesítés pedig tereltessek *Marosvásárhelyre és Székely-Udvarhelyre*.

A földmivelési kormány támogatásával Székelykereszturt *lenkikészítő-gyár* létesített, mely a múlt évben kezdette meg működését.

Mennyire helyén van a lentermelés és lengyártás a Székelyföldön, mutatja az, hogy már az első évben is gyönyörű lenkórót szállítottak be a gazdák a gyárba, a mely azt szerződése értelmében minőség szerint métermázsánként 5—9 koronáért beváltja.

Tekintettel azonban arra, hogy ezen gyár mellett fonoda nem létezik s e miatt a kikészített lenrostot Csehországba küldi a gyáros felfonás végett, ipari téren ez a népnek mindaddig mit sem használ, a míg ezzel kapcsolatosan fonoda nem létesítetik s a Háromszéken bevált rendszer szerint a nép a szövésbe be nem vonatik. E tekintetben is a kormánynak föladata, hogy a szegény népnek segítségére siessen, ezen alkalmasnak mutatkozó ipar felkarolása által. *Székely-Keresztur* és vidéke igen hálás talaj erre, mert a nép századok óta előszeretettel üzi a fonást-szövést, de az utóbbi évtizedek alatt az osztrák gyárosok kivették ezen ipart a nép kezéből.

Fejlesztendő volna a textilipar Marostorda és Csik vármegyékben is, a hol ugy a len, kender és a gyapjufonás és szövés, mint a pamutfonál szövése sok százados háziipar. Főkép a gyapjuipar könnyen fejleszthető volna kisebb gyapjufonodáknak ezen vármegyékben való létesítése által. Legnehezebb és leglassabb mun-

kája ugyanis ezen iparnak a kézzel való fonás, a mely a mellett alig hajt számbavehető jövedelmet. Egy jó fonó asszony napi keresete csupán 30—32 fillérre tehető saját ételme mellett. Ellenben egy ügyes szövő könnyen keres naponta 1—2 koronát.

A nemzeti kézierő produktivitása tehát a szövésben érvényesülhet, a fonás pedig gyárilag teljesítendő.

Ezt ajánlom a kormány és a vállalkozók jóakaratu figyelmébe.

Nem mellőzhető nagy feladatot képez a székelyföldi textilipar fellendítésére és kifejlesztésére irányuló akciónál a szakértelem fejlesztése is.

A ki ismeri a székely szötteményeket, tudja azt, hogy a székely asszony egyszerű osztovátáján (szövőszékén) mily nagy változatosággal tud dolgozni s az ő komoly, egyszerűségre hajló kedélyvilágát oly hüen visszatükröző egyszerűbb, inkább sötétes színekből összeállított ruházati czikkeinél, sőt a fehér szötteményeinél is fantáziáját mily gyönyörű minták leszövésével tudja érvényre juttatni; mindazáltal ez már nem elég ma, a mikor a szövészet ezerféle változványának technikáját iskolákban tanítják s a legkülönbébb mechanikai szövőszékeken állítják elő az emberi izlést kielégítő mindenféle szövetek sokaságát.

Tanítani, iskolázni kell a szövészet művészetében a székelyt is és rá kell szoktatni a férfinépet is ezen iparág üzésére, a mely ezideig ezt tisztán női foglalkozásnak tartja.

Hajdan, a mikor a hon határának védelmezésében állig fegyverben kellett őrt állania a székely harczos férfinak, nem érhetett rá s valóban tán nem is lett volna méltó hozzá, hogy a házban ülő munkával petyhüdté tegye izmait. De ma a viszonyok mások lévén s az erkölcsök szelidebbek, az a legvitézebb férfi, a ki bármely tisztas munka végzésénél legtöbbet tud produkálni a saját és családja számára s nemzeti vagon öregbitésére.

Korántsem kívánom a Székelyföldön szövő szakiskola létesítését, mert ez sokkal nagyobb áldozatába kerülne az államnak, mint a mennyivel a cél különben elérhető.

Van Késmárkon a legmagasabb követelményeket is kielégítő szövőiskola, ahol kitünő szakembereket nevelnek. Ott lehetne és kellene az arra hajlammal és előképzettséggel bíró székely ifjakat kiképeztetni, a kik aztán itthon apostolai lehetnének a magukkal hozandó sok tudással ezen iparnak akkor, a mikor az ennek fejlesztésére irányuló intézkedéseknek az alapjai már lerakattak.

A cél azonban csak úgy leend elérhető, ha e végből néhány állami ösztöndíj alapítottatik, mert az elszegényedett székelység más-ként ezen ismeretek birtokába nem juthat.

Ilyen eszközökkel és módokkal vélem a fonó- és szövőipart a haladott kor felfogásának megfelelő arányban a Székelyföldön kifejlesztetni, a nép közkincsévé és kenyéradójává tenni.

Nem mondom, hogy az egyedüli, de azt hiszem és vallom, hogy egyik főtenyezője volna a fonó- s szövőipar azoknak az intézményeknek, a melyek züllésnek indult székely véreim megmentésére és az

édes otthonhoz kötésére alkalmasok. Alkalmasok arra, hogy a most reménykedve idegen ég zenitjére néző székely apának tekintetét bölcsőjében alvó gyermekének angyali arczára fordítsák azzal a boldog tudattal, hogy e gyermek nyugodtan alhatik, mert van itt kenyeret adó tisztas munka s ha felnő ... nem lesz földönfutó.

Végül azonban nem mulaszthatom el kifejezést adni ama meggyőződésemmek, hogy a legradikálisabb intézkedések sem teremnek addig teljesen érett gyümölcsöt, a míg Ausztria kizsákmányolása alól hazánk ki nem szabadítottatik.

Mert bármi üdvöset alkot is a magyar nemzet saját érdekeinek előmozdítására, a gazdasági közösség révén mindig ki tudnak találni az osztrákok valamit annak lerontására s a saját érdekeiknek velünk szemben való érvényesítésére.

Intézményeink legfőbb biztositéka egyedül önálló gazdasági berendezkedésünk lehet, minek keresztülvitele már égető szükségé vált s a nemzetnek mondhatni már egyakaratu kívánata.

Ezzel előadásom végéhez érven, ennek záradékául bátorkodom az igen tisztelt kongresszus elé terjeszteni a következő *határozati javaslatomat*, kérven annak elfogadását:

tekintettel arra, hogy az összes iparnemek között a fonó- és szövő ipar az, a melynek termékeiből az emberiség a legtöbbet fogyaszt s

tekintettel arra, hogy így minden államnak ez a legfontosabb iparát képezi, a melybe egyrészt a legnagyobb tőke a leggyümölcsözőbben fektethető be s e téren a legtöbb munkás jól jövedelmező foglalkozást találhat, másrészt pedig ezen ipar legnagyobb részt honi mezőgazdasági terményeket dolgozván fel, a legközvetlenebb hatással van

a mezőgazdaság föllendítésére, valamint tekintettel arra, hogy mindezek daczára Magyarország fonó-szövőipara a legalantibb fokon áll és 460 millió korona értékben a külföld látja el szükségletünket;

tekintettel továbbá arra, hogy ép a fonó-szövő ipar céljaira szolgáló legjobb minőségű gyapjunak bővében vagyunk s a kender és len is itthon bármily mennyiségben s a legjobb minőségben szintén termeszthető;

ugyszintén tekintettel arra, hogy a magyar nemzet fiai és leányai kiváló képességgel és hivatottsággal bírnak a fonó-szövőipar bármely ágának sikeres művelésére;

végül pedig tekintettel arra, hogy mindezek daczára nyers anyagjaink ezidő szerint külföldre vitetnek s ott feldolgoztatván nemcsak, hogy az ezzel járó munka és érték emelkedés hasznától elesünk, de a kétszeres fuvart is fizetvén, a nemzeti vagyron rovására sokkal drágábban jutunk ezen ipar termékeihez, mintha azok itt a hazában állíttatnának elő, —
mondja ki a kongresszus, miszerint:

1. A legfontosabb állami feladatok egyikének tartja a hazai fonó-szövőiparnak minden rendelkezésre álló eszközzel való gyors fellendítését és megszilárdítását, kivált pedig a Székelyföldön való fölvirágoztatását, melynek népe ezen ipar iránt veleszületett nagy előszeretettel bír.

2. E célból *felkéri a kormányt*, hogy:

a) okulva a Háromszék vármegyében rövid idő alatt elért sikereken, egyrészt ott a megkezdett irányban az akció tovább folytatására támogatással legyen; másrészt pedig ejtse módját, hogy a Székely-Kereszturt létesített lenkikészítő gyár mellé fonoda is állíttassék s az ott termelendő lenfonál mindenféle feldolgozására Udvarhely vármegye népe a Háromszék vármegyében sikerrel bevált rendszer szerint megtaníttassák és termelvényeinek értékesítése biztosíttassék;

b) a Parajdon állami támogatással bevezetett pokróczkészítés ványoló építésével a megkezdett alapon továbbfejlesztessék s az értékesítés *Marosvásárhelyre* és *Székelyudvarhelyre* tereltesék;

c) az Udvarhely vármegyébe kebeleztetett Bágy község szegény lakói, a jobb fajta és így értékesebb pokróczok készítésére a parajdiakhoz hasonlóan megtaníttassanak s részükre a közelben alkalmas ványoló építtessék, mely alkalmat szolgáltat ezen jövedelmező háziipar továbbterjedésére;

d) a gyapjufonó-szövőipar további fellendítésére, tekintettel főképen az ezt előszeretettel üző Marostorda és Csikvármegyékre, Marosvásárhelyt, Csikszeredában és Gyergyó-Szent-Miklóson nagyobb állami támogatással létesíttessenek egyelőre 1000—1000 orsóval később bővithető fonodák; a nép pedig alkalmas szövőszekek adományozásával vezetessék be a piaczosabb áruk szövésébe, hogy a termelt fonalat haszonnal feldolgozhassa;

e) a kézmárki szövőiskolánál székely fiúk és lányok részére legalább 10 állami ösztöndíj létesíttessék, a szövőipar magasabb technikájának a Székelyföldön való meghonosítása céljából;

f) végül a székely vármegyék különböző pontjain olcsó minta- kender- és lenáztatókat létesítsen, hogy ezáltal ezen fontos iparnövények jobb kikészítése előmozdíttassék és termelése fokoztassék.

Sequens József: Az előadói javaslat 2. d) pontjának kiegészítéseképpen rövid indokolás kíséretében a következő indítvány terjeszti elő:

A gyapju- és fonó-szövőipar további föllendítése érdekében főképen az ezt előszeretettel üző Marostorda, Csikvármegyékre tekintettel Marosvásárhelyt, Sepsiszent-Györgyön, Csikszeredában és Gyergyó-Szent-Miklóson nagyobb állami támogatással létesíttessenek egyelőre 1000—1000 orsóval, később bővithető fonodák, a nép pedig alkalmas szövőszekek adományozásával vezetessék be a piacra ké-

pesebb áruk szövésébe; a fonódák mellé állittassanak kal-
lózó és kikészítő gépek, melyek által a termelt szövetek
keresettebbekké, illetőleg használhatókká tétessenek s így a
meglevő gyapju feldolgoztatván, haszonnal legyen értékesít-
hető. *(Helyeslés.)*

Stein Dávid: Az előadói javaslatot elfogadja, a második pont c) bekezdéséhez azonban megjegyzi, hogy az állam ugyan tanítottott néhány asszonyt a pokróczkészítésre, a baj azonban az, hogy nincs ványoló és a mi a legfőbb, nincs — pénz és gyapju. Állami vagy szövetkezeti kölcsönre volna szükség, a mely a kész áruk becserélése vagy azok eladásából befolyt készpénz által törlesztetnék.

Berzenczey István: Szerint az 1894. évi XVII. törvénycikknek csak a büntető része hajtatott végre, minek következtében a szegény asszony nem mert kendert vetni. Indítványozza tehát: kéressék föl a kormány, hogy az 1894. évi XII-ik törvénycikk pontos végrehajtása fölött öröködjék.

Dr. Zakariás János: Az előadó javaslatának második pontja b) bekezdéséhez pótlásul ajánlja, hogy «Székely-Udvarhely» szava után «a brassómezei hétfalusi járás csángó népére» irassék be.

Sz. Szakáts Péter előadó: Hozzájárul Sequens javaslatához és hozzáteszi, hogy a kívánt gyár fölállítása éppen az indítványozónál történjék és a gyár vezetése a jóhírű mesterre bizassék. Hasonlóképen elfogadja Stein Dávid indítványát s ajánlja, hogy a gyapju beszerzésére szövetkezet létesítésének szüksége mondassák ki. Berzenczey István javaslatát is a magáévá teszi. Nagy nehézséget lát azonban abban, hogy a nép nem is tudja, milyeneknek kell lenniök a ványolóknak. Mintaványolók fölállítását tartja szükségesnek s ez az eredeti javaslat 2. c) pontjában befoglaltatik.

Tauszig B. Hugó elnök: Kimondja, hogy a szakosztály az előadói javaslatot a következő kiegészítéssel fogadja el:

Ad 2. a) pont. „Udvarhely vármegye” szavak után „és Brassó vármegye hétfalusi járásának csángó” szavak bevételnek.

2. d) pont: „a gyapjufonó-szövőipar további fellendítésére, tekintettel főképen az ezt előszeretettel üző Marostorda és Csikvármegyékre, Marosvásárhelyt, Sepsiszentgyörgyön, Csikszeredában és Gyergyó-Szent-Miklóson nagyobb állami támogatással létesíttessenek egyelőre 1000—1000 orsóval később bővithető fonódák; a nép pedig alkalmas szövőszékek adományozásával vezetessék be a piaczosabb áruk

szövésébe; a fonódák mellé állittasanak kallózó és kikészítő gépek, melyek által a termelt szövetek keresettebbekké, illetőleg használhatókká tétessenek s így a meglevő gyapju földolgoztatván, haszonnal legyen értékesíthető”.

Ad 2. f) pont végére „Addig is utasittassanak a hatóságok, hogy az 1894: XII. t.-cz. 94. §-ának is felelősség terhe mellett szerezzenek érvényt.” (*Helyeslés.*)

3.Kőipar.

Spaller József előadó: Tisztelt Szakosztály! A marosvásárhelyi iparkamarának felhívása folytán örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy a székelyföldi kőiparfejlesztéséről szerény nézetemet elmondjam s így magam is, — bár porszemnyivel — hozzájárulhassak, ha szabad egyéni érzelmeimnek kifejezést adni, az előttem mindig tiszteletre méltó, őszintén szeretett székely nép boldogulásához. „Hisz oly örömmel várom e nép ébredését. A nagy világ zajától, csak hogy el ne késsek!”

A Székelyföldnek ezidőszerint számbavehető kőipara nincsen, kőfaragásra alkalmas kőzete annyi van, hogy az egy életrevaló, virágzó kőiparnak biztos alapját képezi.

Míg azonban az anyagot itt a föld felszine, a nagy mennyiségű kőtuskókban, amott meg a föld mélye a különféle kőzetekben elélntárta: hiányzottak a fejlődés egyéb föltételei.

A Székelyföld dus erdőségei ugyanis csaknem ingyen juttatták népünket a házépítéséhez szükséges fához, a melyből aztán ki-ki összetákolhatta a maga kis házikóját. Bizonyos, hogy az ács bárdja könnyebb volt, mint a kőfaragó bunkója, a melylyel a vésőt a kemény kőbe kell mélyíteni. S mert könnyebben is szállithatta a fát, mint a követ, mely alatt gyöngye szerkezetü szekerecskéje összeroskadhatott volna, csoda-e, ha rá sem hederített a kőre. Még az ősök emléke, a meghaltak iránti kegyeletet sem kelthetett rokonszenvet a kőfaragás iránt, hiszen egy-egy fakereszt sokkal frapánsabb kifejezője a mulandóságnak, mint a kőből faragott emlékoszlop.

Végül a stagnáció, a melyet városaink építkezéseinél még jelenben is tapasztalunk; főleg pedig népünk szegénysége, s a mit szintén meg kell emlitenem, hogy velünk biz az újabb időig

az egy jó Istenen kívül senkisésem törődött: azt hiszem eléggé indokolják e téren való elmaradásunkat.

Ideje azonban, hogy már egyszer megjöjjön az eszünk. Dus erdőségeinket úgy potomáron már nagyjában letarolták. Szántóföldeinket hol elzálogosítottuk, hol eladogattuk. Legyünk őszinték: ebben része van a spiritusznak is.

Ám egyik székely közmondás szerint: „A jajgatásnak nincsen helye; a sirás pedig szégyen.” Még nem késő! Lássunk komolyan dolgunk után. Térjünk vissza a földhöz s Anteuszként merítsünk abból új erőt további életünkhöz. Bizonyos az, hogy a föld: ez az édes, jó anya nem hagyja el a hozzá hü, becsületes gyermekét. Kebelében még sok kincset rejt, mely boldogíthat, ha van hozzávaló eszünk, ha van melegen érző szívünk, hogy megértsük édes anyánk hívó szózatát.

Tekintsük csak elsősorban is Udvarhelymegyét, a melynek északkeleti és keleti oldalán vonul el a Hargita gerincze. Trachit-hegységnek nevezhetjük a Hargitát, hol a trachit majd tornyokat, majd réteges padokat alkot, nem is említve a viz által az egyes völgyekbe lesodrott trachit-tuskókat, a melyek lépten-nyomon előbukkannak. A Hargitagerinczéhez közeledve pld. már Szentegyházás—Oláhfalu határán a trachit-padok 1—2 méter hosszúságot, 2—10 cm. vastagságot érnek el, a melyeket sirokat fedő lemezeknek, különféle kőburkolatokra, kerti asztaloknak és padoknak igen célszerűen lehetne fölhasználni. Faragnak itt trachitból épület- és kerékvetőköveket is.

Általában a trachit-család kőzeteit Udvarhelymegyében mindenütt föltalálhatjuk. Házi-iparilag üzik itt a kőfaragást Farkaslaka községében, hol mintegy 5 család, Alsó-Sófalván 10, Parajdon 20, Gyepesen 35, Homoród-Szent-Pálon 1, Homoród-Keményfalván, Abbásfalván, János- és Városhalván és Lövetén számosan.

Feltűntek nekem Farkaslakán Jakab Mihály uramnak csinosan kifaragott sirkövei, a ki pedig Jánosfalván a Geréb János egyszerű székelyember faragta sirköveit tekinti meg, az tanuságot tehet arról az izlésről, mely általában a vidék kőipari produktumain észlelhető.

Vajjon nem volna-e helyes az ily kőfaragók részére állami segélylyel a székely-udvarhelyi állami kőfaragó-szakiskolában a téli időben 3—4 óra terjedő tanfolyamot szervezni? Másfelől egy-két kőfaragó szakiskolát végzett ifjunak állami segélylyel való letelepítése, hogy ugymondjam mintegy belopná e népbe azokat a szak-

ismereteket, azt a finomult izlést, mely még a háziiparilag üzött kőiparnak is elengedhetetlen föltétele, ha piacot óhajtunk annak biztosítani.

Jánosfálván 2-féle mészkőből faragják a sirköveket, egy lágyabb és keményebb fajtából. Én a keményebből hoztam egy darabot. A trachit is, e harmadkom, kuszályos, porfiros kőzet-földolgozást nyer e vidéken, melyből egy darabkát van szerencsém itt bemutatni.

Térjünk át most Vargyas vidékére s említsük meg első sorban is a Homoród és Vargyas pataka között elterülő hegylánczot, a mely több helyen nagy tömegű színes márványt adhatna, ha kellő tőkével rendelkező szakértők művelés alá vennék. A kezemben levő példány a székely-udvarhelyi szakiskolából való, a hol e márványból egy pár csinos kőipari tárgyat faragtak. E márvány a szakiskola szakemberei által végzett kutatásoknak az eredménye, bár az „Ellenzék” című lapban azzal vádolták iskolánkat, hogy: „nem ismeri a Székelyföld márványait.” Holt kincsnek marad e szép márvány is mindaddig, míg a szállítási nehézségek elhárításával impulsust nem nyer a vállalkozási kedv. Kőbányák nyitásával itt egy virágzó kőipari telepnek vethetnők meg az alapját s kenyeret nyujtanánk e vidék népének, mely inségében ujabb időben is az állam kegyelem kenyerére szorult. Nem-e intő példa arra, hogy ha keresetforrásokat nem nyitunk, elpusztul e nép. Az anyagi tönkremenésnek pedig nyomán jár az erkölcsi élet süllyedése is.

E vidék kőzetei között figyelemre méltó még a szép gabbró és a szerpentin. Mindkettőnek ime itt egy-egy csiszolt példánya. Dr. Szolga egyetemi tanársegéd, geologus szíves kalauzolása és szakszerű magyarázatai mellett Vargyas határán, a Szármány patak völgyében tekintetem meg e kőzetet, melynek közelebbi ismeretét megtalálhatjuk „Adatok a perzsányi hegység északi részének geologiai és petrografiai ismeretéhez” című munkájában.

Mivel mind az alsó-rákosi, mind pedig a szármánypataki gabbró és szerpentin ép törésű darabokban igen szép kőzetek, diszmunkák készítésére, a különféle színváltozatban és nagy mennyiségben található korondi — arragonittal együtt — igen alkalmasok lennének.

Épen azért igen praktikus dolognak tartanám azt, ha e vidékbeli székely gyermekek számára, számítva a hazafias lelkű papok

és tanítók támogatására, a zalathnai kőcsiszoló szakiskolában állami ösztöndíjak létesítenének s az onnan kikerült ifjak e vidékeken letelepedve, kioktatnák a népet a kőcsiszolásban. Háziiparilag üzve a kőcsiszolást, mint az Svájcban és Franciaországban is otthonos, még a család másként hasznavehetetlen tagjainak (gyermekek, öregek) munkaerejét is értékesíthetnők, 20—40 fillért a 10—12 éves gyermek játszva kereshetne meg.

Piaczot itthon is a Székely-fürdőkön biztosíthatnánk e diszmunkáknak, e csecse-becséknek, mert, ha már a taplómunkákkal is oly szép üzletet lehet csinálni a fürdőkön, bizonyára kapva-kapna az ily diszmunkákon is a fürdők közönsége. Csak ne néznők még továbbra is összedugott kézzel a világ folyását. Csak volna bennünk egy kis üzleti szellem! Más államok népe még a fűrészport is jó drágán eladja nekünk, kitömve azzal a babák belsejét. A Magyar korona országainak 1894. évi áruforgalmi statisztikájából olvasom, hogy játékszerek- és diszművekben évi 1 millió 210 forint a behozatalunk, kövezetkövekben, márvány és kőfaragói munkákban közel 2 millió forint. Nálunk márvánnyal kavicsolják az országutakat, sárban hever a szép gabbró, a serpentin és arragonit. Igazán maholnap saját zsirunkban fulladunk meg.

Különösen érdekelheti azonban a szakembert a szárhegyi mészvonalat, a melynek jellemzéséül álljanak itt dr. Herbach Ferencnek a Székelyföld földtani és őslénytani című munkájából vett következő szavai: „A szárhegyi mészkővonulat közete kristályos mészpáthalmazból áll, még pedig a durva szemcséstől egészen a finom czukorszerű szemcsésig. Friss törése erősen csillogó, áttetsző, színe hófehér, vállapjain halványvörös, közbe-közbe szürkére csikolt, gyakran rétegzett, ritkán tömeges és ekkor felületén repedezett.”

Csik-Szent-Tamásnál kezdődik e mészkővonulat s már Csik-Szent-Domokos község közelében élénk tár egy kitűnő minőségű kemény mészkövet, hogy a kőfaragónak építkezésekre és sirkövek készítésére alkalmas anyagot nyújtson. Két évvel ezelőtt, midőn a mészkövet megtekintettem, valóságos élet volt itten. Ott a kőfejtők csákánya hányta a szikrát, itt a kőfaragók egyengették a köveket, hogy a számos megrendeléseknek eleget tehessenek. Többek között a gyula-fehérvári katonai építkezéshez, mert e mészkő a beküldött számos mintakövek között a legjobbnak találtatott, tekintélyes értékű lépcsőköveket rendeltek meg. A rész-

vénytársaság, melynek e bánya a kezében volt, tőke hiányában beszüntette a munkálatokat. Pedig bizony egy kis aprópénz nem ártott volna a szegény csiki székelynek, a ki az esztendő legnagyobb részében krumplival tengeti az életét. No bizony, ilyen elerőtlenedett nép a munka invázióknak nehezen tudna ellentállani.

Gyergyó-Vaslábnál szintén a szárhegyi mészkővonulat mentén találjuk azt a gyönyörű szürke márványt, a melynek egy pár csiszolt példányát szives megtekintés czéljából magammal hoztam. Egy Toffoloui nevű olasz kőfaragó fejté itt a márványt s dolgozza föl 2 segédjével sirkövekké. Míg a szürke színű márványt 1—2 méteres darabokban találják, addig tiszta fehér márványt 1 méternél nagyobbat még nem fejthettek. Gyönyörű, vakítóan csillogó sirköveket láttam e szürke márványból Kiss nevű kőfaragó műhelyében Maros-Vásárhelyt is.

Láttam Vasláb határán ép a bánya mellett egy jelzőfát. Az építendő vasut jelzője ez. Vajjon mikor látjuk itt a vaslábi márvánnyal terhelt vonatot elrobogni? Minden dolog sikere három tényezőtől függ: pénz, pénz és pénz. Aztán általában elmondhatjuk, hogy a tengelyen való szállítás költséges volta a megölője a vállalkozási kedvnek, mely a Székelyföld kincseinek kiaknázására irányulna.

Ugyanezen mészkővonulat irányát követve, Szárhegyhez érünk, mely mészkővonulat itt a legnagyobb vastagságot éri. Fehér márványát 160 ezer korona befektetéssel egy Saxlehner nevű vállalkozó vette művelés alá. Ám a maros-vásárhelyi iparkamarának 1901. évben a „Székelyföldi ipar fejlesztéséről” a nmélt. kereskedelemügyi minisztériumhoz fölterjesztett jelentésében: „... daczára a márvány kiváló minősége és keresettségének, Saxlehner — mintegy 60 ezer koronát belevesztett, mert vasut hiánya miatt a Szászrégenig fogatos járműveken való drága szállítás tönkretette e szép vállalatot.”

Ugy a szárhegyi, mint általában ugyanezen hegláncz egyéb helyein, tehát a borszéki mészkővonulatban található fehérmárványra vonatkozólag is fölemlitem iskoláink szakembereinek azon véleményét, hogy az részint eresztékes, tehát csakis kisebb darabokban található, részint vaseres: tehát faraghatatlan. Bármint álljon is azonban a dolog, annyi bizonyos, hogy a szárhegyi márvány a szép ditróival együtt diszművek faragására föltötte alkalmas.

Épen ezért áldásos volna az, ha Gyergyó-Szent-Miklóson, mint a művelés alá veendő márványbányák központjában, egy szobrászati szakosztállyal megtöltött kőfaragó iskola állíttatnék föl. A kőfaragásra és általában a szobrászati tárgyak faragására alkalmas kőzetek bősége mellett, indokolásul még a szegény székely fiuk nehéz sorsát hozom föl, a kik kénytelenek apjuk oldalán vándorbotot fogni s itt hagyni azt a földet, a melyen apáik vére folyt s a melyhez minden szent nevet egy ezredév csatolt.

Csikmegyében még Csik-Zsögödöt, a melynek 2 trachit-bányája van s 6 képzett kőfaragója, Csik-Szent-Királyt, Maros-Tordamegyében Gödemesterházát, Sóvárادت, Mogyoróست és Harvadót, Háromszékmegeében pedig Málnást és Mikóujfalut, Kézdi-Polyánt említem föl, mely községekben is a már jeleztem módon lendületet adhatnánk a kőiparnak, mely háziiparilag a maga primitív eszközeivel üzve — jelen alakjában keresetforrásra alig volna emelhető.

Ám, ha a jelzettem helyeken kőbányák is nyíttatnának, jelenlegi munkásviszonyaink között egy folytatólagos vállalatot fenntartani képtelenek lennénk.

Mint azt jelen értekezésem elején is említettem, népünknek általában az állandóan egy helyhez kötött foglalkozás nem természete, főleg ha az ipar, a melyről szó van, reá nézve: idegen. Innen aztán más helyről hozott magyar munkások utbaigazítása válna szükségessé, hogy a székely ember a kőfejtéssel, a köveknek legalább is megmagyarázó munkálatokban kioktattassék. Szóval népünket nevelni kell a kőfaragással járó készségekre.

Másfelől ily bányák nyitásával megoldást nyerne a kőfaragói szakiskolákat végzett növendékek oly helyezése is, a kik különben a kőipar pangása miatt csak tengetik, lengetik életüket. Önállóságra vergődve pedig a nyitott kőbányákból könnyen beszerezhetnék a szükségelt anyagot s nem volnának kitéve a talált kövek (u. n. findlingek) szállításával járó nehézségeknek.

E mellett a jobb és szebb kövekből készült munkadarabok csak fokoznák a keresletet: s így tisztességes megélhetést biztosíthatnának maguknak.

A Székelyföld jó minőségű, kemény kőzeteinek aztán piacot teremthetnénk itthon, mert kemény kő egész Erdélyben nincs, a Kelet országaiban, ha fölhipnák mintakövek szétküldésével — rájok a figyelmet.

S most, midőn iskolánk szakembereinek, valamint a székely-

udvarhelyi állami főreáliskola tanárának szakszerű utbaigazításaiért e helyen is köszönetet mondok, a székelyföldi kőipar fejlesztéséről elmondott nézeteimet következőkben összegezem, illetve javaslatom ez:

tekintettel arra, hogy a Székelyföldnek ezidőig számbavehető kőipara nincsen, noha kőfaragásra alkalmas kőzete elég van,

mondja ki a kongresszus, hogy:

a) *a Székelyföldön kőipar* létesítését szükségesnek tartja és ennek eszközeiül tekinti:

1. *kőbányák megnyitását, még pedig:*

a) *Csikm. Csik-Szt-Domokos községében*, melynek mészkőve nagy mennyiségben fordul elő, s úgy minőség, mint szépség tekintetében a kőfaragásra kiválóan alkalmas;

b) *Csikm. Vasláb községben*, melynek igen szép, szürke márványa épület és sirkövek faragására föltötte alkalmas;

c) *Szárhegy fehér márványa becses*, diszművek készítésére igen alkalmas lenne a szép ditroittal együtt;

d) *Udvarhelymegyében: Homoród-Almás határában*, hol a Homoród és a Vargyas pataka között található szép színes márvány nagy tömegben fordulva elő, kiaknázásra vár;

e) *Csik-Zsögödön, Udvarhelymegyében Gyepes, Keményfalva, Jánosfalva*, valamint *Maros-Tordamegyében Sóvárardon, Havadtőn, Magyaróson* és különösen a *Gödemesterházán található* nagymennyiségű trachit nagy lendületet adna a kőiparnak;

f) *Háromszéken; Málnás és Mikó-Ujfalú trachitja* vár kiaknázásra;

g) *A korondi aragonit, Alsó-Rákosnál pedig a gabró és serpentin* igen szép kőzetek, melyek háziiparilag üzve jövedelmi forrást nyújthatnának a népnek.

2. Kivánatosnak tartja *Gyergyó-Szt-Miklóson* egy kőfaragóiskola felállítását és a zalatnai kőfaragóiskolában állami ösztöndíjak létesítését székely ifjak részére. *(Helyeslés.)*

Gyárfás Győző: Köszönetet mondva előadónak a szép előadásért, megjegyzi, hogy az előadó elfelejtette megemlíteni, miszerint az Olt völgyében, Háromszék vármegye területén fekvő Málnásfürdőn a legjobb minőségű, tömör andesit található, mely a vasútépítés munkálatahoz különösen jól használható. Méltányolja a bányászatnak a székelység kereseti viszonyaira való hatását s indítványozza ú: *kéressék föl a kormány, hogy a málnási bányában 75—20 székely ifju ellátását államilag segíljeze.* Kijelenti, hogy tudomása szerint ezen ifjak tanítására a málnási bányamester díjtalanul vállalkozik. *(Helyeslés.)*

Tauszik B. Hugó elnök: Határozatképen kimondja, hogy a szakosztály az előadói javaslatot Gyárfás Győző indítványával kiegészítve fogadja el. *(Helyeslés.)*

4. Agyagipar.

Örley János előadó: Tisztelt Szakosztály! A Székelyföld agyagipara a mult század első felében érte el a legmagasabb fokot, azóta rohamosan hanyatlik, különösen az utolsó két évtizedben. Ez a jelenség nemcsak a Székelyföldön, nemcsak országszerte észlelhető, mert a fazekasság világszerte pusztul s fentartása a művelt nyugati államok mindegyikében gondolkodás tárgyát képezi.

A hanyatlás okai tehát részben általánosak és első sorban a szállítási eszközök fejlődésének következményei, a mennyiben a szállítási díjak olcsósága a gyáripari termékeknek kedvez.

A kényes agyagáruinak szállítása hajdan tulságosan megdrágitotta a kőedény és porcellánedényeknek árait és így könnyen uralhatta a félreeső helyen élő fazekas a maga piacját. A gyárak nagyszabásu gépberendezéseikkel, szakismeretekkel és nagy tőkével ott is kiszorították a fazekaskészítményeket, ahol azelőtt még az agyagtányér is fényüzésszámba ment és a hol a szegényes hajlék egyedüli edénye a fatányér volt. A kőedény, a porcellán és zománczozott vasedények ma már általánosn elterjedt használati cikkek.

A pusztító hatást fokozta a szabadiparnak törvénybe igtatása, vele kapcsolatban a czéhrendszer megszünése, valamint a szakismereteknek hihetetlen mértékben való visszafejlődése, miről élénken tanuskodik azon körülmény, hogy az 50—60 évvel ezelőtt készült fazekasedény összehasonlíthatlanul szebb és jobb a ma készülnél, holott más tekintetben épen az agyagipari ösmeretek rendkívüli mértékben fejldtek.

Az általános okokon kívül a székely agyagiparnak óriási káro-

kat okozott a romániai vámháboru, mely teljesen megszüntette az azelőtti jelentékeny kivitelt.

A szorosán vett Székelyföldön az 1890. évi népszámlálási statisztika szerint:

Csik vármegyében	9 férfi	6 segéddel
Háromszék „	11 „	1 „
Marostorda „	24 „ 2 nő	16 „
Udvarhely „ és Marosvásárhely	88 „ 1 „	29 „
sz. kir. városban	19 „	6 „
összesen tehát	151 „ 3 „	58 „

üzte a fazekas ipart. A valóságban azonban sokkal jelentékenyebb ezen iparág, mint azt a statisztika feltünteti, mert igen sok székely háziiparszerűleg üzi a fazekasságot, kikről a statisztika természet-szerűleg említést nem tesz.

Véleményem és becslésem szerint 2500 székely keresi vagy egyedül, vagy részben az agyagipar révén kenyerét. Miután a kisipari fazekas ma már alig különböztethető meg a háziiparostól és miután egyaránt súlyos mindegyiknek a helyzete, a következőkben e tekintetben nem teszek különbséget.

Nagyobb számmal vannak fazekasok Csik-Dánfalván, hol ezelőtt 20 évvel 80, most már csak 35 család folytatja a mesterséget. Itt vörösre égő agyagból igen jó és elég csinos főző és használati edényeket készítenek. A diszítés primitív, mert ez használati edényeknél nem lényeges. A dánfalvi edénynek Romániában nagy kelete van, de mert kivitele most már lehetetlenné van téve, élélmés romániai vállalkozó az olcsó agyagot szállíttatja át vámmentesen s abból Dánfalvából kitelepített fazekasokkal közvetlen a határszélen — Palánkán — készítteti a dánfalvihoz teljesen hasonló edényt és azzal kitűnő üzleteket csinál.

Csik-Madarason mintegy 120—130 háziiparos foglalkozik a legközönségesebb mázolatlan fekete, u. n. kormos cserépedénynek készítésével. E két csikmegyei községnek az egymáshoz való közelség folytán közös érdekeik vannak és ezért javaslataimban csakis Dánfalváról van szó, mint a hol bárminő akció megindítására kedvezőbb viszonyok kínálkoznak.

Háromszék vármegyében Baróthon, Bereczken és Kálnokon van néhány fazekas, kiknek ipari szempontból azonban alig van jelentőségük, mert működési körük nem terjed községük területén

tul. Ezeknek felkarolása a helyi társadalomnak feladata, hasonló esetekben nem lehetvén szó nagyobb áldozatokról, mert nincs arányban azzal az esetleg elérhető csekély közgazdasági haszon. Kisbaczonban nagy mértékben üzik a tetőcserép-készítést, melynek fellendítése céljából kormányunk egy nagyobb agyaggyuró gépet adományozott. Értesülésem szerint a gépet nem használják a bacsoniak, a mi mindenesetre kár.

Udvarhelymegyében Korond népének jelentékeny része, állítólag mintegy 600 egyén foglalkozik fazekas háziiparral és készíti az általánosan ösmert mázolatlan, jó korondi főzőedényt. Jelentőségénél fogva már több ízben tétettek kísérletek a korondi edényipar föllendítésére. Így mintegy nyolcz évvel ezelőtt hosszabb ideig tartó tanfolyam rendeztetett az oda kiküldött vándortanító által, néhány évvel ezelőtt pedig három fazekas államköltségen a székelyudvarhelyi szakiskolán rendezett tanfolyamon vett részt. Sajnos, a tanfolyamoknak érdemleges eredménye nem volt. A korondi főzőedénynek használata erősen apadóban van, mert mázolatlan lévén, nehezen, vagy éppen nem tisztítható és így a kissé kényesebb igényeket már nem elégíti ki. Tetszetősebb és mázas edényt a korondiak ösmereteik korlátoltságánál fogva készíteni nem tudnak. *Székelyudvarhelyen* mintegy 25 fazekas él már csak, kik elég eredeti és tetszetős tálat, korsókat készítenek. Az agyag, melyet használnak, főzőedény készítésére nem alkalmas. Ugy a székelyudvarhelyi, mint a megyebeli, u. m. csekefalvi, etédi, kőrispataki és magyarhermányi fazekasipar fejlesztése érdekében létesült az udvarhelyi agyagipari szakiskola, melynek ily irányu, jótékony hatása a jövőben bizonyára érezhető lesz.

Maros-Tordamegyében Makkfalva az egyedüli község, hol nagyszámu fazekas háziiparos van. Ottlétem alkalmával mintegy 130 család foglalkozott a fazekassággal, különféle főző és használati edényeket készítvén, melyeket cserekereskedelem útján értékesítettek a közeli környéken.

Görgény-Szt.-Imrén kisszámu háziiparos készít primitív használati edényeket. Itt van Trepera Péternek kőedény-műhelye is, melyben 5—6 munkás van állandóan alkalmazva.

Marosvásárhely városában mintegy 14 fazekas van, a kik közül három főleg kályharakással és készítéssel foglalkozik. Az itteni ipariskolának kezdetben agyagipari szakosztálya is volt, mely

azonban feloszlott, mert a fazekasok érdeklődését nem sikerült felkeltenie.

Torda edényipara Erdély határain túl is jól ismert az egyes fazekasok által alkalmazott tipikus diszitési mód folytán. Harmincz fazekas él itt, a kik főző és használati edényeket készítenek, diszedényt csupán Czeglédi József készít. Ez a derék iparos több kiállításon nyert elismerő okmányokat és az egyedüli, a kiben a haladás vágya erősebben kifejlődött. Készítményeit legnagyobb rész Brassóba, Kolozsvárra és Budapestre szállítja. A diszitett edények készítésére itt egészséges talaj kínálkozik, mert a hozzávaló ügyesség és érzék itt többekben van meg.

Barcauzfalun több fazekas-család van. Fejlesztési kísérletek itt is történtek, a mennyiben mintegy nyolcz évvel ezelőtt tanfolyam rendeztetett ugyanazon szaktanító vezetése alatt, a ki Korondon is hosszabb időt töltött. Ugy a közönséges, mint a diszitett edényeknek Brassó a piacza, hol mint specialitások, előszeretettel vásároltatnak a külföldiek által is.

Nagy vonásokban ecsetelvén a székely agyagiparnak elterjedését, a nyersanyagok rövid ismertetése után a fellendítés módjainak rövid ismertetésére kell áttérnem. A nyersanyagokról kevés mondanivalóm van, mert az eddig talált anyagok csakis fazekasipari tárgyak, legfeljebb kályhák készítésére alkalmasak. Ezekre a czelokra azonban legnagyobb részt elég jók. Van ugyan Csik-Csicsón és Tordán kaolinszerű anyag is, ezek azonban oly soványak, hogy csak távoli vidékről hozott jó kövér anyagoknak hozzákeverése által válhatnak feldolgozhatókká. Most csakis az edényeknek fehérre való beöntésére használatnak. A legtöbb agyag azonban az eddiginél jobb, szebb és értékesebb tárgyak előállítására is alkalmas volna és különösen tetszetős disztárgyak volnának kellő szakértelemmel és izléssel előállíthatók, melyeknek értékesítése könnyen volna biztosítható a Székelyföld nagyszámu és előkelő fürdőhelyein. Hasonló feladatok megoldására hivatott intézményünk is van: „az agyagipari központi mintaműhely — Budapesten”.

A további fontos nyersanyag az óloméleg, a gelét, mely állami kohókban állittatik elő. Az ó-radnai kohó ennek előállításával ez idő szerint nem foglalkozik ugyan, de elég jutányosan szerezhető be Nagybányáról. A fazekasok azonban ismételadóktól 20—30%-al drágábban veszik, mely jelentékeny költségtöbblet erősen sújtja

a fazekasipart és okozója a fazekasság nagy nyomorának. Nagy-bani és így jutányos beszerzése csak ott lehetséges, hol sok fazekas él együtt és *összetart*.

A Székelyföldön ezt azonban hiába keressük, a fazekasok között nyersanyag-beszerző szövetkezetek még nincsenek. Például szolgálhatna az ország több helyén létesített ily szövetkezet, melyeknek mindegyike eredményes működést ért el. A fazekasipar fellendítésének tehát egyik legbiztosabb és legközvetlenebb hatással bíró módja *a szövetkezetek létesítése*.

De vannak egyéb módok is, melyek együttvéve kell hogy alkalmaztassanak, ha maradandó sikert kívánunk biztosítani. Így helyenként a gépmunka igénybevételeit kell megkísérteni, melynek nyilvánvalók a kézimunka fölötti előnyei ott, hol nagyobb tömegek kerülnek feldolgozás alá. Az agyagnak előkészítése és a máznak megőrlése kizárólag mechanikai munkák s mégis kivétel nélkül kézzel végeztetnek drágán és rosszul.

A nagyiparnak éppen a gépmunka okszerű felhasználása adja meg az erőt. A gépüzem azonban csak úgy jövedelmező, ha nagy tömegek dolgozandók fel, mely körülmény fenforog mindenhol, a hol nagy számmal vannak fazekasok. Az ily célból való tömörülése a fazekasoknak több helyütt sikeresnek bizonyult, időszerű tehát odahatni, hogy a gépmunka előnyeivel a székely fazekasok megismerkedhessenek.

A szakismereteknek visszafejlődése részben a czéhrendszer megszüntetésének tulajdonítható, mert azzal megszűnt a tanoncoknak, segédeknek gondos kiképzése, megszűntek a vándorutak, melyeken a segéd, mielőtt mesterré avatták volna, gazdag tapasztalatokat gyűjtött s impulzust szerzett a haladásra és nemes ver-

senyre. Ott, a hol a szakismeretek hiánya teszi nyilvánvalóvá az ipar elsatnyulását, bizonyára eredményes lehetne a régi módszer, a jónevű műhelyeknek a felkeresése, illetőleg az ilyen vándorutnak a lehetővé tétele. A háziiparosok egyáltalán nincsenek abban a helyzetben, hogy ismereteiket ily módon gyarapíthassák, a tanfolyamok nivójára pedig a legritkább esetben emelkedhetnek, mert tudásuk nem más, mint a mi esetleg hiányosan az apáról a fiura szállt. Az iskolászerű oktatás, a tanfolyamok, az élet közvetlenségét alig pótolhatják. Ott, a hol kívánatos a továbbképzés, ott tehát a gyakorlati élet megismerésére kellene az iparosoknak módot nyújtani.

De mint mindenhez a világon, úgy az ipar üzéséhez első sorban nélkülözhetetlen kellék a pénz, mely nélkül iparos még gépek és szakértelem mellett sem boldogulhat.

A mi fazekasainknak is a szegénység a legnagyobb bajuk, a mi miatt igen sokszor kell az értékes árut elkótyavetyélniök. De sok szegény a filléreiből is összerakhat némi szerény tőkét, mely együttvéve sikeresebben szolgálhatja az összesség érdekeit, mint szétaprózva az egyénét. Ugyancsak a szövetkezésben van tehát meg a módja az ipar fokozottabb üzéséhez szükséges tőkének felhalmozására, a mint azt már számos szép eredményü példa mutatja. A szövetkezeteknek még áldozatok árán való előmozdítása tehát fontos érdek, a mennyiben tudvalevő, hogy a fazekasoknál magasabb foku társadalmak is csak akkor mozdulnak meg, ha az illetékes tényezőktől az impulzust megkapják. Vagyis szövetkezetek alakítása csak akkor lesz remélhető, ha arra megfelelő pénzbeli segély helyezhető kilátásba.

Ezekben volt szerencsém ösmertetni azon módokat, melyeknek segélyével a székely fazekasipar fellendítése remélhető. Aszerint, a mint a körülmények az egyik vagy másik módnak alkalmazását indokolják, állítottam össze a következő javaslatomat:

mondja ki a Kongresszus, miszerint fölkéri a kormányt, hogy:

1. Tordán, Makkfalván, Csik-Dánfalván, Barczaujfalun nyersanyagbeszerző szövetkezetek alakítására, Marosvásárhelyt és Székelyudvarhelyt pedig a meglévő ipari hitel-szövetkezetek keretében fazekasipari szakcsoportok alakítására utasítsa az Országos Központi Hitelszövetkezetet;
2. a korondi, csikdánfalvi, és tordai, makkfalvi és barczaujfalusi fazekasoknak az ipari céljaikra szükséges eszközöket állami segélyképen engedélyezze;
3. a budapesti agyagipari központi mintaműhelyet utasítsa, miszerint a tordai, barczaujfalusi, csikdánfalvi fazekasipari nyersanyagokat tanulmányozza, azokból az előállítható legtökéletesebb használati és diszedények mintáit készítse el és alkalmas módon gondoskodjék arról, hogy a megfelelő tárgyakat a megfelelő módon az illető fazekasok is készíthessék;

4. 4—6 törekvő korondi fazekast 3—4 hónapra olyan vidékekre küldjön tanulmányozás végett, hol fejlett fazekasipar van, mert a korondiak eddig mázatlan edényt készítenek s a mázas edény készítését még nem ösmerik;

5. a megalakítandó szövetkezeteket a tagok számára mért pénzbeli segélyben is részesítse. *(Helyeslés.)*

Tauszik B. Hugó elnök: Hozzászólásra senki sem jelentkezett, tehát kimondja, hogy a szakosztály az előadói javaslatot változatlanul magáévá teszi. *(Helyeslés.)*

5. Vas- és fémipar.

Solt Adolf előadó: Tisztelt Szakosztály! Kulturális állapotaink változása és a technika fejlődése szükségleteinket és azzal az ipart is lényegesen megváltoztatta.

Egész iparágak tűntek el és keletkeztek újak aszerint, a mint azok a mutatkozó szükségleteink kielégítésére már nem feleltek meg, vagy pedig a fejlődő technika által módosítottak.

A vasipar, a mely tulajdonképpen fokmérője a nemzetek kulturájának. kivetkőzve eredeti jellegéből, óriási léptekkel haladt a fejlődés útján úgy, hogy azon már létező vállalatok, melyek bármely oknál fogva azzal lépést tartani nem bírtak, vagy egészen eltűntek, vagy a tengődés stádiumába kerültek.

Ezen körülménynek tudható be, hogy a Székelyföld évszázados multtal bíró vasgyári iparának, ma ugyszólván csak nyomait találjuk. Erdővidék vasbányái és hámorai, nevezetesen a száldobosi, a bibarczfalvi, fülei és bodvaji telepek üzemüket régen beszüntették és az egyetlen még üzemben levő szentkeresztbányvai vasgyár is hasonló sorsra jutott volna, ha annak jelenlegi tulajdonosa, nem annyira a termelési mód fejlesztésével, mint inkább a termelt anyag okszerű feldolgozásával nem tudott volna még ezideig a modern termelés hatalmas versenyével megküzdeni.

Ezen a téren tehát lokális visszafejlődés észlelhető, mely közgazdasági szempontból csak sulyosbitja viszonyainkat; mert mig egyrésről a felszabadult munkaerő más irányu elhelyezkedése közállapotainkat terheli, másrésről a sikertelenség, mely ezen iparág megszűnését eredményezte, az újabb vállalkozás elé fordít nehezen leküzdhető akadályokat.

A rohamos fejlődés azonban nemcsak vashámorainkat, de a vasipart üző kisiparosainkat is megrendítette, mert nem csak hogy fogyasztóitól fosztotta meg őket, hanem elterelte eredeti munkakörétől, nem hagyva részére egyebet, mint a kevésbé jövedelmező javítási munkálatokat. Ezen általános jelenséghez csatlakozott a szabad iparüzés nyomában felburjánzott kontárkodók elszaporodása, kik selejtes munkájával teszik a szolid munkát végző iparos helyzetét még sulyosabbá és végül a román vámháboru által teremtett helyzet, mely legközvetlenebbül a székely ipart sujtotta.

Habár vasérczbányáink és az ezzel kapcsolatos kohászat új életre ébresztését közállapotaink fellendítése szempontjából szükségesnek találom, mégis jelen viszonyaink mellett első sorba helyezem ama fontos szociális kérdés megoldását, hogy mily módon lehetne a székelyföldön levő 770 önálló fémiparost, kik segéddel dolgoznak, munkával úgy ellátni, hogy azok keresethez jutva úgy a saját mint a társadalom érdekeit kielégíteni képesek legyenek.

Fontos eme kérdés pedig azért, mert ha annak megoldásával sikerül a kisiparost a mai válságos helyzetéből kiemelni, úgy azzal nemcsak a társadalom számottevő tényezőjét fogjuk megmenteni, hanem alapját rakjuk le a Székelyföldön ezidőszerint teljesen hiányzó gyáriparnak.

A kisiparosoknak szervezkedése és fokozottabb tevékenysége mellett, részben törvényes intézkedéssel, részben pedig a termelésnek a mutatkozó tömeges szükségletek természetes irányában való terelése, tehát a tömegáru gyártásának felvétele által lesz e kérdés megoldható.

A törvényes intézkedést azért és oly irányban tartom szükségesnek, hogy csak hivatott és képzettségének kétséget kizáró módon igazolt iparosnak adassék meg a jog arra, hogy önálló ipart üzhessen; a mi által oly iparostörzset nevelhetünk, a mely a fokozott igényeknek is megfelelővén, helyét minden körülmények között megállani képes lesz, de a mellett a kisiparost legveszedelmesebb versenytársától, a kontárságtól szabadítja meg.

Gyáriparunk hiánya mellett, de az óriási mérvű behozatal miatt is, ama tömeges szükségleteket, a melyek a szerszám fogyasztása körül mutatkozik, fémiparosaink kellő szervezkedés mellett sikerrel elégíthetnék ki. Minden néven nevezendő szerszám és

vasalások, kályhacsövek, a melyekkel vaskereskedéseink tömve vannak, mind külföldi behozatal, a mely oly értéket képvisel, hogy annak egy kis hányada is elégséges lenne arra, hogy fémiparosainkat kellő munkához és megfelelő keresethez juttassa.

Csak vasárunkban, nem számítva a gépeket és azok alkatrészeit, behozatalunk évenként 56 millió korona átlagban, a mely összegből csupán kalapács és harapófogóra 3 és fél millió korona esik, közönséges lakatos és kovácsmunkákra pedig 2 millió 8 százezer korona.;

A tömeggyártás és így a szerszámkészítés gyakorlati megvalósításához három körülményt tartok szükségesnek; az első, hogy iparosainknak oly gépek álljanak rendelkezésükre, melyeknek segítségével az áruk lehető kedvező és egyszerű készítése lehetséges legyen; másodsor, hogy az iparos a feldolgozandó anyaghoz első kézből kereskedelmi áron juthasson és végül harmadszor, hogy az áru értékesítése lehetőleg kedvező legyen.

Az első feltételhez a magas kormány támogatása lesz kikérendő oly irányban, hogy egyes központokban kisebb közműhelyek lennének felállítandók oly felszereléssel, a milyen azon áruk készítéséhez szükséges, a melyet az illető helyen gyártani vagy bevezetni óhajtunk.

Miután az anyagbeszerzés leghelyesebben a már létező ipari hitelszövetkezetekkel lenne kapcsolatba hozandó, a közös műhelyek is, mint a szövetkezetek termelő ága, azok kötelékébe illesztendők be, a miáltal egyrészt a közműhely gazdaságos vezetése lenne biztosítva, másrészt az ipari szövetkezés eszméje közvetett uton nyerne hathatósabb támogatást.

A harmadik és leglényegesebb tétel az értékesítés; tekintettel azonban arra, hogy oly általános és országos szükséglet termeléséről van szó, hogy annak elhelyezése nehézséget egyáltalán nem képezhet: vaskereskedőink hazafias csatlakozása mellett, azt hiszem, fog akadni egy oly szakértő vállalkozó, a ki a vaskereskedések útján az áru értékesítését is sikerrel lebonyolítja.

Tudomásom szerint a marosvásárhelyi közműhely felállítása a megvalósításhoz már oly közel áll, hogy ha annak berendezésénél az elmondottak figyelembe fognak vétetni, úgy Marosvásárhelyen a szerszámgyártás meghonosítása megkezdhető lesz, melynek alapján a fokozatos továbbfejlesztés a többi székely városok vasiparosainak bevonásával lesz keresztülviendő olyformán, hogy

egy-egy iparos csoportok kizárólag csak egynemű áru készítésével foglalkozzanak, a mi által az olcsó és tökéletes termelés érhető el.

Ha iparosaink komoly törekvése, a kormány és társadalom hathatós támogatása mellett sikerül a szerszámgyártást meghonosítani, úgy azzal nemcsak egy iparososztály helyzetén lesz javítva, hanem útját fogjuk egyengetni a székely iparfejlesztés ama sarkalatos feltételének, hogy az ipari pályára készülő székely ifjak legalább egy részének, a kik jelenleg szétszórva az ország különböző helyein levő ipartelepeken helyeztetnek el, módot teremtsünk arra, hogy mesterségüket itthon tanulhatják meg és azt itt is érvényesíthetik.

De fejlesztő hatással lehet a Székelyföld egyetlen vasgyárára is, mely vasgyárnak fentartása a mellett, hogy egy egész vidék létérdekével van egybefűzve, fontos állami érdeket is képez, mely nagymérvű és folyton fokozódó vasérczkivitelünk által vasércztelepeink kimerülését megakadályozni illetve ellensúlyozni hivatva van.

A fejlesztésnek egy módját fogja képezni, ha az említett vasgyár üzemében az aczélgyártást is meghonosítja úgy, hogy legalább a szerszámipar fellendítésével járó aczélészükséglet onnét nyerhessen fedezetet. Ezzel a gyár létérdekének összes feltételei kimerítve ugyan nem lesznek, mégis az által, hogy jó minőségű nyersvasának értékesebb kihasználása érhető el, a jelenlegi helyzet lényegesen javulhat.

Ama előnyös befolyásnál fogva, a melyet a nagyobb gyári iparvállalat valamely város gazdasági viszonyaira gyakorol, de amellet, hogy csak a gyári vállalat képes a fölös munkaerő tömeges befogadására, székely közérdeket képez, hogy ezen említett okoknál fogva az okszerű iparfejlesztés minden módját fel kell arra használni, a mely a székely városok gyáriparának fellendítését elősegíti.

Helyi viszonyaink ugyan a vasipari termékek termelését űző ipari vállalatok keletkezésének ezidőszerint természetes talajt nem nyújtanak, de a tervezett székely vasutak kiépítése időszerűvé teszi azt, hogy a Székelyföldön, nevezetesen Marosvásárhelyen egy vasuti javítóműhely állíttassék fel. Ha az építendő vasuti hálózat által igényelt vasuti kocsik és mozdonyszaporulat már magában véve is indokolttá teszi egy ilyen műhely létesítését,

mely ugyanazon gazdasági előnyöket biztosítja, mint bármely más iparvállalat: különösen kívánatosá teszi azt Marosvásárhely város gazdasági viszonyai, és az ott, valamint a környékén levő és nyomorral küzdő fölös munkaerő.

Az előadottak alapján *mondja ki a kongresszus*, hogy:

1. kívánatosnak tartja az *ipartörvény* vonatkozó rendelkezéseinek oly irányu módosítását, mely szerint a képzés kétséget kizárólag igazoltassék az iparigazolványok kiadásánál a vas- és fémiparosoknak a kontárság ellen való megvédése céljából.

2. Marosvásárhelyi központtal Seps-Szent-Györgyön, Székely-Udvarhelyt és Csik-Szeredán a tömegáru, mint szerszámok, ablak- és ajtóvasalások, kályhacsövek stb. gyártására a helyes munkamegosztás elvének figyelembe tartásával *közműhelyek* állítandók föl.

3. A vasiparosok fölös munka erejének, valamint az ország különböző gépgyáraiban kiképzett székelyfiuknak foglalkoztatása céljából nemkülönbön Maros-Vásárhely sz. kir. város közállapotainak javítása érdekében kívánatos a székely körvasut kiépítésével kapcsolatosan *Maros-Vásárhelyt egy nagyobb szabásu vasuti javító műhely föllállítása. (Helyeslés.)*

Ágoston Lajos: Mint azon székely iparosifjak egyike szólal föl, a kiket a kormány kiképeztetés végett nagyobb városokba küld. A midőn a kormány jóakarataért köszönetét mond, engedelmet kér, hogy tapasztalatairól beszámoljon. A kormány gondoskodik az ifjak kiképeztetéséről, de felszabadulásuk után nem törődik azzal, hogy foglalkozáshoz jussanak. Az ilyformán magukra hagyott iparosok arra a szomorú tapasztalatra jutottak és jutnak, hogy a cseh és német munkások és munkavezetők Magyarországon előnyben részesülnek. Áttér ezután a székely gépmunkások erkölcsi züllésére s ennek okát egyfelől a magukra hagyottságban, másfelől Budapest erkölcsi sülyedtségében keresi. Valami gondoskodást kér az iránt, hogy a kormány pártfogoltjai sem erkölcsileg, sem anyagilag ne legyenek annyira kitéve a züllésnek. Elsőrendű kívánalomnak jelzi, hogy a vasutak építésénél és az államvasuti gépgyárakban és műhelyekben elsősorban székelyeket alkalmazzanak s a kiképzett székely munkavezetők előnyben részesíttessenek az idegenekkel szemben.

Borszéky Soma: Hivatkozik arra, hogy ő volt a székely iparos ifjak felügyelője, de kijelenti, hogy ellenőrzést gyakorolni teljesen lehetetlen. Mint a viszonyok ismerője igazat ad előtte szólónak. A tapasztalt hiányok pótlása végett több ízben élt előterjesztéssel. Egy különös jelenségre kívánja a figyelmet fölhívni. Budapesten tudvalevőleg két tanműhely van, az északi és nyugati. E kettő között a különbség az, hogy míg az északi műhelyben elhelyezett ötvenhat székely ifji haladása valóban dicséretes, addig a nyugati műhelyben a jelenlegi felügyelő kijelentette, hogy a műhelyt meg fogja tisztítani a székelyektől. (Zaj.)

Micseh Endre miniszteri kiküldött közbeszólására

Tanszik B. Hugó elnök: Figyelmezteti szólót, hogy a tanácskozási rend szerinti fölszólalási idő lejárt s a vita eltért az eredeti tárgytól.

Ezután a szakosztály helyeslése közben határozatképen kimondja hogy az előadói javaslat változatlanul elfogadtatik.

Megjegyzi, hogy az ipari és kereskedelmi kiképzés kérdésének tárgyalásakor a székely iparosifjak kiképzésének ügyét újra tárgyalás alá bocsátja.

6. Bőripar.

Stodola József előadó: Tisztelt Szakosztály! A magyar bőripar kétségek kívül a legősibb iparágak közé sorozható. Horváth Mihály jeles történetíró volt az első, aki a magyar ipar történetével foglalkozott.

„Az ipar és kereskedelem története Magyarországon” című, a Magyar Tudományos Akadémia által megkoszorúzott művében a timáripart azon ősi iparágak egyikének mondja, melynek keletkezése és eredete Ázsiában keresendő.

Igy tehát már a székely nép ősei között, honalapításkor, a vezérek korában voltak cserzővargák és irhakészítők, kik leginkább azon bőrneműek kidolgozásával foglalkoztak, melyeket a hadviselésben használhattak.

A székelyek, a kik édes magyar hazánk e gyönyörű részét elfoglalták és itt letelepedtek, ezen ipar üzéséhez, már a természettől, az pazarul nyújtott kincsek által mintegy predesztinálva voltak; mert hiszen ezen vidék bővelkedett nemcsak tölgy- és fenyőfaerdőkben, amelyekben a szükséges cserzőanyagot találták, hanem a dus legelők számtalan marhacsordának, a havasok aljai pedig százezernyi juhnak nyújtottak bőséges táplálékot. A későbbi XII-ik század óta hazánkban is lassan terjedő czéhek, amely intézményt idegen, bevándorolt mesteremberek hozták magukkal, a

bőripar fejlesztésére is jótékony befolyással voltak. Alakulásuk idejében a czéhek a munkát szabályozták, a termelt cikkek árait határozták meg, emelték az iparosok közt a nemes versenyt, ellenőrizték az áruba bocsátott cikkek minőségét; mert a czéhbe való belépésnek első föltétele az volt, hogy az illető tudja és értse a mesterségét.

Akkori időben tehát a czéhek hathatósan védték meg az iparosok érdekeit. Csak egy bajuk volt, tudniillik az, hogy szabályaik külföldről átplántálva, a magyar nép szelleméhez át nem alakítva, nemzeti gyűlöletet szítottak és igen sok városban a német czéhegyesületek legnagyobb ellenszenvvel voltak a magyar czéhek iránt.

Erdélyben 1376-ban Nagy Lajos király parancsára a nagy-szebeni gróf és királyi bíró Agnethler János és Scharfenek János, a szász közönség előljárói, a hat szász szék követei, Goblin erdélyi püspök és egy királyi biztos elnöklete alatt összegyűltek és megalkották az első czéhszabályokat. Az erdélyi volt tímárczéhek között legrégebb a segesvári 1376-ik évből, azután következik a kolozsvári 1464-ből Mátyás királytól megerősített czéhlevéllel, a nagyenyedi 1565-ből, a marosvásárhelyi és székelyudvarhelyi 1584-ből, melv két utóbbi czéhlevél Báthory Kristóf fejedelem által erősített meg; a gyulafehérvári 1642-ben, a fogarasi tímároké 1643-ban Rákóczy Györgytől lett megerősítve.

Mindenféle bőrneműek, cipő-, csizmakészítésre, szijgyártó-, nyerges-munkára való, utolsók közül a vörös kordovány és gyűszűknek való vörösre festett bőrök, mind nagy keresletnek örvendettek. Csodálatos mégis és talán leginkább a magyar népnek az ősi foglalkozás, vagyis a földmivelés iránti szeretetében keresendő azon körülménynek az oka, hogy hazánkban, de különösen Erdélyben a bőripar a sok század védelme alatt nem fejlődött és nem tudott mélyebb gyökeret verni, annál is inkább, mert Erdély, mint már megemlítém, ugy cserkéreggel, mint állati bőrökkel, tehát nyersanyagokkal bőven rendelkezett.

Mindannak daczára, hogy a bőripart a nemzeti viselet, az ősi harczmodor, mely tömérdek bőrneműt fogyasztott el, nagyban elősegítette, mégsem birt annyira megizmosodni, hogy midőn a mult század második felében az uj éra beköszöntött és midőn az 1872-iki VIII-ik törvényczikk a czéheket megszüntette, a bőripar-

ban, különösen a kistimáripárban beállott általános pusztulásnak ellentállani képes lett volna.

Magától értetődik, hogy a beállott szabad iparüzés nem volt egyedüli oka kisiparunk hanyatlásának, hanem az általános gazdasági viszonyok teljes megváltoztatása; a főoka azonban abban keresendő, hogy kisiparunk a forgalmi eszközök fejlődésével, a midőn a hatvanas, hetvenes években erős gazdasági emelkedés állott be, nem tudott háziipari jellegéből kivetközni, amely körülmény korszerű átalakítását lehetetlenné tette. Míg a múlt időkben az ipar általában véve az emberi kéznek kézi szerszámmal való munkáján alapult, a múlt század közepétől fogva a munka módja, természete nagy változásokon ment keresztül és folyton a haladó kor vívmányainak megfelelőleg erősebb és gyorsabb tempóban halad.

A gyáripár, a rendelkezésre álló, nagy- és a kisiparhoz képest, olcsó tőkével, széles fogyasztási körökre kiterjedő értékesítési módszereivel, a motorikus erő és a munkafelosztási elv segítségével és felhasználásával elért olcsó tömeges termelésével szintén pusztítólag hatott a saját erejéből átalakulni nem tudó kisiparunkra.

Kézműiparunk korszerű fejlődését népünk azon sajátossága is hátráltatja, hogy amidőn az pénzre, kis tőkére tesz szert, azt nem ipara előnyös üzéséhez szükséges gépek megszerzéséhez fordítja, mint nyugati kollégája, hanem szántóföldet, szőlőkertet vesz rajta. Ez okból iparát sem üzhette folytonosan, mert a mezei munkák beálltakor, ipari segédzemélyzetével együtt, mint azt gyakran timártársaim közt tapasztaltam, földje megmiveléséhez fogott. Már pedig a fejlettebb ipari foglalkozás nem türi meg a kétféle munkát, vagyis a földmivelést és iparüzést együttesen. Végre nem hagyhatom említés nélkül, hogy az utolsó években hazánk összes bőriparát nagyon károsan befolyásolta és veszélyeztette Amerikának hatalmasan fejlődött ipara. 1893-ban megalakult New-Yorkban, 120 millió dollár alaptőkével az ugynevezett „The United States Leather Company”, nagy bőripari társaság (trust), amely megszerezvén Amerikának legnagyobb börgyárait, nemcsak hogy az ottani ipart monopolizálta, hanem európai iparunknak is veszedelmes versenytársává lett.

1895-ben az említett társaság az európai nyersbőrpiacra mint vevő lépett föl és azóta e cikkben minden kereskedelmi rend felbomlott; a nyers árunak az árát többé nem a kereslet és kínálat közti viszony határozza meg, hanem Amerikának a viselkedése.

Hazánk bőrriparosai is kénytelenek nyersanyaguk bevásárlásánál ezen hatalmas amerikai bőrtrusztal versenyezni, tekintet nélkül a gazdasági depresszió folytán beállott, kedvezőtlen helyi viszonyainkra.

Amerikának beavatkozása az európai nyersbőrpiaczon, annak bőrripari fejlődését oly károsan befolyásoló jelenségnek az okozója, hogy a helyes viszony a nyers és kikészített áru árai között teljesen megszűnt.

Ezen beállott viszonyok ellen az egyedüli mentés a tömörülés, az erők központosítása. A székely bőrripar kedvező helyi viszonyainál fogva, nagyon fejleszthető, középüzemekké átalakítható, de csakis *szövetkezeti uton*, közös műhelyek felállításával, mert

1. a szövetkezet hivatva lesz a szaktársak közötti rendet és egyetértést fenntartani; azáltal az egymás kárára irányuló, tulságos vagy tisztességtelen versenyt meggátolni s általában a tagok anyagi érdekeit az önszegélyezés elvei szerint előmozdítani.

2. A szövetkezet nyersanyagraktárt tart, melybe a szükséges bőryanagot első forrásokból szerzi be s azt a tagoknak elárusítja.

3. Lehetővé teszi, hogy a tagok anyagi viszonyaikhoz mérten, megfelelő hitelt élvezzenek.

4. A közös raktárban a tagok által, — újabb hitel nyérése czéljából, — kézizálog gyanánt beraktározott készárut lehetőleg a legelőnyösebben értékesíti.

5. Felkarol és előmozdit ezeken kívül minden oly irányu törekvést, a mely a tagok üzleti és ipari érdekeire nézve üdvösnek mutatkozik.

6. A termelés tökéletesítése és a versenyképesség előmozdítása érdekében felállít közös, a haladó kör szellemének megfelelő gépekkel ellátott műhelyeket, melyekben a tagok, önállóságukat megtartva és otthon saját műhelyeikben dolgozva, csak a gépeknek hasznát veszik igénybe.

A gépek közös használata mellett a szaktársak közötti kapcsolat napról-napra szorosabb lesz, miáltal a végcélnak, egy szövetkezeti gyárral egybekötött termelőszövetkezetnek az útja előkészítettik.

Szövetkezeti uton székely iparosaink nagyiparhoz hasonló helyzetbe jutnak; mert lesz hitelük, olcsóbb nyersanyaguk, gépi felszerelésük és a mi a legfontosabb, készipari termékeiket nem

lesznek kénytelenek potom áron elpocsékolni, hanem a szövetkezeti hitel segítségével bevárják az évad beköszöntését, a midőn áruikat előnyösen értékesíthetik. Ezen ipari szövetkezetek azonban csak akkor fognak prosperálni, ha ipari termékeik a népnek megváltozott, finomabb izléséhez alkalmazkodva, a modern borkészítés nivójára emelkednek.

Az utolsó időkben a bőrgyártásban, Amerikából kiindulva, forradalomszerű átalakulás állott be. A vegy- és eröműtan a bőr-ipart fejlődésében bámulatosan elősegítette.

Uj meg uj szerzési módszerek és folyamatok keletkeztek, minden év uj vivmányokat hoz a borkészítés terén.

A világforgalom behatása alatt hazánkba is nagymennyiségű idegen, uj borfajták hozatnak be, különféle specziális czélokra.

Termékeink kelendősége tért veszít; fogyasztóink száma csökken; az ujjabb borfajták diadalmas előnyomulása miatt kénytelenek vagyunk meghátrálni, üzemeinket megszorítani.

Sok üzem azért ment tönkre, mert technikai szempontból nem tudott a gyors fejlődéssel lépést tartani.

A mindennapi tapasztalat azt bizonyítja, hogy a népnek igényei, az emelkedő kulturával járó, hazánkban is lábrakapott fényüzéssel együtt, milyen gyökeres változásokat idéztek elő a népnek viseletében. A régi bocskor és csizma már divatját multa s népünk legalsóbb rétegeit látjuk rikitó színű zerge- és borjubőrzipókben paradirozni. Ezen a külföldről behozott finom bőrcikkék előállítását, a gyors cserzési folyamatok különféle módszereinek elsajátítását és általában a szükséges szakképzettséget timáraink csak egy gyakorlati alapon létesített timáripari tanműhelyben szerezhetik be, melynek felállítása már nagyon égető szükségé vált. Majdnem minden államnak van már ilyen tanműhelye; Németországban már a harmadiknak felállításán működnek; Ausztriában a képviselőházban történt interpelláció folytán most folynak tanácskozások egy gyakorlati timártanműhely létesítése ügyében. Bőripari köreink más ipari körökkel is megegyeznek abban a felfogásban, hogy a kisipar hanyatlásának, tönkremenésének nagy mértékben a kontárságnak szabad tért nyitó 1884-ik évi XVII. törvénycikk 8-ik paragrafususa az oka, melynek bekezdő része így hangzik: „Ha valaki képesítéshez kötött mesterséget üzni kíván és képesítését a 4., 5. vagy 6-ik paragrafusokban meghatározott módon igazolni nem tudja, az iparhatósági igazolványt csak oly

föltétel alatt nyeri meg, ha üzletében oly nagykoru, vagy nagykorunak nyilvánított egyént alkalmaz, a ki a 4., 5. vagy 6-ik paragrafus határozatainak megfelel.”

Másképen értelmezve ez annyit jelent, hogy bárki, minden szakértelem és képesítés nélkül, önállóan belekontárkodhatik egy iparba, a ki egy tanult egyént üzletében akár üzletvezetőnek, akár csak egyszerű segédnek alkalmaz. Ezen tisztán vállalkozói iparüzés csak az ipartörvény és az ipar nagymérvű kijátszására vezetett. Azon paragrafus révén egy vállalkozó egyén, három, négyféle ipart is üzhet. Székely kisiparunk károsítására ezen paragrafus szintén megtette a magáét.

Napoleon azt mondta, hogy minden közkatona bőröndjében már bent van a marschali pálcza. Ezen hasonlattal élve kimondható, hogy minden tanoncban a jövő nagyiparos rejtőzik. Sajnos, ezt nem lehet általánosan, egész hazánk tímártanoncra alkalmazni. Tanonczanyagunk értelmi nivója a lehető legalacsonyabb, iskolai minősítése hiányos és mindez azon fölötte szomorú körülményeknek a következménye, hogy középosztályunk nem adja többé gyermekeit az ipari pályára. A magyar társadalmi irányzatnak fölfelé törekvő, egészségtelen fejlődésénél fogva, a mai világban a tímártanoncok bizony csak a nép alsó rétegeiből kerülnek ki, kik azután ügygyel-bajjal önállósághoz jutva, vagy egyszerű munkásoknak maradván, nem igen járulnak hozzá a tímáripár felvirágoztatásához. Iparunkban általában feltűnő a tanoncok csekély száma; a magyar statisztikai közlemények szerint 100 segédre csak 51·67% tanonc esik. Tanonczaink, következőleg tímáriparosaink értelmiségének emelése nagyon fontos kérdés. Würtembergben például csak az vehető fel tanoncznak, a ki iskolai bizonyítvánnyal igazolja, hogy az elemi iskolát szabályszerűen elvégezte. A tanoncok felszabadulása egy vizsgán történik. Ha a vizsgáló bizottság arról győződött meg, hogy a tanonc csak hiányos ipari ismeretekkel bír, tanidejét meghosszabítja és ha ebben a mester hibás, ezen meghosszabbított tanidőre más mester gondjaira bizza. Az illető mester, a ki a hiányos tudást okozta, köteles a tanonczot az időveszteségért kártalanítani.

Amint azt már megemlíteni bátor voltam, Amerikának az európai nyersbőrpiacson való fellépése miatt hazánk tímárai nem képesek már a nyersanyagot a közel fekvő helyeken megszerezni, mert a nyersbőr világforgalmi cikké vált, s minél távolabb vidé-

kekről hozatjuk azt, annál inkább megdrágítja azt a hazai vasutak viteldíjtételeinek magassága; főképen a frissen levágott vagy sózott állati bőroknél, a melyek 60% vizet és csak 40% tulajdonképeni bőryanagot tartalmaznak. De nemcsak a nyersáru, hanem a rendszerint darabáru gyanánt szállított, kikészített bőrárak viteldíjtételei is sérelmesek és sokkal magasabbak, mint az osztrák vasutakon. Csomagolt állapotban szállítandó kikészített bőrök a magyar állami vasutakon az I. osztályba tartoznak és az osztrák vasutak díjtételeihez viszonyítva drágábbak. Van szerencsém a következő összehasonlítást bemutatni:

csomagolt I. osztályba tartozó darabáru díjak 100 kilónként fillérekben:

Szállítási távolság kilométer	Magy. államv.	Osztr. államv.	Külömbőség
50	85	63 tehát kevesebb	22 fillér
100	157	123 „ „	34 „
150	229	183 „ „	46 „
200	301	242 „ „	59 „
300	407	360 „ „	47 „
400	511	476 „ „	35 „
500	615	592 „ „	22 „
600	719	708 „ „	11 „

Csomagolatlan II. osztályba tartozó darabáru viteldíjak a következők:

Szállítási távolság kilométer	Magy. államv.	Osztr. államv.	Külömbőség
50	67	55 tehát kevesebb	12 fillér
100	119	105 „ „	14 „
150	171	155 „ „	16 „
200	223	203 „ „	20 „
300	308	299 „ „	9 „
400	392	365 „ „	27 „
500	476	429 „ „	47 „
600	560	493 „ „	67 „

Ezen összehasonlításból kitűnik, hogy az osztrák államvasutakon olcsóbb díjtételek vannak érvényben, mint a magyar államvasut vonalain. A porosz vasutakon pedig egyáltalában nincsen semmiféle különbség a csomagolt és csomagolatlan bőrárak viteldíjtételeinél. Az erdélyi székely, de egész hazánk bőrpara érdekében kívánatos volna a készbőr vasuti díjtételeit olcsóbbá tenni

vagyis a csomagolt és csomagokban készbőr szállítása tekintetében tett megkülönböztetést, a német vasutak példájára, megszüntetni és így a csomagolt készbőrt is a II. osztályba sorozni.

A különben oly kitűnő és keresett erdélyi nyersbőranyagot nagyban károsítja, értékét tetemesen csökkenti azon ősi, barbár szokás, hogy a marhatenyésztők az élő marha bőrébe, annak legértékesebb részére, nevük kezdőbetűit, tüzes bélyegző vassal rásütetik. Ez nemcsak állatkinzás, hanem a bőr értéktelenítéséből kifolyó anyagi veszteség és nem tulzás, ha millió koronákra becslöm a nemzeti vagyonnak e módoni biztos veszttét. Nyugati civilizált államokban már régen szakítottak ezen barbár és kárt-hozó szokással és az állatokat vagy szintartó festékekkel jegyzik, vagy pedig annak érzéketlen részébe, a szarvba, sütetik neveiket. Sok helyen a mészárosok is az állat levágásánál, összevagdaldják összelyukasztják a bőrt, minden lelkiismeret nélkül.

Az ilyen bélyegzett és összevagdalt bőrből a timár legnagyobb igyekezete daczára, csakis másodrendű árut állithat elő és ezen okok miatt nagyon gyakran a várt és megérdemlett amigy is csekély haszon helyett csak veszteséggel adhat tul ilyen portékán. Hadfelszerelési célokra ilyen bőrok egyáltalában nem alkalmasak és nem megszügyenítő jelenség-e az, hogy a nevezett célra külföldről kell a nyersanyagot importálni?

Magyarország elsősorban mezőgazdasági állam és azért földmivelésügyi kormányunknak abbéli törekvése, hogy mezőgazdaságunkat minden lehető módon fejleszti, a földnek jövedelmezőségét emeli, minden igazi hazafiban őszinte hálát és elismerést ébreszt a földmivelésügyi miniszter iránt. Azon utról azonban, hogy nyers terményeinket olcsó árban kivigyük és ugyanazokat kikészített állapotban drágán bevigyük, el kell térni; mert ezen irányzat meggyöngitené nemzetünk gazdasági erejét, megakasztaná egész állami fejlődésünket és belesodorná az országot olyan állapotba, melyben lehetetlen volna a sok fontos közzgazdasági és társadalmi kérdés megoldása. Legyen megengedve ez alkalommal Kossuth Lajos, halhatatlan emlékü, nagy hazánkfia egy mondasát melylyel a magyar ipar szükségét már 1842-ben, az első ipartestület megalapításakor sürgösen hangoztatta, idéznem: „Azon ország, mely vagy egészben vagy nagy részében csak egyféle foglalkozást üz, annak kulturája röpte szárnya szegett és az időjárás szeszélyeitől függő, tehetetlen nyomorék!” Iparunk azóta a

kereskedelemügyi kormány hathatós támogatása mellett szépen fejlődött, de hatalmas lendületet csak az önálló vámterület sorompói között nyerne, mert enélkül nem lehet egy országnak iparát felvirágoztatni.

Csak akkor fog kereskedelmi kormányunk oly zseniálisan vezetett iparfejlesztési törekvése kivánt sikerrel járni, ha ezen fejlesztést önálló vámterületben folytathatja.

A magyar királyi statisztikai hivatal az 1901-ik évről szóló, külkereskedelmi közleményében kimutatta, hogy bőrneműekben 60·5 millió korona értékű volt a bevétel a 19·2 milliányi kivitellel szemben, tehát külkereskedelmi mérlegünk bőrneműekben 41 millió passzívummal zárult. Egyes bőrneműekben példaképen mérlegünk passzivitása következő volt: talpbőröknél 5·8 millió, közönséges felső bőröknél 2·6 millió, finom felső bőröknél 6·9 millió. Nagyon sok gyár mezőgazdasági termékeinket fogyasztó munkáseregével, számtalan kisiparos élhetne meg ezen külföldre vándorolt milliókból. Czipőkben 19·3 milliányi behozattal szemben csak 2·4 milliányi a kivitelünk. Ezen horribilis behozatal leginkább bizonyítja kereskedelmi kormányunknak azon céltudatos törekvése szükséges voltát, hogy czipőgyárak létesítésével, a melyek egyszersmind hivatva vannak bőriparunkat támogatni — ezen nagymérvű behozattal csökkenteni. Az egykor oly virágzó székely juhbőr és kordoványiparunkat, a mely a jutenyéztést is nagyban előmozdítaná, csakis az önálló vámterületben lehetne újból felvirágoztatni.

Ausztriának csak nagyon jelentéktelen juhbőripara van, azért az ő érdeke megkivánja, hogy a félig cserzett juhbőrökre, melyekkel azután, festett állapotban, mint finom bőrökkel elárasztjuk hazánkat, a behozatali vám, nagyon csekély legyen. Hazánk egyes vidékein száz meg száz kisiparos kereste mindennapi kenyerét az említett bőrneműek cserzésével és azért ha megengedjük, hogy az idegen juh- és kordoványra való kecskebőrök vagy vámmentesen, vagy csak alacsony vámtétel mellett behozatnak, akkor ezen derék iparosaink sorsa felett meghuzhatjuk a lélekharangot, kivándorolhatunk mind Amerikába. Az önálló vámterület nemcsak hazai iparunkra, hanem mezőgazdaságukra is áldást hozna; ezen előadásom szük keretében csak példaképen hozom fel a gyapjút, mely szoros összeköttetésben áll a juhbőriparral.

Ismeretes dolog, hogy a magyar gyapju árát a tengerentuli

verseny nagyon nyomja. Juhtenyésztő gazdáink érdekében kívánatos volna őket ezen káros verseny ellen megvédeni. Ámde a közös vámterületben ezt nem tehetjük; mert az ellen tiltakoznának az osztrák posztógyárosok, hogy a külföldi gyapjút vámmal sujtsuk, mert ők a jobbminőségű magyar gyapju helyett inkább a rosszabb, de olcsóbb tengerentuli gyapjút dolgoztatnak fel. Legbotránnyosabb, hogy még a hadfelszerelési cikkek posztógyártásánál is tengerentuli gyapjút használnak, mely viszás állapotoknak csak az önálló vám rendelkezési jogunk életbeléptetése vetné véget.

Az önálló vámterületben bizonyára módot találunk arra is, miképen lehetne a szomszéd Romániával gazdasági és kereskedelmi téren egy mind a két államot kielégítő módus vivendit alkalmazni.

Sajnos, de tagadhatatlan, hogy a székely bőripar tulajdonképen akkor indult legnagyobb hanyatlásnak, s a Romániába való kivándorlás akkor öltött nagy arányokat, midőn kereskedelmi szerződésünk felbomlott és beállott a Romániával való vámháboru.

A székely bőripar hatalmas lendületet nyerne, ha sikerülne újból ezen állammal ipari cikkeink kivitelét előmozdító kereskedelmi szerződést megkötni.

Előadásomból kifolyólag van szerencsém, a következő határozati javaslataimat tisztelettel benyújtani:

a hanyatló székely bőripar megmentésének egyedüli eszköze az erők egyesítése lévén, *mondja ki a kongresszus*, hogy:

1. kívánatosnak tartja az ipari szövetkezetekkel kapcsolatosan timáripari *közös műhelyek* felállítását, hogy — az iparosok önállóságuk megtartása mellett saját műhelyeikben dolgozzanak, — míg a közös műhelyek a haladó kor igényeinek megfelelő tökéletes gépek és gyorscserezési berendezések közös használatát tennék lehetővé;

2. szükségesnek tartja a sózott, frissen levágott, szárított és kikészített bőrök vasuti szállítási díjtételeinek leszállítását.

(*Helyeslés.*)

Solymossy Endre: Méltányolja ugyan előadó munkásságát, mégis kötelességének tartja néhány megjegyzést tenni. Elkerülni óhajtáná ugyanis, hogy a közfelfogás az előadó előterjesztése irányába terelődjék. Megjegyzi, hogy az afrikai és amerikai versenynyel a konkurren-

ciatiát fölvenni lehetetlennek nem tartja. Veszedelmet lát azonban az ausztriai versenyben, mely kész iparczikkokkal jön a piacra. Nem teszi magáévá az előadónak ama véleményét, mintha a bőripart gépek beszerzése által emelni lehetne, mert nézete szerint az osztrák iparral a fennálló vámszövetség mellett nem lehet versenyezni, daczára annak, hogy a bőr műkikészítése terén bámulatraméltó haladást mutathatunk föl. Tanuja volt Párisban annak, hogy a bíráló-bizottságot egy művészileg kidolgozott bőr mennyire meglepte, s hogy nem tudták megérteni, miként lehet egyszerű eszközökkel ilyent előállítani. Számolva a meglévő viszonyokkal, kívánatosnak tartja az udvarhelyi timárszövetkezet hathatós támogatását, mert a dús legelők, a nagy marhaállomány és a Küküllő vize a timárság fejlődéséhez szükséges feltételeket önként megadják.

Sz. Szakáts Péter: Elfogadja az előadói javaslatot és hálás köszönetét fejezi ki az előadó nagybecsű munkálatáért. Előtteszólóval szemben kiemeli, hogy Amerika sokkal veszélyesebb ellenfél, mint gondolnók s éppen ezért mindent meg kell tenni, hogy versenyének sikerrel ellentállhassunk. Kívánatosnak jelzi, hogy külföldi mintára bőrföldolgozó szövetkezetek létesüljenek.

Koncz Ármin: Kijelenti, hogy az udvarhelyi timárszövetkezet létesítése mellett szintén küzdött. Sajnálattal látja, hogy a kormány e kérdésben ezideig semmit sem tett. Nem támadásképpen hozza ezt föl, hanem mert kötelességének tartja kifejezést adni abbéli nézetének, hogy valamint — az egyszerű székely szerint — a gyerek a sok bába és orvos miatt halt meg, úgy a szövetkezet is a kormány miatt haldoklik. A bőripar fellendülését attól várja, ha az egyes iparosokat erőhöz juttatjuk, hogy minél többet termelhessenek; ehhez pedig pénz kell s ezért kívánatosnak tartja, hogy végre az állam e téren tegyen is valamit.

Micseh Endre miniszteri kiküldött: Kijelenti, hogyha a kormány a fölhozott ügyben mitsem tett, oka az, hogy nehéz ott segíteni, ahol maguk a segélyre szorultak sem jutottak megállapodásra. Csak a legutóbbi időben fejlődött a dolog annyira s jutott abba a stádiumba, hogy a segély megadhatóvá vált, s állíthatja, hogy a kormány rövidesen intézkedni fog a segély megadása ügyében.

Stodola József előadó: Előtteszóló kijelentésének fölvilágosításául megjegyzi, hogy az ügy azért volt eddig zavaros, mert több iparos — izgatóktól félrevezetve — megfelebbezte az államsegélyt. Solymossy Endre tanárral szemben megjegyzi, hogy a székely bőriparosok nagyon szépen tudnak dolgozni, de nem vehetik föl a versenyt a gépekkel és sem idejük, sem fáradságuk nem áll arányban az elérhető árral. Eredeti javaslatát a következő pótlásokkal kibővítve ajánlja elfogadásra:

3. A székely timáriparosok szakképzettségének emelése céljából a Székelyföld nagyobb városaiban, timáripari gócpontjain szakfelolvasások és rövid, időleges szaktanfolyamok rendezendők.

4. Kívánatos, hogy törvényes intézkedések tétessenek arra nézve, hogy a bőrök tetemes megkárosításának, mely részint a marhatulajdonosok által használt tüzes bélyegző rányomása által, részint a mészárosok vigyázatlan kezelése által áll elő, eleje vételessék. *(Helyeslés.)*

Tauszig B. Hugó elnök; Miután az előadó javaslata ellen érdemleges kifogása a felszólalók egyikének sem volt, az *előadói javaslatot egyhangulag elfogadottnak jelenti ki. (Helyeslés.)*

7. Szesz-, sör- és szódagyártás.

Bürger Albert előadó: Tisztelt Szakosztály! A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara részéről azon megtisztelő megbízást vettem, hogy a székely kongresszuson a szesz- és sör- ipar helyzetét, nemkülönb a szódagyártás lehetőségét, vonatkozással a Székelyföldre, előadjam.

Midőn a tekintetes kamarának ezen megbízásáért köszönetet mondok, méltóztassanak megengedni, hogy mielőtt az előadásom tárgyát képező termelési ágak ismertetésére rátérnék, az első két iparágnak a mezőgazdaságra vonatkozó nagy fontosságát kimutassam.

Véleményem t. i. az, hogy a székely-kérdést legsikeresebben úgy lehet megoldani, ha elsősorban azon termelési ágat, amely a jelen — mondhatom igen sanyaru viszonyok között — a székely kis- és középbirtokos megélhetését lehetővé teszi, értem a mezőgazdaságot, kifejlesztjük és megerősítjük, vagyis ha a székely közép- és kisbirtokost megtanítjuk arra, hogy miként fokozhatja földjének termelőképességét és lehetővé tesszük számára azt, hogy termelvényeit legelőnyösebben értékesíthesse.

Ugy az egyik, mint a másik probléma megoldása mindenestre egyik alapját képezhetné a székelység gazdasági nyomorának gyógyítására és akarom is hinni, hogy a kongresszus bölcsessége megtalálja mindkét irányban a helyes utat. Előadásom tárgyát képező két iparág, t. i. a szesz- és sör- ipar mezőgazdasági terményeink értékesítése körül oly kiváló fontossággal bírnak, hogy engedelmet kérek arra, hogy ebbeli vonatkozásukat egész röviden kimutassam.

Tudjuk jól, igen tisztelt Kongresszus, hogy az iparos munkája az emberi szükségletek kielégítésében igen fontos szerepet játszik,

az iparos hivatása, hogy az őstermelés termelvényeit oly alakba öntse, hogy azok emberi szükségleteik kielégítésére felhasználhatók legyenek. Az ipari produkció lényegileg nem egyéb, mint az őstermelés produktumainak finomítása, illetőleg azok értékének fokozása, minélfogva az ipari produkció a legtöbb esetben az őstermelés munkájának folytatása, amely akkor kezdődik, amikor az őstermelvény emberi szükségletek kielégítésére alkalmas formába való átalakítása czéljából az iparos kezébe átmegy. Tehát az őstermelő — nagyon kis kivétellel — egyenesen utalva van arra, hogy termelvényeit ipari szempontból átdolgozzák, átalakítsák, mert hiszen ezek eredeti alakjukban teljesen hasznavehetetlenek volnának. Így például a buzatermelő buzája csak azért bir értékkel, mert az az őrlési-ipar által lisztté változtattatik át, amely emberi táplálkozásra házilag könnyen alkalmassá tehető s így tovább. Majdnem minden ága az őstermelésnek reá van utalva egyes iparcsoportokra, de viszont az ipar is bizonyos őstermelési csoportokra, vagyis más szóval az összefüggés az őstermelés és az ipar bizonyos csoportjai között annyira szoros, hogy magát az ipart is aszerint csoportosíthatjuk, amint valamely őstermelési ágon alapszik saját termelése.

Ha ily szempontból tekintjük a szesz- és söripart, azt találjuk, hogy mindakettő nyersanyagát a mezőgazdasági őstermelés utján szerzi be, minélfogva mindkettőt méltán mezőgazdasági iparnak nevezhetjük. Ha tehát vizsgálat tárgyává tesszük ama közgazdasági hatást, amely emez iparok létezése vagy nemlétezése folytán valamely vidékre vonatkozólag fennáll, akkor ama szoros kapocsnál fogva, amely közöttük és ama bizonyos vidék mezőgazdasága között létezik, azt tapasztaljuk, hogy valamely ország vagy országrész mezőgazdasága csak akkor lesz hasznothajtó, ha mezőgazdasága ama iparokkal kapcsolatosan üzetik, amelyek a gazdasági termelés termelvényeit feldolgozva annak azon értéket kölcsönzi, amelyet a termelésnél felhasznált tőkénél fogva — és ezen tőke alatt a munkát is értem — képviselnie kell.

Ha tehát az előadásom tárgyát képező igen fontos iparágaknak létjogosultságáról bizonyos vidékre vonatkozólag tiszta képet akarunk nyerni, akkor mindenekelőtt tudnunk kell azt, hogy vajjon az illető vidéken termelnek-e vagy *termelhetnek-e* olyan nyersanyagokat, amelyekből az illető ipari vállalatok termelvényeiket készítik?

Ha a Székelyföld termelési viszonyait eme szempontból vizsgáljuk, akkor azt konstatálhatjuk, hogy a Székelyföld, földrajzi fekvésénél és klimatikus viszonyainál fogva, bőven produkálja és még bővebben produkálhatná mindazon terményeket, amelyekből Háromszék- és Udvarhelymegye nagy része, de még Marostordamegye is részben egyenesen reá van utalva a burgonyatermelésre, amely anyag tudvalevőleg szeszfőzésre igen gazdaságosan használható fel, nemkülönben igen jó sörárpáink teremnek Marostorda vármegyében, Udvarhelymegye egyik részében, s Csikban. De különösen Háromszéken oly árpa terem, amely finomságára nézve vetekedik a híres tót árpával; van is belőle kivitel bőven és csak az sajnálható, hogy több nem termeltetik. Ugy vagyunk komlótermelésünkkel is. Magyarország összes komlótelepeinek fele, t. i. 49%-a, az erdélyi részekre esik, amely területnek tulnyomó része a Székelyföldön Maros-Torda, Udvarhely és Háromszékben van. Itt tehát a szükséges nyersanyagok bőven állanak rendelkezésre. És mégis ugyszólván egészen híjjával vagyunk mindeme iparágaknak. Eme szomorú jelenségnek meg vannak a maga, mondhatom mesterségesen teremtett okai és engedtessek meg nekem, hogy eme okokra reámutathassak és egyszersmind megjelölhessem ama módokat, amelyek — szerény véleményem szerint — a bajokon segíteni volnának hivatva.

Rátérek ennél fogva előadásom első tárgyát képező ipar ismertetésére, a

szeszgyártásra.

Szeszt kizárólag czukortalmu folyadékokból gyártanak, illetőleg keményítőt tartalmazó anyagokból, amelyeknek keményítőtartalmát bizonyos eljárás segítségével előbb czukorra változtatjuk át. A szeszgyártás nyersanyagát képezik ennél fogva a különböző czukortalmu gyümölcsfélék vagy pedig a keményítőt tartalmazó gabonaműek, de leginkább a burgonya. Eme gumó, amellet, hogy aránylag sovány földdel és hideg éghajlattal is megelégszik, igen nagy keményítőtartalommal bír. Minthogy nálunk szeszt a burgonyán kívül leginkább törökbuzából főznek, legyen szabad a kettő között összehasonlítást tennem, még pedig arra nézve, hogy egy kat. hold föld után mennyi szesz termelhető ha burgonyát és mennyi ha kukoriczát főzünk pálinkává.

Egy kat. hold burgonya termése rendes termésnél kiteszen 7000 kg.-ot, melynek keményítőtartalma átlagban 19%, összes keményítőtartalma 1330 kg., melyből (á 58%-ot számítva) 771 hektoliterfok szeszt készíthetünk.

Egy kat. hold tengeri átlagos termése 1000 kg., melynek 60% keményítőtartalma van, ami 600 kg. keményítőnek felel meg, ezt szeszszé feldolgozva 348 hektoliterfok szeszt nyerünk, vagyis más szóval a burgonyával bevetett föld kétannyi szeszt ad, mint a kukoriczával bevetett. Ebből láthatni, hogy azon esetre, ha a Székelyföld északibb vidékein, ott, ahol csak burgonya terem meg jóformán, szeszgyárak volnának, akkor azok a földek is épen úgy volnának hasznosíthatók, mint a legjobb marosmenti vagy küküllőmenti földek, de sőt még jobban. Ama szegény vidék népe is jó keresethez juthatna, mert földjének termését igen jól értékesíthetné és a föld, amely lábai alatt immár erősen megmozdult, régi, jogos és a magyar állameszme szempontjából nagyon fontos tulajdonságaik kezében volna megtartható.

Tehát, mondom, daczára annak, hogy a Székelyföld bőven megtermi a szeszgyártásra oly fontos terményt, a burgonyát, de sőt azt mondhatjuk, hogy némely vidéken más nem is termelhető haszonnal, alig vannak szeszgyáraink. Hogy ennek oka miben rejlik, bátor leszek röviden előadni.

A szeszgyártás még a nyolczvanas évek elején igen jól jövedelmezett. Az egész országban, de különösen az erdélyi részekben számtalan kis üzem létezett, amelyekben az illető vidék terményei igen jól voltak értékesíthetők. Ezen közgazdaságilag igen előnyös helyzet azonban teljesen megváltozott, amidőn a szesz termelési adója az államháztartásban igen nevezetes szerepre jutott. A fokozatosan emelkedő adók folytán a szesz megdrágult és fogyasztása ennél fogva rohamosan apadt. Minthogy ez okból nagy tulprodukczió állott be és a szeszipar nehéz válságba került, a kormány most is, mint annyiszor, Németországból importált módszer segélyével igyekezett a bajon segíteni, t. i. a szeszprodukcziót kontingentálta. Maga az idea egészen helyes lett volna, ha a kontingenst lehetőleg sok üzemre felosztották volna, illetőleg a szeszgyártás áldásait azoknak a vidékeknek juttatták volna, amelyeknek gazdasági viszonyai ezt feltétlenül megkívánják. De nemcsak hogy a kormány ezt nem tette, de ellenkezőleg, azáltal hogy megengedte, hogy több üzem kontingense koncentráltassék, azt eredményezte,

hogy bizonyos gyárosok a véletlen ez ajándékát siettek készpénzzé átültetni és eladták kontingensüket vidékeik óriási kárára. Magyarországon így keletkezett néhány nagy szeszgyár, amelyek az összes kontingens jó egy negyedrészt abszorbeálják. Megengedem, hogy állampénzügyi szempontból ez nagyon kényelmes, de hogy közgazdaságilag helyes volna, azt senkisésem állíthatja, aki tudja, hogy a szeszgyártás mily szoros összefüggésben van a mezőgazdasággal. De ez még nem minden, mert a legnagyobb baj továbbá az, hogy Magyarország kontingensét nem szabhatta meg önkényüleg, hanem a közös vámterület révén kénytelen volt e tekintetben is Ausztriával megalkudni. Az eredmény, hogy Magyarország kontingense igen kicsi és ennél fogva Ausztriából nagymennyiségű szeszt importálunk. Ha pedig eme importot gazdasági terményekre számítjuk át, akkor kereskedelmi mérlegünk gazdasági terményeink exportálására vonatkozólag mindenesetre erősen megváltozni fog.

Azon körülmény, hogy szeszgyáraink megszűntek, nemcsak abban vált károsná vidékünkre, hogy mezőgazdasági terményeink biztos jól fizető vásárlója költözött el más, messzefekvő vidékre, de abban is, hogy a szeszgyári hizlalással kapcsolatos trágyatermelés is elveszett, pedig a trágyatermelés oly fontos ága a mezőgazdasági üzemnek, hogy belterjes, a kor színvonalán álló földmívelést elegendő mennyiségű trágyatermelés nélkül elképzelni sem lehet.

De még néhány szempontból akarom azt megvilágítani, hogy székely gazdáink azon esetre, ha gazdaságukkal kapcsolatosan szeszgyártással is foglalkoznak, de azon esetre is, ha csak gazdaságuk közelében létezik szeszgyár, gazdaságukat mennyire javíthatják. Nevezetesen a székely középbirtokos rendszerint kisebb-nagyobb erdővel is bír, amelynek fáját szeszgyárában igen előnyösen feltüzelheti. Szeszgyárában kénytelen gépészt tartani, a ki gazdasági eszközeit és gépeit is mindig rendben és jó karban tarthatná. Számatalan ily előny kínálkozik a gyártulajdonos vagy gyár szomszédságában lakó birtokosnak és bizony mondom, tisztelt Kongresszus, hogy szeszgyáraink eltűnése mezőgazdaságunk hanyatlását jelenti, mezőgazdaságunk hanyatlása meg azt jelenti, hogy közgazdaságunk a gyökerén van megtámadva.

Véleményem szerint eme bajokon csak úgy lehetne segíteni, ha lehetővé tétetnék az, hogy kis üzemmel bíró szeszgyárak újból keletkezessenek. Ez pedig nem lehet másképp, mintha a nagy-

ipari szeszgyárainkban mesterségesen összpontosított kontingenst megint odajuttatjuk, a honnan azok vidékük nagy kárára elvonattak, illetőleg igyekeznünk kell minél több mezőgazdasági szeszgyárnak létesítését előmozdítani, még pedig olyanokat, a melyeknek produkciója naponta 2—4 hektolitert kitesz. Ha a törvényhozás ezt lehetségessé tenné, akkor kis- és középbirtokosaink sorsa megint jobbra fordulhatna és az a rög, a melyhez szívének minden szálával hozzánőtt, az a rög, a mely édes mindenét képezi, nemzeti nagy hasznunkra nem indulna meg a lába alatt.

Tisztelt Kongresszus! Kis- és középbirtokosainkat említém az imént és pedig készakarva. Mert habár igaz, hogy a törvény megengedi, hogy kisbirtokosaink azon esetre, ha szövetkezés útján szeszgyár fölépítéséhez szükséges földbirtokot felmutatni képesek, ilyet építhessenek, ily alapon keletkezett szeszgyár nem igen van az országban, de a Székelyföldön éppenséggel nincsen. Gátolja az ilyen szeszgyárak keletkezését a gazdasági szeszgyárak építése ellen tornyosuló nehézségek, mint például az adó hitelezésénél a kincstár tulszigoru követelése, nemkülönben azon kényszer, hogy a mezőgazdasági szeszgyáros szeszgyárában csakis, vagy legalább is legnagyobb részben saját termelését kénytelen feldolgozni, nemkülönben ama nehézségek és formalitások, a melyek kontingens megszerzésével járnak, de nem a legkisebb mértékben azon körülmény, hogy nincsenek a népnek vezetői és oktatói, a kik arra kioktatnák, hogy törvényadta jogait gyakorolja és hogy azokat miként gyakorolhatja. Feltétlenül szükséges volna, ha a kormány ezeken a bajokon, a melyek a gyakorlati életben csak hiábavaló nehézségeket okoznak, segítsen. A mi pedig kisgazdáink szövetkezését illeti, székely egyleteink halhatlan érdemeket szereznének maguknak, ha kioktatnák a népet, mekkora hatalom jut kezükbe a szövetkezés által és habár az egyes gyöngé és tehetetlen, de a szövetkezés erőssé és hatalmas tényezővé teszi, mert hiszen a kisbirtokos erősebben érzi a megélhetés terhét csekély tőkénél fogva, miért ne részesülhessen birtokának arányában ugyanazon előnyökben, mint szerencsésebb pályatársa, a közép- és nagybirtokos?

Megemlítettém volt, tisztelt Kongresszus, hogy gyümölcsseink nagy része, czukortartalmuknál fogva, pálinkára igen előnyösen dolgoztatik fel. De nemcsak a gyümölcsből nyerhető igen jó pálinka, de a bor lepárlása által is és tudjuk, hogy eme pálinkák

igen nevezetes fogyasztási cikket képeznek. Sajnos, hogy eme pálinkák nagy mértékben hamisítatnak, a mi eltekintve attól, hogy a fogyasztó nem azt kapja, a mit ígérenk, minden esetre nagy kárára van gyümölcs-, illetőleg bortermelésünknek. Kívánatos volna, ha eme hamisításokat a törvény eltiltaná, továbbá, hogy eme pálinkák főzése lehetőleg megkönnyíttessék. Sok ezer hold olyan terület, a mely csak gyümölcsstermelésre való, válhatna ez által jövedelmezővé, a minek közgazdasági hasznát külön fejtegetnem talán nem is szükséges.

Nem mulaszthatom el a végén felemlíteni, hogy a Székelyföldön hány mezőgazdasági szeszgyár működik. Nevezetesen van a marosvásárhelyi pénzügyigazgatóság területén 1, Udvarhelyen 9 és a sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgatóság területén 26, tehát összesen 36 gazdasági szeszgyár. Ezek kontingense 1900-ban 25,262 hektoliter volt. Mindannak daczára, hogy a nevezett pénzügyigazgatóságok, továbbá a brassói és kolozsvári igazgatóságok területein levő ipari szeszgyárakkal együtt mintegy 70,000 hektoliter szesz termeltetett, az aradi, győri, de főleg a galicziai szeszfőzdekből temérdek szesz hozatott be, a miből világosan kivehető, hogy nemcsak kivitele nincsen a Székelyföldnek szeszben, de még a saját szükségletét sem fedezheti meglevő szeszgyáraiból.

Rátérek ezek után az előadásom második tárgyát képező és szintén igen fontos iparágra, tudniillik a

sörgyártásra.

A sörgyártás a Székelyföldön számos ipartelepen gyakoroltatott még a közelmúltban, azonban sajnos, ezen a téren is rohamos hanyatlást vagyok kénytelen konstatálni. Az utolsó évben t. i. két gyár volt kénytelen üzemét beszünetni, a sepsiszentgyörgyi és a gyergyószentmiklósi, a többi székelyföldi sörgyár meg a szó szoros értelmében halálharczot folytat és attól lehet tartani, hogy az említettek kivül még egynéhány gyár lesz kénytelen üzemét beszünetni. Pedig a Székelyföldön, a mint már emlitém, bőven terem a legjobb malátázásra alkalmas árpa, nemkülönben igen jó komló is. Hogy mindezek daczára a sör gyártása nem fejlődik, hanem határozottan visszafelé megy, annak oka tisztán a sör drágaságában keresendő, a melynél fogva a sör nálunk valóságos luxusital. Oka pedig a sör drágaságának azon tulmagas adó, a melylyel nálunk a sör sujtva van. Olyan tudniillik a kormány söradó-

politikája, mintha egyenesen a sörfogyasztás terjedését meggátolni

szándékoznék. Pedig az európai nyugati államok, de főleg Amerika példája mutatja, hogy a sör mily nagy szerepet játszik az államháztartásban, nemcsak azért, mert nagy adójövedelem forrását képezi, de azért is, mert a sör főzéséhez felhasznált óriási árpa- és komló mennyiségek eme termények termelését igen kedvezően befolyásolják és nevezetes bevételi forrást képeznek az azoknak termelésével foglalkozó gazdák részére.

Eme állításom bizonyítására legyen szabad néhány adattal szolgálnom.

Európa legnevezetesebb sörtermelő államai a következő produkciót érték el 1900-ban:

Anglia: 59.953,087 hektolitert termelt, a melyben kereken 30 millió mm. árpát és 600,000 mm. komlót felhasznált, circa 700 millió korona értékben.

Németország: 69.291,219 hektolitert termelt, a melyhez 18 millió mm. árpát és 436,800 mm. komlót használt fel közel 400 millió korona értékben.

Ausztria: 20.077,554 hektoliter produkcióval, a melyhez 5 és fél millió mm. árpát és 159,325 mm. komlót felhasznált circa 125 millió korona értékben. Eme néhány adattal világosan bebizonyítottam, hogy mily óriási összegű mezőgazdasági termény talált elhelyezést eme államokban a sörgyártásnál.

És ezekkel szemben nálunk mit tapasztalunk?

Magyarország ugyancsak az 1900. évben összesen 1.412,978 hektoliter sört termelt csupán, mely termeléshez felhasznált összes anyagok értéke alig közelíti meg a 8 és fél millió koronát.

És e mellett a sörprodukció évről-évre apad és valószínű, hogy az idei esztendő erősen mögötte fog maradni a tavalyinak, épp úgy, mint a tavalyi mögötte maradt a tavalyelőttinek.

De hogy eme szomorú jelenséget megérthessük, tudnunk kell, hogy a söradó nálunk háromszor akkora, mint Angliában, ötödfélszer akkora, mint Ausztriában és hétszer akkora, mint Németországban; kitett tudniillik az 1900 esztendőt alapul véve, hektoliterenként :

Németországban	1·69 K.
Ausztriában	3·59 „
Angliában	4·86 „
nálunk	13·42 „

Ezzel szemben persze a fogyasztás kitett évenként és fejenként:

Németországban	150 litert
Angliában	144 „
Ausztriában	72 „
és nálunk	6 „

mert addig, míg nálunk a legolcsóbb sör literenként 36 fillér, de rendszeren 70 fillér, addig például Németországban 24 fillérért igen jó sört lehet kapni.

Ily viszonyok mellett a sör élvezetét csakis a jobb módban levők engedhetik meg maguknak. A munkás, a ki a fogyasztók nagy tömegét képezi a nyugati iparállamokban, sörhöz egyáltalában csak vasárnap juthat minálunk és iszik e helyett módfelett sok pálinkát, megmérgezve jelenét és degenerálva utódait. Pedig éppen közegészségügyi és államfentartási szempontokból igen fontos az, hogy a munkást, a ki mindenütt az állam zömét és az állam fentartóját képezi, olcsó és egészségét fentartó itallal ellássuk, mert hiszen a gazdag ember gazdagsága révén ily italt szerezhet magának bőven. A sör fontosságát nemcsak abban kell keresnünk, hogy egészséges üdítőital, hanem abban is, hogy kiváló tápértékkel is bír. Igen tanulságos e tekintetben egy németországi tudós professzor, Moritz tanárnak táblázata, a melyet „a betegek táplálkozása” című művében összeállított. Kimutatta tudniillik, hogy egy márkáért a különféle táplálékokból hány tápegységet lehet vásárolni. Kutatásai azt eredményezték, hogy 1 márkáért lehet vásárolni:

marhahusban	756
lóhusban	847
tojásban	1251
kenyérben	7112
burgonyában	14772
és sörben	1895 tápegységet.

Ezen összeállítás szerint a burgonya, a kenyér és a sör a legolcsóbb tápszerek és minthogy a sör egyszersmind élvezeti, de idegizgató ital is, érthető, hogy az olcsó és jó tápszereket kereső munkás miért leli az említettekben legjobb tápszereét. De a sör tápértékének fenti egységára a német viszonyok szerint van számítva, tehát oly viszonyok között, a mikor a tulmagas adó a sör árát erősen emeli, a fentemlített egységár nem felel meg és ebből

érthető, hogy a munkás miért kerüli nálunk a sör élvezetét. Már pedig olcsó sör nélkül sohasem fogunk jó munkásokra szert tenni és a sör megolcsósításának kérdése az ország iparfejlesztésére határozott befolyással bír.

Ha tehát söriparunkat fejleszteni akarjuk, akkor mindenekelőtt arra kell törekednünk, hogy olcsó munkás-sör gyártása lehetségessé tétessék, a mi csak úgy érhető el, ha a sör pótadója legalább is hektoliterenként 6 koronával leszállíttatnék. Minthogy egy hektoliterből 300 pohár sör méretik, a kimérésben eme leszállítás poharanként 2 fillérben mutatkoznék.

Tisztelt Szakosztály! Említettem, hogy a Székelyföldön árpa és komló bőven és igen jó minőségben megterem. Mindennek daczára igen gyakran lehet gazdáinknál úgy árpát, mint komlót is látni, a mely faj és kezelés tekintetében igen sok kívánnivalót hagy hátra. Nagy segítségünkre lehetne e tekintetben a magas kormány, ha kísérleti állomások segítségével megállapíttatná, hogy melyek azok az árpa- és komlófajok, a melyeket éghajlati és egyéb viszonyainknál fogva a legjobb eredménnyel termesztetjük? Gyakran hallottam továbbá gazdáktól, hogy nem tudják az árpát aratásnál, cséplésnél és elraktározásnál úgy kezelni, hogy szép fehér maradjon és csiraképességét teljesen megtartsa. Ezeken a bajokon talán az által lehetne segíteni, ha — miként a komlótermelés — az árpatermelés fejlesztésére is vándortanítói állások rendszeresíttetnének, a kiknek az volna a feladatuk, hogy kioktatnák a gazdákat az árpa okszerű kezelésére.

Komlót termelő gazdáink komlójukat rendszerint a szárítás alkalmával összerontják. Ennek oka az, hogy nem rendelkeznek kellő szárítóhelyiségek felett, de nagyrészen az is, hogy a komlószárítás idejében, szeptemberben, a mi vidékünkön az esőzések gyakoriak, a mi a levegőn való szárítást igen megnehezíti. Ezen a bajon véleményem szerint úgy lehetne segíteni, ha a kormány mesterséges szárítókat bocsájtana a gazdák rendelkezésére, tekintve, hogy a mesterséges szárítás külföldön is mindjobban meghonosodik és igen praktikusnak bizonyul.

Tisztelt szakosztály! Méltóztassanak megengedni, hogy figyelmüket még néhány perczre igénybe vegyem az által, hogy a szódagyártás lehetőségével a Székelyföld némely vidékére vonatkozólag reámutassak. A mint tudni méltóztatnak, a szóda konyhasóból készül. Szóda ennél fogva ott gyártható előnnyel, a hol só

bőven áll rendelkezésre. A Székelyföld némely része, de különösen Parajd és vidéke egyenesen predestinálva van minden iparra, a melynek nyersanyaga a só és ennél fogva természetesen első sorban a szódagyártásra. Parajdon ezelőtt néhány évvel még igen jelentékeny gyufagyár létezett, a hol, daczára annak, hogy a gyufagyártás veszélyes és egészségtelen a munkásra nézve, a vidék lakossága szívesen keresett és kapott is foglalkozást. Sajnos, hogy különféle okoknál fogva a parajdi gyufagyár megszűnt. Tulajdonosa a gyár megszűnésének leginkább azt adta okul, hogy a kész áru elszállítása igen költséges volt, — akkor a küllőmenti vasut még nem létezett, — elég az hozzá, a parajdi becsületes, józan és munkás székelyek kereset és kenyér nélkül maradtak. Igen nagy jótétemény volna e vidéknek, a melynek lakosai a gyári munkához már szokva vannak, az, ha Parajdon szódagyár állíttatnék. De nemcsak a lakosság, de a vállalkozó és főleg a kincstár is igen jól járna ily vállalat létesítése által, mert hiszen a kincstári sóbányákból olcsó termelési viszonyok mellett kifogyhatlan sókincs áll rendelkezésre.

Az elmondottak alapján a következő határozati javaslatot terjesztem elő:

I. Szeszipar.

Tekintve, hogy a szeszipar nemcsak mezőgazdasági terményeink értékesítésénél bir kiváló fontossággal, de a szeszipari hulladékok igen értékes, marhák hizlalására alkalmas tápanyagot képeznek és a szeszgyári hizlalás nevezetes trágyatermeléssel is jár, melynek mezőgazdasági fontosságát elvitatni nem lehet; tekintve továbbá azt, hogy az ipari szeszgyártás az utolsó években azon törekvést mutatja, hogy kontingensek megvásárlása által kevés és lehetőleg nagy termeléssel biró üzemekbe koncentráltassék, ami több oknál fogva nagy közgazdasági kárral jár:

a kongresszus kérje fel a kormányt, hogy törvényhozási uton minősítse a szeszgyártást mezőgazdasági iparnak, minél fogva a Magyarország részére fentartott kontingens legalább $\frac{2}{3}$ -része mezőgazdasági jelleggel biró szeszgyárak részére tartassék fenn, illetőleg ama kontingensmennyiség, amely

az egész kontingens $\frac{2}{3}$ -részéig még nem dolgoztatik fel mezőgazdasági jelleggel bíró szeszfőzdek által, fokozatosan osztassék fel a jelentkező mezőgazdasági vállalkozók között. A kontingens felosztása alkalmával előny adassék a 2 hektoliter napitermeléssel bíró főzdeknek és csak ha ezek igényei kielégíttetnek, akkor jöhetnek sorra a 4 hektoliteres napi termelésre jelentkezők és csak utolsó sorban a 7 hektoliteres üzemek. A kontingens kiosztásnál legyen a kormány különös tekintettel ama vidékekre, amelyek földrajzi fekvésüknél fogva inkább burgonyatermelésre vannak utalva és így tehát első sorban a Székelyföldre.

Minthogy továbbá gyümölcs- és bortermésünk értékesítése sokkal könnyebb volna, ha eme terményeinket előnyösen fel tudnók használni pálinkafőzésre,

mondja ki a kongresszus, hogy ily pálinka főzése különös adókedvezményben részesüljön. Magától értetődik, hogy a pénzügyi szempont sem tévesztendő el szem elől, minél fogva a szeszadóptlék annyival emeltetnék, amennyivel a mezőgazdasági szeszgyárak javadalmazása a pénzügyi eredményt csökkenti, nehogy az államháztartásban e miatt zavarok álljanak elő.

II. Söripar.

1. Tekintve, hogy a sörfogyasztásnak a nálunk beszedett tulságos magas söradóptlék utjában áll, minthogy eme póttadó folytán a sör adója nálunk hektoliterenkint átlag az utolsó esztendőben 13 korona 42 fillért tett ki, míg ugyanakkor Ausztriában nem volt nagyobb 3 korona 59 filléرنél, Németországban 1 korona 69 filléرنél és Angliában 4 korona 86 filléرنél, tehát nálunk sokkal nagyobb, mint bármely más nyugati államban;

tekintve azt, hogy a sör egészségi okokból is nagyfontosságú, a mennyiben a tulságos pálinkaivást korlátozza; tekintve továbbá azt, hogy a sörgyártásnál tetemes

mennyiségű gazdasági termék dolgoztatik fel, minélfogva gazdasági terményeink a sörgyártás fokozása által könnyebben volnának értékesíthetők:

a kongresszus kérje fel a kormányt, hogy törvényhozással a sör pótadóját törölje el, vagy legalább is hektoliterenkint 6 koronával mérsékelje, hogy az adónak ez a mérséklése a kimérésnél is érvényesülhessen.

2. Minthogy a sörgyártás az árpa- és komlótermeléssel szorosan összefügg,

kéressék fel a kormányt, hogy alkalmas kísérleti telepeken állapíttassa meg, hogy klimatikus és más viszonyainknál fogva melyek azok az árpa- és komlófajok, a melyek a Székelyföldön legelőnyösebben volnának termelhetők. Eme kísérletező telepekről az eziránt folyamodó gazdák vetőmagot, illetőleg dugványokat kaphassanak.

3. *Kívánatosnak tartja a kongresszus, hogy miután magyar sörfőző az országban ugyszólván nincsen, évenként legalább 4 székely ifju képeztessek ki külföldi sörfőzőiskolákban sörfőzővé.*

III. Szódagyártás.

Tekintve, hogy Parajdon a kincstár olcsón termelhet nagymennyiségű sót, a mely minőségénél fogva inkább ipari célra való, tehát első sorban szóda gyártására;

tekintve továbbá azt, hogy ily szódagyár létesítése által Parajd és vidékének lakossága keresethez jutna:

mondja ki a kongresszus, hogy szükségesnek tartja Parajdon nagyobbszabású szódagyár létesítését és kérje fel a kormányt, hogy ily vállalatot hathatósan támogatni kegyeskedjék. (Helyeslés.)

Molnár József: Hozzájárul előadó indítványához, csak azt jegyzi meg, hogy a székely népnek elsősorban a kis üstös főzés megengedése van szüksége. *(Élénk helyeslés.)* Ezáltal nemcsak jó pálinkához jutna a munkásnép, minek következtében megszűnnék az áldatlan korcsmázás, de másfelől fejlődnék a marhatenyésztés is, mert a maradékmel-

léktermékek a marhahizlálásra kitűnően beválnak. De ismétli, hogy különösen a tulságos korcsmázás megszüntetése magábanvéve olyan cél, a mely indokolttá teszi a kívánságot. Sajnálja, hogy a pénzügyminiszter nem gondoskodik arról, hogy e terv kivitele az államháztartás egyensúlyának megbolygatása nélkül lehetővé tétessék. A községek háztartásának érdekében kívánatosnak tartja, hogy a fogyasztási adó az egyes községekre utaltassék. Hiszi, hogy bár a jelenleg fenálló törvények szerint ez lehetetlen, a kongresszus és a miniszter jóakarata mellett meg lehet találni a módját a fölvetett kívánság teljesítésének. Indítványában kéri, mondja ki a kongresszus, hogy kívánatosnak tartja a kis üstön való főzés behozatalát s a fogyasztási adónak az egyes községekre való kirovását, fönntartván természetesen a községek részére a jogot, hogy ezen adót a főzőktől aránylagos felosztás alapján szedje be.

Berezney István: Üdvözli az előadót gyakorlatias és alapos fejtegetéséért. Fölhossa, hogy a kis üstön való főzés jogának elvesztése mily súlyos károkat okozott a kisgazdáknak. Statisztikai adatokkal igazolja, hogy a kis üstön való főzés betiltásától kezdődőleg a szesz ára rohamosan emelkedett. Végül kívánatosnak jelzi, hogy a szeszkontigens ne legyen úgy eladható, hogy pl. az az illető vármegye területéről elszállítható legyen.

Bürger Albert előadó: Csatlakozik Molnár József indítványához, Berezney István javaslatait azonban fölöslegeseknek tartja.

Tauszik B. Hugó elnök: Szavazás alá bocsájtván az indítványokat, ennek eredményeként határozatképpen kimondja, hogy *a szakosztály az előadói javaslatot Molnár József indítványával együtt elfogadja*, Berezney indítványait nagy többséggel elveti. E szerint tehát a szakosztály előadó javaslatát a következő pótlással kiegészítve terjeszti a záróülés elé:

Az „I. Szeszipar” című fejezet végére illesztendő:

„A kongresszus kívánatosnak tartja a kisüstös főzés megengedését és a fogyasztási adónak a községre utalását, fönntartván természetesen a községek azon joga, hogy a fogyasztási adót a főzőktől aránylagos felosztás alapján szedjék be.” (Helyeslés.)

8. Ipari és kereskedelmi képzés és munkaközvetítés.

Fekete Jakab előadó: Tisztelt Szakosztály! Az iparososztály szellemi színvonalának emelése, szakképzettségének fejlesztése az ipari fejlődésnek legbiztosabb alapja.

A helyes alapokon szervezett iparosképzés a leghathatósabb eszköze a reális iparfejlesztésnek. Ezek előrebocsátása után azt hiszem, mindnyájan egyetértünk abban, hogy az iparosképzés első-

rendü fontossággal bíró kérdés, melynek helyes és ugy a nemzeti valamint gyakorlati igényeknek megfelelő megoldása ipari fejlődésünknek alapvető tényezője.

Iparosképzésünknek manapság két módja van; az egyik az iparosnak szakiskolában való kiképzése, a második a mesterműhelyekben való kiképzés. A szakiskolákban való kiképzés alapos, minden igénynek megfelelő, azonban nagyobbfoku előképzettséget feltételez és költséges; ipari szakiskolák különben is csak egy pár iparágban léteznek.

Az iparosképzésnek tehát legtöbb esetben mesterműhelyekben kell történnie; itt nyeri az iparostanoncz a gyakorlati mester-ségben való tudást, míg az általános és rajzbeli ismereteket a tanoncziskolában sajátítja el.

A mesterműhelyekben való iparosképzésnek két főkövetelménye van: 1. jó műhely, 2. megfelelő iskoláztatás.

Mielőtt ezen kritériumok tárgyalásába bocsátkoznék, általában óhajtók az ipari pályáról és az arra lépőkről egy pár megjegyzést tenni.

Folytonosan hangoztatjuk, — lehet csak frázisképpen — „hogy hazánk jövő boldogulása közgazdasági fejlődésunktől függ”, „a társadalom gerince az iparos- és kereskedő-osztály kell legyen”, vagy pedig „régén volt az, midőn még jogosan mondhatták, hogy hazánk földmivelő állam, ma már az ipar és kereskedelem hasonló joggal kíván létet és jelentőséget a gazdasági életben” stb., stb.

A helyzet azonban az, hogy az országban mindenütt és így a Székelyföldön is, csak az a szegény néposztály adja iparra a fiát, a mely azt eltartani és továbbtaníttatni nem képes.

A gazda, sőt még a tehetősebb iparos is ma látván, hogy saját foglalkozásának jövedelmezősége mindinkább veszt és az iparosfoglalkozás a társadalom által ma még bizonyos mértékig lenézett, nem uri foglalkozás, csak a ritkább esetekben törekszik arra, hogy a saját üzletét fiával továbbfejlesztse, hanem e helyett tudományos pályára nevelteti fiát, vagy csinál belőle dijnokot, irnokot, ki élete végéig havi pár forintért tengődik, szolgál, de azért uriember.

Mindinkább ritkul az az eset, hogy egy-egy virágzó ipari üzlet egy családban nemzedékeken át fejlesztesék s a hagyományokon élesztendő erények, ipari szorgalom, foglalkozás iránti elő-

szeretet, képességek, hajlam stb. képezzék egy-egy ipari vállalkozásnak avagy csak kisebb iparosüzletnek is erkölcsi alapját.

A falusi szülő, mely fiával nem tud mit kezdeni, beviszi fiát a közeli városba és tekintet nélkül a gyermek iskolázottságára avagy hajlamára, oda adja az első kínálkozó iparosnak; a véletlentől függ aztán, lesz-e a gyermekből valami vagy nem.

Az iparospályára lépőknek nagy része még írni-olvasni sem tud vagy legjobb esetben 1—2 elemi osztályt végzett; ez az oka annak, hogy az egész ország összes tanonczának 15% az előkészítő-osztályokba jár, a hol az elemi iskolai képzettség hiányát kell pótolni. A Székelyföldön az arányszám még kedvezőtlenebb. Kézdivásárhelyen 242 tanoncz között 102 van az előkészítőbe 42% Sepsi-Szt-Györgyön 145 „ „ 42 „ „ „ 30% Székelyudvarhelyen 164 „ „ 44 „ „ „ 28% Csikszeredán 63 „ „ 17 „ „ „ 28% Marosvásárhelyen 550 „ „ 116 „ „ „ 20%

Ezen adatok eléggé bizonyítják annak szükségességét, hogy nagy gond fordítandó a jövőbeli iparogeneráció képzésére tudásunk fokozására.

Visszatérvén most már a mesterműhelyekben való képzés módjára, lássuk, vannak-e a Székelyföldön ilyen műhelyek s ha igen, miként történik azokban a képzés.

A Székelyföldön már majdnem egy évtized óta uralgó kedvezőtlen közgazdasági viszonyok és a gyáripar versenye folytán a kézműipar annyira hanyatlott, hogy egyes helyeken és vidékeken a kisiparos műhelyek nemhogy a technika újabb vívmányainak tekintetbe vételével fejlődtek volna, sőt ellenkezőleg, egyes kézműiparágak teljesen tönkrementek. Ma már csak a Székelyföld nagyobb városaiban vannak egyes mesterségekben olyan kézműves műhelyek és ezen műhelyekben olyan munkák, melyek mellett egy a kor kívánalmainak megfelelő iparost lehessen nevelni. A legtöbb vidéki hiányosan berendezett műhelyben előforduló egyoldalú munkák mellett nincsen alkalma az ifjunak a mesterséget megtanulni, de sőt még ideje sincsen a mesterség megtanulására, mert az ifju tanonczidejének legalább első egy, vagy másfél évét cseléd- és házimunkák végzésével tölti; az 1884. évi XVII, t.-cz. 63. §. ugyan intézkedik, „hogy az iparos tanonczát csak az iparüzlethez tartozó munkánál alkalmazhatja, cselédszolgálatra nem kötelezheti” stb., de hát ugyan kinek jut eszébe a törvény ezen rendelkezését

ellenőrizni? Hiszen azt természetesnek tartják, hogy ez így van, mert hiszen az iparostanoncz egy alárendelt teremtés, egy pária! De sőt a kézműiparnak egy tekintélyes része megfelelő műhelyekkel a Székelyföldön egyáltalában nincsen is képviselve, úgy hogy a székely ifjakat, kik megfigyelőképességük, éles eszük, találékonyságuk és kéziügyességük folytán mintegy az ipari pályára vannak predesztinálva, bizonyos szakmákban itthon ki sem képezhetjük. A székely ifjunak tehát itt kell hagynia szülőföldjét, hogy bizonyos mesterséget tanulhasson.

Azonban nagy részük nyomoruságos anyagi helyzetük miatt azt nem teheti; a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara felismerve azon nehézségeket, melyek az iparosok képzése körül a Székelyföldön léteznek, már régebb idő óta programjába vette a székely ifjak ipari kiképzését és e téren állami támogatással elismerésre méltó eredményeket ért el. Sok száz ifjut kiképeztetett részint a székelyföldi ipari szakiskolákban, részben pedig az ország különböző részében oly mesterműhelyekben helyezte el őket, melyekben az ifjak a mesterséget jól megtanulhatják. Lássuk most már mi történik a szülői háztól az idegenbe szakadt ifjuval.

A szülőt az élet gondjai nyomják, örvend azon, hogy fiától megszabadult, nincsen ideje arra, hogy fiát mindenben ellenőrizze, viszont az iparos mesternek is könnyebb a helyzete, ha a tájékozatlan szülőkkel szemben felelőssége kisebb.

A serdülő ifju fölött csaknem korlátlanul rendelkezik mestere, az ifjunak nemcsak szakmájában való kiképzése, hanem egyéni kiképzése is belátására van bízva. És vegyük most ehhez, hogy maga az iparostanóncz is küzd az élet ezer nehézségével, a pillanatnyi és napi szükség hatása alatt határozott terv nélkül alkalmazza itt is, ott is a reá bízott ifjut, nem gondolva a következményekkel, sem arra, hogy a tapasztalatlan és fejlődésben levő ifju erő nevelésének is meg vannak a maga nélkülözhetlen életszükségletei. Még a legjobb viszonyok között működő műhelyben is alig élhet a mester a reá bízott ifjak kiképzésének és nevelésének.

Az utcái élet a maga csábító kinövéseivel, a kiméletlenül maguk utján járó idősebb segédek példája azok, a mikén az ifju iparos tanuló egész erkölcsi élete felépül. Arra, hogy azok az ifju hajlamok ápoltságának, a melyekből a jó hazafi, a kötelesség és tisztességtudó becsületes, munkás ember, a gyengéd családtag erényei alakulhatnak, csak nagy ritkán van eset.

És minél nagyobb teher gyanánt nehezedik az iparos vállaira a sokféleképpen megosztott munka, a verseny és az élet annyi sok nehézsége, annál kevésbé szentelheti magát a reá bízott tanulók nevelésének, annál jobban csökken ezekre való erkölcsi befolyása és egyuttal annál inkább züllik a viszony mester és tanuló között.

Nem volna igazságos, ha mindezért a mestert tennők felelőssé, ki sokszor minden nevelés és hajlam híján kapta tanulóját és még könnyebb viszonyok között is csak nagy következetesség és megfontoltság útján nevelhetné a reá bízott ifjút.

Szükségesek tehát oly intézmények, a hol a magukra hagyott serdülő ifjak oltalomban és gondozásban részesülnek. Mindazon tanoncok számára, a kik erre reászorultak, *tanonczotthonok* létesítendők, melyek hivatva vannak a szülői házat pótolni, nyujtsanak oltalmat az ifjunak, kísérik figyelemmel a befogadottak munkásságát és erkölcsi magatartását a műhelyben, fejleszszék az erkölcsös és hazafias érzést, miveljék a kedélyt, gondozzák a mester és tanulója között a jó viszonyt, neveljék az együvé tartozók között a testületi szellemet és a mi a földolog, ellenőrizzék az ifjunak a mesterműhelyben való ki képeztetését.

Ilyen otthonok létesítendők volnának mindenütt, a hol székely tanoncok nagyobb számban vannak; így mindenekelőtt Budapesten legalább száz tanoncz részére és a nagyobb vidéki városokban is, sőt a Székelyföld azon nagyobb városaiban is, a hol az ipari kiképeztést nyerő ifjak száma nagyobb, pl. Marosvásárhelyen, Seps-Szt-Györgyön és Székely-Udvarhelyen.

Hangsulyozni kívánom azt, miszerint rendkívül fontosnak tartom nemzeti szempontból a székely tanonczoknak az erdélyi nemzetiségi vidékeken való elhelyezését u. m.: Brassó, Szeben, Beszterczen, ezen helyeken székely tanonczotthonok volnának létesítendők.

Mint előbb említém, a mesterműhelyekben való iparosképzés második főkritériuma a megfelelő iskoláztatás. Az iparosok zöme, az iparostanonczok mindannyian a tanoncziskolákban iskoláztnak; ezen iskola mai formájában abszolote semmi szakismeretet nem nyujt, hanem csak általánosan képző iskola, pótolva részben a népiskolai hiányos ismereteket. Daczára annak, hogy nagyon kevés és bizonyára nélkülözhetlen az, a mit ez iskola nyujt, mégis a Székelyföldön levő tanonczoknak csak 20% járja a III-

osztályt, a többi segéddé szabadul fel, még mielőtt a III. osztályba jutna; ezen állapot megszüntetendő volna az által, ha rendeletileg kimondatnék, hogy munkakönyv csak akkor adható ki, ha az iparos tanoncz iskola sikeres bevégezése igazoltatott, ennek bevezetésével megszűnne azon állapot, hogy felszabaduló iparossegédek neveiket is alig képesek aláírni.

Az iparosok rendszeres képzését gátolja továbbá a 41154/1888. számú miniszteri rendelet, mely szerint a tanoncz iskolai mulasztása miatt nem kötelezhető arra, hogy utólag egy bizonyos ideig még iskolába járjon; a gyakorlati élet beigazolta azt, hogy helyenként egyes tanonczok alig látogatják az iskolát, tehát ebből kifolyólag eredményt sem képesek felmutatni s mégis felszabadulhatnak; ezen rendelet feltétlenül hatályon kívül volna helyezendő.

Tegyük fel azonban a legjobb esetet, hogy a képzés alatt levő tanoncz a tanoncziskola mindhárom osztályát járja és nem mulaszt. Mit nyújt neki az iskola? Az iskola, mint említém, általános elméleti ismereteket nyújt — hiszen egyebet nem is nyújthat, tekintettel a kevés heti óraszámra s a tanonczok előképzettségére — azonkívül még rajzbeli ismereteket is. Miután az ipari oktatás gerinczét a legtöbb iparágban főleg a rajzoktatás képezi, különösen nagy gond volna fordítandó a rajzoktatás rendszerességére. Látogatottabb tanoncziskolákban, mint pl. Marosvásárhelyen, a hol 500 tanoncz van, Székely-Udvarhelyen 164, Kézdivásárhelyen 242, Sepsi-Szt-Györgyön 165, a hol az asztalos-, lakatos-, ács- és kőműves-tanonczok száma mesterségenként a 30-at eléri, ezen tanonczok szakrajzra oktattassanak. Ennek keresztülviteléhez azonban szükséges, hogy a tanoncziskolai tanerők a szakrajzoktatásra kiképeztesse; a kiképzés nyári szünidei tanfolyamokon történhetnék Marosvásárhelyen, a mely tanfolyamra a székelyföldi tanítók állami költségen kiküldetnének.

Ha a székely tanoncz mesterségét egy jó műhelyben tanulja, az iskolába szorgalmasan eljár, ottszakrajzoktatásban részesülés végül tanonczotthonban nevelkedik, akkor bizonyára megbízható, intelligens, jó és hazafias iparossegéd és később iparosmester válik belőle.

*

A milyen fontos a jövődöbéli iparos nemzedék nevelése (tanonczképzés), éppen olyan fontos a jelenlegi iparosok, ugymint segédek és mesterek továbbképzése.

A vidéki kézműipar pangásának részben oka az is, hogy iparosaink izlése és tudása nem korszerű; a kézműiparosok legnagyobb része nemcsak hogy maga nem tud egy stilszerű, szép tárgyat tervezni, de ha a rajzot képhez kapja, azt nem tudja megérteni és az után elkészíteni, már pedig a kézműiparos ma csak ugy boldogulhat, ha munkájába izlést, formát tud önteni.

A továbbképzés egyedüli módja rajztanfolyamok rendezése, minél több modell bemutatása és időszaki kiállítások rendezése.

Minthogy Marosvásárhelyen és Székely-Udvarhelyen az állami ipari szakiskoláknál mindazon tényezők megvannak, melyek a továbbképző tanfolyamok rendezéséhez szükségesek, ilyen hat hónapos tanfolyamok rendezendők, melyre a jelentkezők díjtalanul felveendők volnának, de sőt a szegényebb sorsu mestereknek és segédeknek a tanfolyamon való részvétel segély útján megkönnyítendő volna.

Mint előadásom elején említém, az iparosképzés egyik módja a szakiskolákban való kiképzés, a hol az ifju egyöntetűleg nyeri elméleti és gyakorlati ismereteit, itt az ifju szakmájában teljes rendszerességgel és alaposággal képeztetik ki. A Székelyföldön két szakiskola van és pedig a marosvásárhelyi fa-, fém- és építőipari szakra, a székelyudvarhelyi. kő- és agyagipari szakra; a marosvásárhelyi szakiskola tiz éves fennállása alatt annyira fejlődött, hogy jelenlegi helyiségei *szűkek és föltétlenül kibővítésre szorulnak*; ezen szakiskolákat főleg székelyföldi ifjak látogatják, a marosvásárhelyi szakiskola tanulóinak 86%-a, az udvarhelyiének 60%-a székelyföldi illetőségű. A marosvásárhelyi szakiskolában azonban, gyermekét csak vagyonosabb szülő képezheti ki, a ki havonként gyermeke ellátására legalább 20—25 koronát képes áldozni, mert az iskola nincsen sem internátussal, sem pedig kellő számu alapítvánnyal vagy ösztöndíjjal ellátva; ha a szegényebbsorsu szülőnek is alkalmat óhajtunk adni, hogy gyermekét, kinek tehetsége, kézi ügyessége és tudása megfelelő, a szakiskolában képezze ki iparossá, akkor a marosvásárhelyi ipari szakiskola 50 székely ifju részére internátussal látandó el és a székelyföldi vármegyéknek is áldozatot kell hozniok alapítványok és ösztöndíjak adományozása által.

Ha az általam eddig csak röviden előadott, inkább csak vázlatosan jelzett tényezőket nem tévesztjük szemelől, akkor képzett iparosokkal látjuk el a Székelyföldet, kik kellő intelligenciával,

neveléssel és szakszerű tudással könnyebben megállják helyüket a nagy versenyben.

Munkásközvetítés. A munkáskérdés iránt érdeklődők előtt rég ismert azon sajnos tény, hogy az általános szegényedés folytán felszaporodott munkás-elem a mostoha gazdasági viszonyok mellett a székely vármegyékben ez idő szerint nem talál alkalmazást; a munkások a gyámolító utmutatás hijján még mindig nagy számban Romániába vándorolnak, a hol a gazdasági viszonyok rosszabbodása és az odavaló benszülött munkások féltékenykedése miatt a székely munkások immár nem biztosíthatják maguknak a keresett életfeltételeket és mind többen vannak kitéve az erkölcsi romlásnak.

Ezekből kifolyólag a Székelyföldön és pedig a kereskedelmi és iparkamara székhelyén, Marosvásárhelyen létesítendő munkaközvetítő-intézet nemcsak gazdasági és szociális érdeket, hanem egyuttal magyar nemzeti ügyet is szolgálhatna s végeredményében döntő befolyással volna s lehetne a Romániába való kivándorlás korlátozására. Ily szempontból mérlegelve egy felállítandó székely munkaközvetítő-intézet gyakorlati értékét, a közvetítés kiterjesztendő volna nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági és erdei munkásokra is.

A járó-kelő munkanélküli székely munkások zömét azon szegény földmivelők képezik, a kiknek alig terem meg évenként a pár hónapra szükséges élelmük. Ezen munkásoknak hiányzik a helyismeret, a viszonyok ismerete; az év nagy részét szolgálatkereséssel vándorolva és tengődve töltik.

Egy munkaközvetítő-intézet itt eredményes munkát végezhetne, hogy ha gondoskodását minden rendü munkásra kiterjesztené.

A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara még 1901. év márczius hó 30-án tartott teljes ülésében foglalkozott a kereskedelmi kormány felhívása kapcsán a székelyföldi munkaközvetítő-intézet, illetőleg iroda szervezésével s e tárgyban javaslatát megtette a kereskedelemügyi kormánynak.

A kamara a munkaközvetítő-intézet felállítását Marosvásárhelyre javasolja, a kamara szerint a munkaközvetítő-intézetnek vidékenként a különböző szakmájú munkásoknak számszerinti nyilvántartását be kellene vezetnie, másfelől magának a munkásközvetítő-intézetnek kellene egyelőre közbenjárással a megfelelő munkát a székelyek számára biztosítania, mert a közvetítés hiánya az okozója legfőképpen annak, hogy a munkások tömegei és az egyesek idehaza nem találják fel a nekik való munkát.

A kamara tett előterjesztésében részletesen felsorolja azon módokat, melyekkel a munkaközvetítő-intézet üdvös feladatának megfelelhethetne; többek között figyelemmel lenne a Székelyföldön s annak közeli vidékén keletkező vállalatokra s azok munkásszükségletének kielégítésére; tanulmány tárgyává tenné azt, hogy mely vidéken tartózkodnak az egyes munkaszakban járatos munkások; különös gondot fordítana arra, hogy a fatermelésre és némely mezőgazdasági munka végzésére (czukorrépa-művelés) eddig távoli vidékekről hozott idegennyelvű munkások lehetőleg mellőzteszenek, miután ezen munkákba a székely munkások is begyakorolhatók.

Az ipari és kereskedelmi munkások közvetítése azon eljárás szerint eszközölné, a mint azt a budapesti munkaközvetítő-intézet teszi, azzal a különbséggel, hogy a munkát keresők a mennyiben az illető helyen ipartestületek nincsenek, a városi vagy községi előljáróságok közbenjárásával is jelentkezhetnének.

Az elmondottak alapján a következő határozati javaslatot ajánlom elfogadásra:

a székely ifjaknak iparos pályákra való kiképeztetése ügyében a *kongresszus* nem csupán a székely nép érdekében állónak, de az országos közérdekek szempontjából is *szükségesnek tartja*, hogy:

1. a hazai iparos mesterségeknek az *ipar mindenik ágában* való gyakorlására és ennek útján való sikeresebb művelésére a munkástermészetű, erőteljes, jó megfigyelőképességű és találékony észjárású székely ifjúságból a leg-hivatottabbak és taníttatásuk esetében legtöbb sikert ígérők, lehető minél nagyobb számban és *évenként legalább is 30—40 ifju*, azokban a legfontosabb iparágakban, melyekre elhivatásuk szerint lépni kívánnak, az ország legfejlettebb ipari központjában, *Budapesten* a legkiválóbb iparos-mesterek műhelyeiben nyerje ipari kiképeztetését, melynek bevégezése és a segédmunkás minőségében való megfelelő alkalmazás után akár a Székelyföldön, akár az ország bármely más vidékén és városában telepedhetnek meg, mint alapos képzettséggel bíró önálló vagy mással társuló iparosok.

Minthogy pedig az e téren eddig szerzett tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a Budapesten levő kiválóbb iparos-mesterek az iparostanulókat a tanulás idejére csak úgy hajlandók műhelyeikbe fogadni, hogy azok részére lakást, ételmezést és ruházatot ne adjanak, ennél fogva a *kongresszus szükségesnek ismeri* azt is, hogy

2. Budapesten az iparos pályára készülő székely ifjak számára arra az időre, a míg mint tanulók járnak az ipari műhelyekbe, olyan berendezésű háziellátás vagy *otthon* létesíthessék, melyben az illető ifjak a mellett, hogy a megnyugtatóbb személyi és erkölcsi felügyelet alatt állhatnak, az állandó lakáson kívül jövődöbéli hivatásukhoz illő egyszerűbb ételmezéssel és ruházattal láttassanak el, s aztán az otthon felügyelőjének, a Székely-Egyesületnek ellenőrzése alatt járjanak tanulásra a kiválóbb iparos-műhelyekbe.

3. *Szükségesnek ismeri továbbá a kongresszus* azt is, hogy a *székely iparosifjak* a kézműipar és gyárpar körében való kiképztetése céljából nemcsak Budapesten, de a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara közvetítése mellett az ország *minden más arra alkalmas városában és iparoshelyén is helyezettessenek el taníttatásra.*

Az iparos tanulóifjaknak általánosan szükséges alaposabb kiképztetése s így Magyarország és illetve a Székelyföld iparának hathatósabb fejlődhetése érdekében a *kongresszus szükségesnek ismeri* azt is, hogy:

4. a Székelyföld területén levő azokban a városokban, melyekben az ipari kiképztetést nyerő ifjak száma nagyobb, figyelemmel arra, hogy egyre jobban apad azoknak az iparosmestereknek a száma, a kik házi ellátás, ételmezés, ruházttatás gondozása mellett fogadják műhelyeikbe az iparostanulókat s hogy az ilyképen elfogadott tanulók kiképztetése is, miután azok igen sok esetben oly mun-

kákra is alkalmaztatnak, amelyek alaposabb kiképzetésük megrövidítését okozzák, hiányos: az iparosifjak elhelyezésével, ellátásával és felügyeletével foglalkozó *otthonok* létesíttessenek, melyek az illető városok iparos testületeinek felügyelete alá lennének helyezendők.

5. Kivánatosnak tartja, hogy évenként a Székelyföld más és más városaiban fölváltva tanoncz- és segédmunka-kiállítások rendeztessenek, amelyeken a részvétel minden oly tanonczra nézve kötelező, a ki első tanonczévét kitöltötte; a jobb munkák díjazandók;

6. kívánatosnak tartja a marosvásárhelyi állami ipari szakiskola kibővítését és internátussal való ellátását.

A kézi ügyesség fokozása és az ipari pálya iránti kedv fölkeltése céljából

7. kívánatos, hogy a népiskolákba a *slöjd* behozassék és a népiskolai olvasókönyvekben az ipar köréből vett érdekes és vonzó olvasmányok vétessenek föl.

A kereskedelmi kiképzés érdekében

8. kívánatosnak tartja a kongresszus, hogy Marosvásárhelyt *felsőkereskedelmi iskola* létesíttessék.

A munkaközvetítés szervezése céljából

9. a kongresszus kérje föl a kereskedelmi és földművelési kormányt, hogy székely *munkaközvetítő* intézetet állítsanak föl. (*Helyeslés.*)

Dr. Zakariás János: Fölvivja a szakosztály figyelmét a brassó-megyei csángókra, a kiknek ipari kiképzéséről szintén gondoskodni kell. Kiemeli, hogy magában Brassó városban 13,000 ember számít a kongresszus támogatására s itt a szász és oláh elem szélén és ipari központjában erősíteni kell a magyarságot. A szorgalmas csángó nép megérdemli a támogatást. Már pedig hogy egy nemzeti szempontból életerős iparos osztályt teremtsünk, az eddig használt eszközöktől el kell térnünk.

A kereskedelmi és iparos iskolák eddig nem igen neveltek derék kereskedőket és iparosokat, mint maga az előadó is említette; a tanonczok közül mintegy 11%-ot tudtak pályájára terelni s ezek is brassói szászok közül kerültek ki, akik azután képzettségüket a magyarság ellen fordítják. Abból a tapasztalatból kiindulva, hogy igazi kereskedőket

nem az elméleti kiképzést nyújtó iskolákban, hanem az üzletekben nevelnek, ajánlja, hogy az áruasztal mellett neveljünk kereskedőket. Ez csak úgy volna elérhető, ha egy nagy áruház létesítenék, a hol a tanoncok három-négy éven át a kiképzésben segélyeztetnének; a kiképzés után önálló kereskedők gyanánt való letelepedésben támogatandók. Természetes, hogy az ilyen áruházban hazai termékeket kellene árusítani. Az áruház székhelyül Brassót ajánlja, (*Ellenmondás.*) mint kereskedelmi és ipari góczpontot. Ilyen értelemben indítványt nyújt be, a melyet még azzal indokol, hogy a magyar kereskedelmet gyakorlati kiképzés útján nagygyá és erőssé kell tenni, mert a keleti kereskedelemmel csak így veheti fel a versenyt.

Solyomssy Endre: Fájdalommal látja s tapasztalja a fölszólalásokból, hogy a székely iparostanonczok nem részesülnek a kellő figyelemben, sőt szándékosan mellőzik őket és olyan munkák elvégzésére alkalmazzák, a melyeknek bére nem áll arányban a fáradsággal. Sőt olyan áram is megindult már, hogy a székely ifjakat az állami gyárakban mellőzni kell. A kereskedelmi miniszter maga olyan tartalmu leiratot intézett Székely-Udvarhelyre, hogy székelyeket nem szabad alkalmazni, (*Zajos ellenmondás.*) sőt az alkalmazottakat el kell bocsátani s a reánk nézve idegeneket előnyben részesíteni. (*Folytonos ellenmondás.*)

A mondottak alapján kérdést kíván intézni a miniszterhez, hogy tud-e a fönfent említett dolgokról vagy éppen megfelelnek-e azok az ő intenzióinak. Ezután áttér a munkásképző iskolák kérdésére és ezeknek célját a munkásnép általános képzettségének a megoldásában jelöli meg. Főlemlíti, hogy Budapesten, Kassán, Pécsen stb. más magyar városokban szintén vannak ilyen iskolák, itt azonban az iparos elem eléggé tehetős ahhoz, hogy segély nélkül fönntartsa az iskolákat, ámde a székely szegény iparos segítségre szorul még a megélhetésben is, nemhogy iskolát tudna fentartani. Indítványozza tehát, kérje fel a kongresszus K. Jónás Ödön kormánybiztost, hogy a rendelkezésére álló összegből a négy székely vármegye központjának 500—500 koronát bocsásson rendelkezésére az ingyenes vasárnapi ipari oktatás céljaira.

Berzenczey István: Kifejti, hogy az iparos tanoncok kiképezése kétféle lehet, vagy olyanra tanítják az iparosokat, a minek a gyakorlati életben hasznát veszik, vagy olyanra, a mit nem tudnak értékesíteni és hasznosítani. Konstatálja, hogy a székely tömegben élve szívós, egyenkint azonban nem eléggé kitartó. Éppen ezért nem új iparágakat kíván a Székelyföldön meghonosítani, hanem a már meglévőket erősíteni, oly módon, hogy a magasabb képzettséggel bíró iparos erősítse társait.

Nem látja be, hogy a Zakariás János dr. által indítványozott áruház miért volna éppen Brassóban felállítandó. Talán azért, mert a szóló ott lakik? A mikor ipari központ megteremtéséről van szó, magasabb szempontból kell a viszonyokat mérlegelni. Ezért indítványozza, hogy a javasolt központi áruházat Marosvásárhelyt állítsák föl és a képzett kivándorolt székely iparosokat hívják vissza.

Spaller József: Mint a ki maga is iparosok nevelésével foglalkozik, kijelenti, hogy az iparosifjak nevelésénél első sorban a jellem fejlesztésére kellene súlyt helyezni. A műhelyekben — sajnos — ifjaink erkölcsi nevelésére nem fordítanak elég gondot. Az erkölcsi nevelés hiányának tudható be az, hogy esténként az iskola után ki van téve az ember annak, hogy az ifjak megbotozzák. Kétségtelen, hogy az erkölcsi és jellembeli fejlődésre a kézimunkának is befolyása van, de és különösen a mester, illetve a műhely gyakorol az ifjura hatást. Az iparos jellembeli fogyatkozása meglátszik munkáján is, mert nem dolgozik oly lelkiismeretesen mint más, aki nála e tekintetben tökéletesebb. Oda kell törekedni mind az államnak, mind a társadalomnak, hogy a székely iparos ifjak derék, becsületes magyar iparosokhoz juszanak és erkölcsi felügyelet alá kerüljenek.

Sz. Szakáts Péter: Az áruház létesítésére vonatkozó indítványt elfogadja. Az áruházat azonban nem tekintheti nevelési eszköznek, mert nincs hivatva arra, hogy egyént neveljen. Kereskedelmi képzés köz- illetve kiinduló pontjával alkalmasnak nem tartja. A székely ifjak ipari kiképzésénél Baross Gábor kormányzata idején az volt a kiinduló pont, hogy gyárakban helyeztessenek el. A kormány azonban később belátta azt, hogy e nevelés drága és a céljt nem lehet vele teljesen elérni, mert általánosan elismert igazság, hogy a gyárakban nyernék ugyan az ifjak elméleti és részleges kiképzést, de önálló iparosokat nevelni ott nem lehet, pedig a Székelyföldnek ilyenekre van szüksége. A kereskedelmi és iparkamara álláspontja tehát az, hogy a székely iparos ifjak kiképzését magánműhelyekben kell eszközölni. A mi Solymossy Endre azon megjegyzését illeti, hogy a miniszter az állami gépgyárakban kevesebb ifjút alkalmaz és lát el, megjegyzi, hogy a nagy költségek miatt ezt érthetőnek találja.

Nem helyeselheti Ágoston Lajos felszólalásának hangját, a ki szintén az állam jóvoltából és támogatásával emelkedett ki és részesült nevelésben. A jóltevővel szemben hálátlanságot tanusítani nem tarthatja szépnek. Az állam százával szállítja el a székely ifjakat és három-négy éven át nevelteti, hogy mint urak kerüljenek haza, s mint ilyenek hála fejében támadják. Ennek daczára büszkén vallja, hogy a székely ifjakban van önértzet, érzik saját becsöket és férfias nyíltsággal mondják ki meggyőződésüket. Az akár önszorgalmuk, akár államsegély útján kiképzett székely iparosifjak napi egy forintért sokat dolgoznak. Ha szorgalmasok, fél évvel fölzsabadulása után havonként már 40 frtot kereshetnek. Mennyivel jobb sorsuk van ezeknek, mint a földmiveseknek. Az óránként 20 krban megszabott munkabér kijár az iparosnak mindig, a mig dolgozik és nem kell kenyér után futkosnia, azzal a bizonytalansággal, hogy talál-e munkát, vagy sem. A mikor tehát az intézmény hiányait fölvetik, számolni kell a körülményekkel. Volt idő, a mikor gépekben nagy volt a kereslet, tehát sokat kellett készíteni, sok munkást foglalkoztatni, sőt a munkaidőt is meghosszabítani, de mikor a kereslet csökkent, természetes, hogy sok munkás foglalkozás nélkül

maradt. Így van ez más foglalkozások terén is. Hiszen végzett ügyvédek végeznek ma mindenféle olyan munkát, a melyet irnokoknak kellene végezniük. A foglalkozásnélküliek ma már egész társadalmi osztályt képeznek. Olyan ideális állapotot kívánni tehát, melyben mindenki elégedett legyen, a mai viszonyok között lehetetlen.

Azon felfogás ellen egyenesen tiltakozik, hogy Budapesten az ifjuság elzüllick. Hivatkozik Tóthfalussy Károlyra, a ki szintén Budapesten tanult, mint szerény kezdő iparos lépett az életbe, majd elment Párisba, Londonba, Glasgowba, Irlandba stb. s nemcsak, hogy teljes tiszteletet szerzett magának, de a székelységnek is büszkesége lett. És még számos hasonló példát hozhatna föl. Mind a mellett maga is szükségesnek tartja, hogy az ifjuság erkölcsi életére kellő felügyeletet gyakoroljanak s ezért szívesen hozzájárul Spaller József indítványához.

A tanoncnevelés kérdésében nézete az, hogy a tanoncokat ott kell elhelyezni, a hol a legjobb szokásokat és erkölcsöket sajátíthatják el. Ha a gyárakban való nevelés be lesz szüntetve és a kormány otthonok felállítását határozza el, kívánatos, hogy ne csak Budapesten alakítson ilyen otthonokat, hanem a vidéken is, mert azokban épp úgy gondját viselik a bentlakóknak, mint az édes anya gyermekének. A míg e kérdés megoldást nem nyer, addig csak szórványosan sikerül a tanoncokat elhelyezni. Végül a kereskedelmi iskolára nézve megjegyzi, hogy arra leginkább Marosvásárhelynek van szüksége, mert itt nagyobb a kereskedelem iránti hajlam, mint az ipar iránt. Másfelől pedig azért, mert az egész kerületben ilyen iskola nincsen.

Micselh Endre miniszteri kiküldött: Elhangzott a panasz, hogy az állami intézetekben és gyárakban sok az idegen munkás. Ez a vád, de főleg az, hogy idegenek részesülnek előnyben, csak a viszonyok nem ismerésén alapul.

Ha egy külföldi 20—30 éven át lelkiismeretesen tanította a fiainkat iparra és ha ebből a derék külföldiből, gyermekeiből jó magyarok lettek, méltányos-e, hogy őket most elbocsássuk, hogy a mi fiatalaink részesüljenek előnyben? Hol van csak egy is, a ki ezt kívánná? Sőt ha elhagyta hazáját, munkás életét nekünk szentelte, kötelességünk róla gondoskodni; kötelességünk gyermekeit derék magyar iparosokká nevelni.

Ebből a szempontból kívánt hozzászólni az ügysz. Hogy ifjainkat kiszekirozták volna, az nem igaz! (*Zaj.*) Meglehet, hogy volt panasz, de a vizsgálat megejtése alkalmával szigorú volt a megtorlás.

Solyomssy Endre: Személyes ügyben röviden jelzi, hogy nem úgy értett és fogta föl a dolgot, hogy a székel fiuknak adjanak előnyt a régi munkavezetők és a régi, de idegen munkások felett s hogy azok elbocsájtassanak. Hogy mennyire lettek ezek az idegenek magyarok, hivatkozik közismert dolgokra és magára az ellenük többek által fölhozott, de mégis egyértelmű támadásra.

Ágoston Lajos: Köszönetét mond, hogy az állam taníttatta őket. Ő ugyan másként is megélt volna, mert nem földhöz ragadt család gyermeke. Társai is szeretik ... (*Zaj. Eláll! Kiáltások.*)

Tauszik B. Hugó elnök: Többszöri figyelmeztetés után, a szoló eltérően a tárgyától, megvonja tőle a szót.

Fekete Jakab előadó: Röviden kijelenti, örömmel látja, hogy javaslata ellen felszólalás nem történt, Szakáts Péter pedig már elmondta, a mit szoló mondott volna a fölszólalóknak, ismétlésekbe bocsátkozni pedig nem akar. Zakariás János azt hangoztatta, hogy a kereskedelmi iskolát végzettek közül kevés marad ipari pályán. Ez meg lesz mindaddig, míg a kereskedelmi pálya lenézett marad. Az iparos is ur, az akar maradni, pedig lenézik. S miért? Becsületos munkájáért, vagy tanulmányáért? Teljesen osztja azt a véleményt, hogy áruházat kell létesíteni, de tegyük ezt kereskedelmi központba. Solymossy azt mondja, hogy a kiképzett székely iparosokkal nem járnak el méltányosan. Szólónak sem oka, sem joga nincs, hogy kétségbe vonja ezt az állítást. Az indítvány második pontjához azt jegyzi meg, hogy ne fogadtassék el, hogy a vasárnap legyen az oktatás napja.

Tauszik B. Hugó elnök: Egyenkint ismertetvén a benyújtott indítványokat, a szakosztály helyeslésétől kisérve, határozatképen kimondja, hogy:

az előadói javaslat egész terjedelmében a következő pótlásokkal fogadtatott el:

Tekintettel a felmerült panaszokra, melyek szerint az állami gépgyárakban elhelyezett és kiképzett székely tanoncok fölszabadulás után nem vétetnek kellő figyelembe, a díjazással képzettségük összhangban nem áll és az idegen munkásokkal szemben háttérbe szoríttatnak: a kongresszus fölkéri a kereskedelemügyi minisztert, hogy e panaszoknak a jogosultságát vizsgálta meg és orvoslásukról gondoskodjék.

1. A kongresszus szükségesnek tartja a székely iparosifjak erkölcsi nevelésére az eddiginél nagyobb figyelmet fordítsanak s adminisztráció tekintetben a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara alatt álljanak. (*Helyeslés.*)

9. Ipari hitel- és termelő szövetkezetek; köz-műhelyek és árucarnokok.

Horváth János dr. előadását — távolléte miatt — **Sz. Szakáts Péter** a következőkben terjesztette elő: Tisztelt Szakosztály! Az 1901. év végén a Székelyföldön összesen 93 szövetkezet állott fenn, melyeknek taglétszáma 15,829-et tett ki. Ha ezekből levonjuk a 4 kizárólag ipari és az 5-ik ipari és mezőgazdasági szövetkezetet és ezek 542 taglétszámát, akkor is marad 8

I. Összesített jegyzéke
a Székelyföldi szövetkezeteknek 1901. év végéről.

	Szövetke- tek száma	Tagok száma	Üzletrészek mennyisége	Összes értéke	Befizetett üzletrészek	Takarékbetét	Takarékalap
Csik vármegyében	13	2,676	4,331	205,175	96,500	28,200	6,300
Háromszék vármegyében	20	2,919	5,741	273,710	123,800	89,100	12,200
Maros-Torda vármegyében	34	4,750	6,749	344,020	261,210	87,600	39,000
Udvarhely vármegyében	26	5,484	7,055	352,750	229,600	199,900	28,900
	93	15,829	23,876	1.176,655	711,110	404,800	86,400

II. Kimutatás

a székelyföldi ipari hitelszövetkezetekről.

szám	A szövetkezetek cége	Tagok száma	Üzletrészek száma	Összes értéke
1	Kovászna és vidéke ipari hitelszövetkezet	172	242	9,680
2	Marosvásárhelyi ipari hitelszövetkezet	177	204	10,200
3	Kézdivásárhelyi ipari hitelszövetkezet	82	127	6,530
4	Székelyudvarhelyi timárok hitel- és term. szöv.	24	624	62,400
5	Gyergyó-Szt.-Miklósi ipari és gazd. hitelszöv.	87	317	7,825
6	Köpeczi és miklósvári iparosok és gazdák h.sz.	113	183	18,300
	Összesen 6 szövetkezet	655	1,697	114,935

Szakcsoportokról:

szám	A szakcsoport czime	Tagok száma	Üzletrészek száma	Összes értéke
I	A Kovászna és vid. ipari hitelszövetkezetben:			
1	Asztalos ipari termelő szakcsoport	16	32	1,280
II	A Marosvásárhelyi ipari hitelszövetkezetben:			
2	Czipész és csizmakészítő szakcsoport	46	48	2,400
3	Szabó ipari termelő szakcsoport	19	21	1,050
4	Faipari szakcsoport	41	43	2,150
5	Építő ipari szakcsoport	21	63	6,300
	Összesen 5 szakcsoport	143	207	13,180

mezőgazdasági szövetkezet 15,287 taglétszámmal, mit az egész ország, valamint a Székelyföld népességéhez viszonyítva, kielégítőnek mondhatunk. (L. az I. jegyzéket.)

De annál megdöbbentőbb az ipari szövetkezetek gyér száma és lassu szaporodása. A folyó év folyamán csak egy ipari és gazdasági hitelszövetkezet alakult a Székelyföldön és így van ott jelenleg 6 ipari szövetkezet 655 taggal és 1697 üzletrészszel. Ha ezekhez vesszük még a fennálló 5 szakcsoportot (L. a II. számú kimutatást) 143 taggal és 207 üzletrészszel, akkor is igen szomorúnak találjuk azokat az adatokat és az összesen jegyzett üzletrészek 128,115 korona értékét; mert ha az Országos Központi Hitelszövetkezet által ezekre engedélyezett kétszeres összeget 256,230 koronával s az eddigi 25,000 korona állami segílyt még egyszeresen vesszük is, az ekként kijövő 434,645 koronával nem sokat lendíthetünk a székelyföldi kisiparon.

Mi az oka, hogy a székely kisiparosok nem szervezkednek?

Először szegénységük, de azután bizalmatlanságuk is. A székely kisiparosoknak annyi pártfogást és annyi állami segílyt ígértek és oly keveset adtak, hogy nem lehet csodálkozni azon, ha közönyössé váltak s lemondtak a küzdelemtől, a szervezkedésről.

Ha azt akarjuk, hogy a székely kisiparosokat szervezetbe vonjuk, akkor oly vezéreket kell élükre állítanunk, kik fel tudják őket rázni közönyükből s azután cselekvésre és szervezkedésre, végül haladásra lesznek képesek vezetni. S ezt a székelyföldi *értelmiség* megteheti, meg kell tennie, mert a székelyföldi iparszövetkezeti akció haladása és sikere egyedül a székely intelligencia lelkiismeretességétől függ.

Ha pedig a szervezkedés meg lesz, akkor mint tapasztalhatjuk, hogy ha talán nem is nagy mértékben, de az állami segíly mégis megvan annyira, hogy vele lehet lendíteni az állapotokon, sőt kivételes támogatásokkal újra föl lehetne lendíteni a székely ipart. *(Helyeslés.)*

Az elmondottak alapján van szerencsém a következő *határozati javaslatot* elfogadásra ajánlani:

mondja ki a Kongresszus, miszerint:

1. tekintettel arra, hogy a székelyföldi közgazdasági, főleg pedig a kisipari viszonyok széttörlésnek indultak, *ipari*

ponti Hitelszövetkezet kötelékében és ennek útján jelentékeny állami segélyekkel lehet létesíteni, fentartani és fejleszteni;

2. kívánatosnak tartja, hogy bár a központ iparszövetkezeti rendszerének alapja a hitelszövetkezetekben van lerakva, a székely kisiparosság hitelviszonyainak kedvezőtlen helyzete miatt a Székelyföldön levő és alakítandó ipari hitelszövetkezetek működésük súlypontját ne a kölcsönzésekre, hanem az ipari munka-vállalatokra és szállításokra fektessék, úgy, hogy a hitelszövetkezetekben egyes ipari munkavállalatok és szállításoknak megfelelőleg külön *munkakészítő csoportok* alakuljanak, a munkálatokat és szállításokat ezek részére a hitelszövetkezet vállalja föl, de a munkák elkészítését a csoportok teljesítsék s ezeket a szükséges üzleti forgótókéval a hitelszövetkezet, még pedig az Országos Központi Hitelszövetkezet támogatása mellett lássa el.

A *termelő-szövetkezetek* szempontjából és ezek sikeres működése érdekében

3. elkerülhetlenül szükségesnek tartja, hogy a Székelyföldön, még pedig ennek ipari központjain állami segélylyel *közműhelyek* állittassanak föl, egyfelől azért, hogy ezekben az önálló kisiparosok a modern technikai vívmányoknak megfelelő gépekkel dolgozhassanak, másfelől azért, hogy a kisipari szövetkezetek a közműhelyekkel kapcsolatban és berendezéseik igénybevételével bizonyos iparágakra nézve a tömeges termelésre is áttérhessenek. A székely kisipar és a kisipari szövetkezetek fejlesztésének betetőzését egy szövetkezeti alapon felállítandó székelyipari *nagy áruház* képezné, mely a székely ipari termékek értékesítését eszközölné.

4. Kívánatosnak tartja, hogy amennyiben a Székelyföld gyér iparos lakosságánál fogva kizárólag ipari szövetkezetek alakíthatók nem volnának, a székely kisiparosok *közös ipari és gazdasági* hitelszövetkezetekbe vonassanak be, mert ezek

utján is érvényesíthetik ipari munkájukat oly módon, mint azt a kizárólagos ipari szövetkezetekben eszközük, sőt ugye ezekben, mint a gazdasági hitelszövetkezetekben szervezendő külön szakosztályokban a székely *háziipar* is szervezhető, fejleszthető és értékesíthető.

Mindezek a szövetkezeti szervezkedések csak úgy lesznek keresztülvihetők, ha a székelyföldi *értelmiség* fölkarolja a székely kisipar szervezkedésének ügyét és annak a székely kisiparosságnak, mely az ipari szervezkedésre ugye az ipartestületi, mint az iparszövetkezeti téren *képtelen*, tanácsadó-jává, támogató-jává és vezető-jévé válik. (*Helyeslés.*)

Siklódy István: Szerint a szövetkezetet nagy tőkével kell létrehozni, mert különben maradandó sikereket elérni nem lehet. Olcsó és könnyen törleszhető tőkét kell a szövetkezeteknek rendelkezésére bocsájtani.

Sz. Szakáts Péter: Kifejti, hogy mindennek van határa, mértéke, de itt jogtalanság elkövetése nélkül működni teljes lehetetlenség. Kérdi, hogyan állapítsa meg a szövetkezet, hogy az egyesek igényei meddig terjednek. Fölveti a kérdést, hogy szövetkezet miképpen létesüljön nagy tőkével? Előterjeszt egy módozatot, mely szerint száz iparosnak egyenkint ötven forintos előjegyzése és befizetése az állam és a kamara hozzájárulásával százezer frtra növi ki magát s ezzel száz ember igényei teljesen kielégíthetők. Az előadói javaslatához pótlólag megjegyzi, hogy közműhely felállítására Marosvásárhely van kiszemelve.

Siklódy István visszavonván indítványát

Tauszik B. Hugó elnök: Határozatképpen kimondja, hogy *a szakosztály az előadói javaslatot változatlanul elfogadja.* (*Helyeslés.*)

10.Háziipar.

László Gyula előadó: Tisztelt Szakosztály! A Székelyföldön akkor volt jó világ, a mikor a nép szükségletének nagyobbik részét maga állította elő, sőt iparkodása után pénzelt is. A háziipar adta meg a székelységnek a jellegét, ruházata, berendezése magán viselte a székely izlést, a szorgalmat, s a takarékos-ságot. Külső behatások nélkül fejlődött némely ipara művésziessé. Ma is mintául szolgál az iparművészetnek.

Megoszlott ez a háziipar vidékenként. Egyik helyen a faipar, más helyen agyagipar, szalma- és sásipar, szövés és himzés, vagy

építő mesterség fejlődött a közszükségletnek megfelelően nagyobb tökélyre. A közeli erdélyi és a szomszéd romániai piacokat uralta a székely háziipar. A tartós szőttesféléket, asztalneműeket, konyhaedényeket, kádakat, kosarakat, szatyorokat, szalmakalapokat stb. székelyektől szereztek be még az uri házakhoz is.

Maga a székely megépítette a házát, gazdasági épületeit, sőt még a szerszámait is maga készítette. Nagyanyák kezemunkáját őrizték kegyeletből is, mintául is. De különben is tartós, egész életre szolgáló volt mindaz, a mit csináltak.

Ott kezdődik a székelyek nyomorusága, a mikor ezt a háziipart helyenként felhagyták, a mikor a leányok anyjuknak és a fiuk az apjuknak a mesterségébe nem tanultak bele. A mikor nem adták, de vették a gunyát s a házi butort.

A külföldi rikitó, de mutatós, olcsó, de selejtes portéka, mit esetleg hitelbe is kaphatni a boltosnál, divatosná kezd válni a székelyeknél és ezzel forduló pontra jutott a háziipar sorsa. Régi jelentőségéből immár veszített, s letűnőben nemcsak a háziszorlóm, de a házierény is.

Mindazonáltal a háziipar mai napig egyes vidékeken, egyes jobb családoknál fennáll. De nagy a panasz, hogy az iparüzés immár nem fizeti ki magát, nincs keletje a jó székely munkának, nem becsülik, háttérbe szorítják a mindenféle czifraság mellett, a mikkel a vásárok főhelyei tele vannak rakva. Van hajlam még az iparüzésre, egyes vidékeken az ősi megszokás s a munkáratemettség nem engedte kiveszni, versenyképes árukat is tudnak sokféle cikkben produkálni, de a külföldi gyári verseny mellett helyi nehézségek is utját állják a fellendülésnek. Ilyen akadályok a kenderáztatás megszorítása, az- erdő-tilalom, a tagosítás és árnyosítás folytán a szabad legeltetésből szóló kizárás, a mik a nyersanyagok, kender, gyapju, fa stb. megszerzését nehezítik.

Ehhez járul az értékesítés nehézsége, hogy t. i. a háziiparosnak magának kell készítményét még a mai változott üzleti viszonyok mellett is piacról-piacra, házról-házra járva eladnia inkább elvesztegetnie. Hátrány a jó munkaeszközök hiánya is, a melyekkel jobbat s többet, a szemnek tetszetősebbet s az igényeknek megfelelőbbet produkálhatna.

Hogy az anyagbeszerzés nehézségére példát említsek, a haralyi és hilibi híres kádároknak csaknem fele részben azért költözött Romániába, mert idehaza nem kaptak elég fát, noha erdő bőven

van. Ezért szönt meg a malomfalvi faipari szövetkezet is. A pompás csiki szőnyegeket, sófalvi pokróczokat, magyarói, árapataki s más vidékbeli varrottasokat is azért nem készítik nagyobb mennyiségben, mert a szegény asszonyoknak nincs módjuk a megdrágult anyagot nagyobb mennyiségben beszerezni.

Legelterjedtebb a *faipar*. Csaknem minden faluban értenek hozzá. Vidékek szerint üzik a *kádárságot*, gazdasági, háztartási eszközök, kocsigyártók és kerekések számára szekéralkatrészek, ugynevezett félgyártmányok, zindelycsatorna stb. készítest, faragást, esztergályozást. Épp oly elterjedt a *fonás és szövés*. Minden megyének meg van a *fazekas* faluja. Helyenként egész faluk *szalmakalapkészítéssel, szatyor- és gyékényfonással* foglalkoznak. Fűz- és mogyorófavesszőből, hánscból *kosarakat, szekérkasokat*, nyirfavesszőből és czirokból *seprűt* minden vidéken csinálnak. *Kerti székeket* és *asztalkákat* is készítenek itt-ott, mit a városi nép szívesen meg vesz. Nem ismeretlen a *kőfaragás* sem, malomköveket és sirköveket is csinálnak, a *téglavetés és cserépfedés* egy-egy falunak jót ismert ipara.

Mindezeknek magasabb színvonalra s általában a mai versenyben életképességre emelése elsörendű feladat. Nemcsak gazdasági, de magyar nemzeti érdek is sürgeti. Mert a háziparral le lehet kötni a nép tömegeit, minden időben, télen is. Ha a népnek lesz idehaza állandóan foglalkozása, nem kívánkozik idegenbe, nem vásik, nem züllik a faji erények romlására.

Azok a kísérletek, a melyek eddig a székely háziipar fejlesztésére tétettek, nem váltak be. A finomabb fa- és kőfaragást, gyermekjátékkészítest stb. akarták meghonosítani. A székely a maga szűk világában így gondolkozott, hogy az ilyen drága portékát, a mit inkább haszontalanságnak tekintett, nem veszik meg tőle, ő sem adna pénzt érte. Azért a ki meg is tanulta, mint népszerűtlen, idővesztegető foglalkozást, abban hagyta. Nem váltak be a tanfolyamok sem, mert kiküldött oktatók igen rövid idő alatt sokat akarnak produkálni, átmenet nélkül akarták a megszokott foglalkozást átalakítani.

Ott kell kezdeni, nézetem szerint, hogy a piaczképes háziipari cikkek (mert van ilyen elég) kiterjedtebb piacokon keresletre leljenek. Vagyis szervezni kell a háziipari cikkek értékesítését. Ne a székely kényszerüljön készítményeit a fogyasztóknak eladni, hanem kereskedők szedjék fel tőle és értékesítsék. Továbbá kap-

jon a nép munkaanyagot ugyanattól, a ki áruit a munkadíj megfizetése mellett beszedi s kereskedelmi uton értékesíti. Végül lássák el fokozatosan a háziiparosokat czélszerűbb munkaeszközökkel.

Ez idő szerint is megállapítható, hogy a finomabb varrottasoknak, a házi szőtt asztalneműeknek, szőnyegeknek, pokróczoknak fa-háztartási cikkeknek, a kádárárúknak, szatyoroknak és kocsigyártók által használt, félig előkészített faalkatrészeknek Erdélyen túl, sőt némely cikkeknek ezek közül a külföldön is piacokat lehetne biztosítani. Azokat a községeket is kijelöltük számtalanszor, a hol a piaczképes áruk készülnek.

Rövidebbre fogva az elmondottakat, teendőink lennének:

1. a kereskedelmi uton forgalomba hozható cikkek kiválasztása;
2. a fogyasztópiacok fölkeresése és kijelölése;
3. a vállalkozó közvetítők támogatása, s nevezetesen egyelőre a munkaanyagok kiválasztására forgó tőke biztosítása;
4. jobb munkaeszközök kiosztása és végül:
5. lehetőleg szállítási kedvezmények kieszközlése.

Hogy csak egyes példákat hozzak fel: a magyarói varottasok nemcsak itthon, de külföldön is kelendősegre találnának, de mind-edig alig ismertették s piacra nem vitték. A csiki szőnyegek és sóvidéki pokróczok szintén kis területen ismeretesek, pedig távolabbi piacokon is jól elkelnének. A székely kádárárú és egyéb háztartási cikkek, nevezetesen faedények a nagy magyar Alföld piacain még ismeretlenek, holott az ilyen cikkek alig termel s mind más vidékről, jórésben oláhoktól szerzi be szükségletét. Faalkatrészeket az alföldi kocsigyártók és kerekések sokat fogyasztanak, csak éppen be kellene vezetni hozzájuk e félgyártmányokat. Kötvényesi, köröndi, bodolai, s más községbeli gazdasági és háztartási kosarak is ugyanitt biztos piacra lennének. A szatyorárú külföldre ugyan nagy mennyiségben exportáltak, de magában Magyarországon alig terjeszti valaki, holott itt is mindennapi szükségleti cikk.

Ha egyelőre csak ezeket karolnók is fel, a háziipar fejlesztése biztató sikereket ígérne. Mert mihelyt tudná a székely, hogy munkájáért pénzt kap és pedig annál többet kap, mentől többet és jobbat produkál, nagyobb szorgalmat fejtene ki sőt tanulna is.

Ehhez is azonban, mint minden fejlesztési akcióhoz pénz kell.

Vagyis inkább befektetés a nyers anyagok és jobb munkaeszközök biztosítására.

A községi hitelszövetkezetek anyagraktárt és készáruraktárt rendezhetnének be. A hol szövetkezetek nincsenek, ott egyes magánvállalkozók oszthatnák ki a nyersanyagokat és válthatnák be a készmunkát. Ha egyébiránt a háziipari készítmények tömeges értékesítése terjedtebb piacokon biztosítva van, akkor itt a községekben akár szövetkezetek, akár magánvállalkozás az ügy szolgálatára megnyerhetők lennének.

A megindításhoz egyideig a kormánynak kell, nézetem szerint anyagi áldozatokat hoznia, mert más forrás a Székelyföldön a jelenlegi mostoha viszonyok mellett s általában az ipari vállalkozások iránt való bizalmatlanság miatt ezidőszerint nem biztosítható. Azért javaslatomba foglalom azt az óhajt, hogy a kereskedelemügyi miniszter ur e célra megfelelő összeget irányozzon elő.

Minden ezzel járó feladat részint a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara, részint pedig a székely kormánybiztosságra ruházandó.

A melyek után javasolom,

mondja ki a Kongresszus, hogy:

1. a háziipar fejlesztését a Székelyföldön a nép tömegeinek lekötése és keresetképességének fokozása céljából elsőrendű *nemzeti és gazdasági szükségnek* tekintvén, felkarolását az illetékes szaktestületek és hatóságok figyelmébe ajánlja;

2. fölkéri a kereskedelemügyi minisztert, *hogy a székely háziipar fejlesztéséről* hathatósabban gondoskodjék és már a jövő évi költségvetésben gondoskodjék a *jobb munkaeszközök megszerezhetőse* és itt-ott *munkanyagok előlegezhetőse*, valamint a közvetítésre vállalkozó *kereskedők* némi támogatása céljából megfelelő segélyösszeg előirányzásáról.

Figyelmébe ajánlandó már most az érdekeltségnek, hogy a fejlődésre alkalmas tere van jelenleg is

a) az *agyagiparnak* Görgény-Szent-Imre és Makkfalva marostordamegyei, Csikdánfalva és Madaras csikmegyei,

Baróth, Bereczk, Kálnok háromszékmegyei, Csekefalva, Etéd, Korond, Küsmöd, Kőrispatak, Magyarhermány udvarhely-megyei és Barczaujfalu brassómegeyi községekben;

b) a *kőiparnak* Csikzsögöd, Csikszentkirály, Málnás Kézdipolyán, Gyepes, Homoródjánosfalva és Lövete községekben;

c) a *gazdasági és háztartási cikkek* készítésének: Nyárádszereda, Sóvárad, Kibéd, Felső- és Alsó-Sófalva, Siklód, Szováta, Parajd, Kászón-Altiz, Feltiz, Impér, Csik-Gyimesbükk, Mádéfalva, Bölön, Papolcz, Zágon, Firtosváraja, Lövete, Pálfalva községekben;

d) a *kádáriparnak* Haraly, Hilib, Malomfalva, Magyarhermány, Kászón-Altiz, Feltiz és Impér, Osdola, Papolcz, Zabola községekben;

e) a *pokróczszövésnek* Parajd, Bágy, Felső- és Alsó-Sófalva, Gyergyó-Ditró községekben;

f) a *szőnyegszövésnek* Csik-Pálfalván;

g) a *posztószövésnek* Makkfalva, Sóvárosd, Felső-Répa, Gyimesbükk, Kovászna, Hodgya, Oláhfalva községekben;

h) a *vászon- és asztalneműszövésnek* Magyaró, Disznajó, Vaja, Székely-Keresztur, Kobát-Demeterfalva, Kőszvényes-Remete, Aldoboly, Zágon, Kézdiszentlélek, Alcsernáton, Pürkerez;

i) a *varrottas-féléknek* Magyaró, Disznajó, Gödemesterháza, Toplicza, Etéd, Árapatak, Zágon;

j) a *kosárfonásnak* Kőszvényes és Kőszvényes-Remete, Magyaró, G.-Hodák, Sóvárad, Kászón-Feltiz, Aldoboly, Szent-Katolna, Alsósíménfalva, Magyarzsákod és Medesér;

k) a *sásfonásnak* Harasztkerek, Mező-Csávás, Fele, Ménes, Kölpény, Kászán-Ujfalu, Árapatak, Bibarczfalva, végül

l) a *szalmafonásnak* Deményháza, Ehed, Hodos, Jobbágytelke, Kőszvényes, M.-Galambod, Mikháza, Kálnok, Béta, Bordos, Bözöd, Dobó, Csöb, Kőrispatak, Magyar-Zsákod, Medesér és Vágás községekben.

Berzenczey István: Hivatkozik arra, hogy Maros-Tordamegyében nyolczezer ember dolgozik rozs-szalmával, ajánlja, hogy Hódoson és Jobbágykeltén szalmatermelő-telepek létesíttessenek, a melyek által a nép jó munkaanyaghoz juthatna. Második indítványában a gabonamagvak jobb értesítése céljából tarhonya- és makaronigyár fölállítását kívánja a Mezősége. Végül a tolliparra hívja föl a szakosztály figyelmét; a kongresszus intézzen felhívást a székely nőkhöz, hogy a tollakat szolgáltatassák be a megyei nőegyletekhez feldolgozásra leendő kiosztás végett; vándor szaktanárok alkalmaztassanak, s az árvaházi növendékek a tolliparban kiképezendők.

Sz. Szakáts Péter: Az előadói javaslatot elfogadja s csak azt kifogásolja, hogy az előadó a szakosztály által a háziipar ügyét kifejezetten a kamarához akarja utalni, holott a kamara már amugy is programjába vette. A mi Berzenczey István indítványait illeti, kijelenti, hogy az azokban kifejezett kívánság már a megvalósulás útján van. Sándor János főispán maga szakított ki egy területet szalma-mintatermelőnek.

László Gyula előadó: A maga részéről szintén fölöslegesnek tartja a szalmatermelőtelepre vonatkozó indítványt s kéri határozati javaslatának változatlan elfogadását, miután tolliparról az is kellőleg megemlékezik.

Tauszik B. Hugó elnök: A szakosztály helyeslésétől kísérve, határozatképpen kimondja, hogy *az előadói javaslat változatlanul elfogadtatott. (Helyeslés.)*

II. Gabonakereskedelem.

Schwarz Zsigmond előadó: Indokolását és határozati javaslatát távolléte miatt **Sz. Szakáts Péter** olvasta föl:

Tisztelt Szakosztály! A mezőgazdasági terményekkel való kereskedés szoros összefüggésben áll a vidék termelőképességével. Jelentékenyebb kiviteli gabnakereskedés csak ott lehetséges, a hol fejlettebb és belterjesebb mezőgazdaság folyik, mely saját fogyasztásán felül jelentékenyebb gabonamennyiséget termel; s míg ezen intenzivebb mezőgazdasági termelés fejleszti és gyarapítja a kereskedelmet, viszont ez is befolyásolja a termelést, impulzust adván annak a jobb keresletnek örvendő gabonanemek és minőségek termelésére, specziell olyanoknak tömegesebb produkciójára, melyek azon vidék termelési és talajviszonyainak legmegfelelőbbek, — tehát kiválóbb minőségekben állíthatók elő — a forgalomban keresettek és aránylag magasabban értékeltetnek.

E két foglalkozási ágnek egymásra való kölcsönhatását állandóan tapasztalhatjuk a gyakorlati életben.

A Székelyföld gabona és egyéb mezőgazdasági valamint állati termékekkel való kereskedelme fejlesztésének és emelésének alapja tehát első sorban: mezőgazdaságának fejlesztése és termelőképességének jelentékenyebb emelése.

Ha speciálisan a gabonakereskedelem szempontjából vizsgáljuk a székelyföldi viszonyokat, sajnálattal kell tapasztalnunk, hogy kiviteli kereskedelme alig számot tevő. Némi rozs, zab, árpa és hüvelyesek kivitele mellett a nép főtáplálékát képező tengeriben behozatalra szorul még.

Maros-Tordamegye 4324 □-kilométer területéből, hozzá számítva az évenként mintegy 190 □-kilométert tevő „ugar”-nak hagyott területet, 1040 □-kilométer földterületet használt fel gabona és magtermelésre, míg természetes kaszálónak mintegy 500 □ kilométer szolgál.

A megye tulajdonképeni gabonatermelő vidéke azonban a „Mezőségi” rész és a Maros-tere, míg a székelyek által lakott területen csak a Nyárádmente és vidéke üzi a gabonatermelés mellett főként a heremag és zöldségfélék termelését, melyek Maros-Vásárhelyt jó piacra találnak.

Maros-Vásárhely Erdély legszámottevőbb gabona- és magkereskedelmi piacza. Jelentékeny kivittelt létesített heremagvakban; ismertté és kedveltté tette a valóban kitünő minőségű erdélyi heremagvakat egész Németországban, sőt Dániában is s az utolsó években még távolabb vidékekkel is összeköttetésbe lépett.

Két marosvásárhelyi cég közös arankamentesítő telepet létesített villamos erőre berendezve, hol évenként 5—6 ezer métermázs luczerna- és heremagvakat arankamentesítenek és több ezer métermázsát ólomzáróltatnak.

Sajnos, hogy Marosvásárhelyt nincs közeg, ki a hivatalos ólomzáróltást eszközölhetné és ezért — habár Marosvásárhelyt sokkal több heremagot ólomzáróltanak mint talán Budapest kivételével bárhol az országban — más helyről, nagy költséggel valamely állami magvizsgáló állomás főnökét kell e célra oda meghívni.

Kivánatos és szükséges lenne tehát, hogy itt egy magvizsgáló-állomás létesíttessék.

Marosvásárhely a székely főváros, geográfiailag Erdély közép-pontja ugyan és a Székelyföld nyugatra gravitáló forgalmának természetes góczpontja lenne, mindezek dacára Csikmegye északi kis részének kivételével, teljesen forgalmon kívül áll a Székely-

földdel, hisz még a postaközlekedés is Gyergyó-Szent-Miklósról Brassón át történik.

Régebbi vasutépítkezéseink kerültek az ország középpontján átvonuló egyenes vonalat s később létesült vonalaink is úgy épültek, hogy a forgalmat Marosvásárhelyről még inkább elterelték, de a tervezett, részben még kiépítetlen székelyvasutak is mind körvonalak lévén, Marosvásárhely a vasuti összeköttetések következtében, a szomszédos Csik és Udvarhely megyék kereskedelmi forgalmában részt nem vehet.

Ezen megyék, valamint Háromszékmege forgalma — Udvarhely egy csekély részének kivételével, mely Segesvár felé irányul, teljesen Brassóba van terelve. Ott értékesíti a Székelyföld mezőgazdasági termelvényeit s ott szerzi be szükségleteit.

Brassónak jelentékeny forgalma van a Székelyfölddel.

Háromszék, melynek virágzó belterjes mezőgazdasága, kitünő művelés alatt álló apró birtokai vannak, feleslegét a brassói piacon értékesíti; 3556 □-kilométer területéből gabona és egyéb magvak termelésére, hozzászámítva az évenként ugarnak maradó mintegy 200 □-kilométert, 880 □-kilométer földterületet használ fel, természetes kaszálónak pedig 410 □-kilométert. Háromszékmege produkálja Erdély legkitünőbb buzáját, melyből azonban kivitelre alig kerül valami, mert maga Háromszék, valamint Brassó és vidéke malmai őrlik fel a háromszéki buzatermést.

Rozs- és zabtermésének jelentékeny része, ugyszintén kitünő minőségben termelt maláta- és sörárpájának legnagyobb része a brassói kereskedelem által exportáltatik Ausztriába és a vámkülföldre.

Jelentékeny kiviteli cikket képeznek kiváló minőségben termő hüvelyesei, főleg a borsó és lencse, melyek zsizsikmentesek s ezen tulajdonságuknál fogva jó keresletnek örvendenek.

Az ugyancsak kiváló minőségben termő vörösheremag — melynek termelése még fokozható lenne — a brassói s nagyjából részt marosvásárhelyi kereskedők által vásároltatik kiviteli célokra, vagy vetőmagnak arankamentesítés és ólomzáróztatásra.

Burgonyával Erdély több vidékét látja el.

Tengeritermelése aránylag csekély s Csikmege egyik részét ellátja ugyan tengerivel, maga is behozatalra szorul, mely Brassó közvetítésével rendszeren oláhországi tengerivel fedeztetik.

Udvarhelymege mintegy 670 □-kilométer területen, melyből

mintegy 200 □-kilométer ugarnak marad, üzi a gabona- és magtermelést.

Természetes kaszálói mintegy 600 □-kilométert tesznek ki.

Kivitelre, a zab kivételével, alig termel valamit s így gabonakereskedelme, mely Segesvár felé gravitál s ottani kereskedők által láttatik el, alig számot tevő.

Kiváló előszeretettel termeli a fekete zabot, melyet azonban a kiviteli kereskedelem nem kedvel s negligál.

Rozs és tengerivel a szomszédos Csik vármegyét látja el.

Talajviszonyai a heremag termelésére alkalmasak; hüvelyesek közül a babtermelés lenne emelendő, borsó és lencse kevésbbé sikerül.

Csikmegye mezőgazdasága kezdetleges, talaja és klimája e foglalkozási ágak nem kedvez, — marhatenyésztésre, de főleg erdő- és bányaiparüzésre van praedesztinálva. Majdnem 4500 □ kilométer terület mellett csak mintegy 370—380 □ kilométeren termel gabonát és burgonyát, majdnem ugyanennyi területet hagyván évenként ugarnak.

Természetes kaszálói az 1060 □-kilométert túlhaladják.

Legjelentékenyebb a rozstermelés 150 ezer és a zabtermelés 100 ezer métermázsával, melyből még valami csekély mennyiség kivitelre kerül.

Rendszeres gabonakereskedelem alig van.

A főfogyasztási cikket, a tengerit alig termeli s így jelentékeny behozatalra van utalva, melynek nagyrésze a szomszéd Romániából, valamint a szomszédos Maros-Torda és Udvarhely megyékből székely fuvarosok közvetítése által, kik a kiskereskedést üzik, történik, — fát, deszkát hozván a szomszéd megyék piacaira, visszatérőleg tengerit stb. fuvaroznak.

A mezőgazdasági termékekkel való kereskedelem fejlesztése a termelés emelésével, annak intenzitásával állván szoros kapcsolatban, fejlesztendő lenne első sorban azon termelési ágaknak intenzivebb kultiválása, melyek klimatikus és talajviszonyainknak megfelelnek s melyeknél a produktum dusabb hozama mellett állandó kereslet mutatkozik jobb árakban a kiviteli kereskedelem részére.

Ilyenek lennének első sorban a finomabb fajú sör- és malátárpák, melyek aránylag magasabb árakban állandó keresletben részesülnek a külföldi kivitel számára. Égalji és talajviszonyaink,

mint azt a Háromszéken és Brassó vidékén termelt kitünő minőség igazolja, megfelelők.

Főgond lenne továbbá fordítandó a hüvelyesek intenzívebb termelésére, melyek nem mint melléktermények a tengeriföldeken csak ugy mellékesen, hanem mint főtermények lennének kultiválandók.

A borsó, de főként a lencse Háromszéken kitünő zsiszikmentes minőségben termeltetik s aránylag magas árakban állandóan keresetetik a kivitel részére. Udvarhely- és Csikmegyének egyes részeiben, hol a klimatikus és talajviszonyok a háromszékihez hasonlóképpen a termelést meg lehetne és meg kellene honosítani.

A többi helyek, főleg Maros-Tordamegye éghajlati viszonyai azonban nem alkalmasak zsiszikmentes borsó és lencse termelésére. Az eddig itt produkált minőség csakis etetési célokra, állati tápszernek volt felhasználható.

E vidék azonban kiválóan alkalmas a fehér és egyfajta színes — az ugynevezett gránát-bab termelésére.

Ugy az árpa, mint a hüvelyesek termelésénél a leggondosabb figyelem lenne fordítandó a vetőmag megválasztására. Tekintettel arra, hogy a Székelyföldön tulnyomóan apró birtokokkal és birtokosokkal állunk szemben, *községenként, de még helyesebben községcsoportonként egyforma vetőmag beszerzéséről és kiosztásáról kellene gondoskodni*, úgy, hogy az egyes kis termelő a legolcsóbb beszerzési áron, de lehetőleg még ezen alul, sőt leghelyesebben teljesen ingyen juthasson e vetőmaghoz; mert egy jelentékenyebb termelő körzetnek egyenlő minőségben termelt és egyenlő minőségben eladásra kerülő terménye — melynek kezelése és tisztítása is ilyen termelő körzetenként lehetőleg egyöntetűvé teendő — úgy a kereskedőre, mint a termelőre nézve fontos előnyöket biztosít.

A kereskedő állandóan egyforma minőségű, egyformán kezelt terményre számíthatván, megtakaríthatja azon költségeket, melyekbe a különböző tisztaságu gabona keverése, tisztítása, válogatása és egyformává tétele kerül: a már így piacra kerülő terményekért aránylag magasabb árakat fizethet s üzleti transzaktióit nagyobb biztonsággal intézheti; míg a gazda, egyformább minőségek kerülvén piacra, biztosabban és állandóbban számíthat arra, hogy árújának tényleges piaci értékét teljesen megkapja s a minőség elleni utólagos kifogásoknak sincsen annyira kitéve és könnyebben lesz ez által részére azon mód megadva, hogy egy-

fajta termelvényeit több kiscgazda egyesítse és közösen nagyobb mennyiségekben értékesíthesse, a mi magában véve a piaci árnál magasabb értékesíthetést involvál.

A megfelelő vetőmagvak beszerzését, azoknak kiosztását a gazdasági egyleteknek kellene eszközölni.

Legcélszerűbb lenne azonban állami támogatással községenként vagy községcsoportonként a kis- és közép-gazdák egyesületét vagy szövetségét létesíteni, mely a közös vetőmag beszerzését és ellenőrzését eszközölné.

Ezen egyesületekből képződhetnének később a közös kezelési, raktározási és értékesítési szervezetek; ezek szerezhethék be közös használatra ama gépeket, tisztítókat, rostákat és trióreket, melyek a termelvény piaczképesé váló előállítására szükségesek. Adott esetben közösen kezelve, egy magtárba összpontosíthatnák terményeiket és azt közösen értékesítenék.

Here- és luczernamagvaknál kiváló gond lenne fordítandó a vetőmag megválasztására.

Kitűnő minőségű erdélyi magvainkat már is megrontotta némely vidéken az, hogy olcsóbb selejtes minőségű amerikai keverékű magvakat használtak vetési célokra s ennek eredménye lett, hogy már az erdélyi heremagban is előfordul az amerikai eredetű aranka, a nagyszemű „racemosa”, melyet még legjobb szerkezetű arankagépeink sem képesek eliminálni.

Ezért kimondandó lenne, hogy csakis államilag ólomzárolt arankamentes hazai mag alkalmazható vetési célokra s a kisebb gazdák a szervezetek vagy gazdasági egyletek útján saját termelvényü és a vetésre szánt magmennyiségüket kicserélhetik állami ólomzárral ellátott vetőmagra. E célra állami segély lenne kérendő.

Ezek lennének a gazdasági szempontból történendő intézkedések. Kereskedelmi és forgalmi szempontokból első sorban orvoslandó lenne az erdélyi részek azon régi sérelme, hogy mezőgazdasági termelvényei után, legtávolabb esvén a fogyasztó piacoktól — olcsóbb vízi utai pedig nem lévén — tulmagas vasuti fuvarát kénytelen fizetni.

E sérelem, orvoslására időközönként többször történtek intézkedések.

Fuvardíjvisszterítések — refakciák — útján mérsékeltek a m. kir. államvasutak részéről a tulmagas fuvardíjtelek; így 1900-ban 20% refakciát engedélyeztek, egy feladó nevére szóló legalább

1000 vagon gabona szállításánál Budapestre vagy az azontul fekvő állomásokra.

Ezen 20% vissztérítést később 10%-ra redukálták, de minden mennyiség korlátozása nélkül teljes vagonrakományoknál.

Kivánandó lenne tehát, hogy az összes erdélyi állomásokról — a viczinális vonalakat is beleértve — 20%-os fuvardíj mérséklés állandóan engedélyeztessék, teljes vagonrakományu gabona, hüvelyesek, olaj- és vetőmagvak szállítása után Budapestre vagy az azontul fekvő állomásokra, oly módon, hogy ezen engedmény a magyar korona területén levő állomásokra történő feladásoknál már a fuvarlevélen magán irandó le, míg a külföldre menő szállitmányoknál, melyeknél a köteléki díjszabások alkalmaztatnak, az országhatárig eső fuvardíj után a 20%-os engedmény az eredeti fuvarlevél másodpéldány, vagy feladó-vevény bemutatása mellett a feladónak utaltatnék vissza.

Vetőmagvaknál, mint luczerna és heremagnál e kedvezmény már 50 mmázsa szállításánál engedélyeztessék.

A külföldi köteléki díjszabásba az erdélyi főbb gabonaszállító állomások is felveendőek lennének, míg az abba fel nem vett állomások külföldi fuvardíjául azon díjtétel lenne számítandó, a melyet ezen állomástól ugyanazon vonalon a rendeltetési állomástól ellenkező irányban fekvő, a köteléki díjszabásba felvett, legközelebb fekvő állomás fizetne, vagyis: ezen szállitmány úgy lenne elszámolandó, mintha az a feladóállomástól legközelebb, de a rendeltetési állomástól ellenkező irányban fekvő, a köteléki díjszabásban felvett állomáson adatott volna fel.

Ha például a kocsárd-marosvásárhelyi vonalrészen Maros-Ludas és Maros-Vásárhely állomásoknak lennének csupán közvetlen külföldi díjtételei, — a Maros-Csapón vagy Nyárádtón külföldre feladott szállitmány úgy számoltassék el, mintha az Maros-Vásárhelytt adatott volna fel, illetve a Maros-Vásárhelyről érvényes közvetlen díjtétel alkalmaztassék,

Felkérendő lenne továbbá a m. kir. államvasutak igazgatósága, hogy a nagyobb forgalmu állomások kellő számu fedett gabonaszínekkel látassanak el, mert jobb termésü években akárhányszor megtörténik, hogy az őszi és téli hónapokban hetekig szabad ég alatt hevernek az ezreket érő gabonaküldemények a mig elszállításra kerülnek, kitéve a megromlás és értékcsökkenés veszélyének.

Szükséges lenne végre az egyes városok és községek hetivásár-

jain, a gabonaneműek és termények adás-vevésének rendezése és szabályozása annál is inkább, mert éppen a kisebb gazdák zöme az, kik termelvényeiknek a hetivásáron való értékesítésére vannak utalva s tagadhatatlan, hogy avatatlan és inszolid elemek eljárása e téren sok panaszra adott már alkalmat.

Miután a gabona detail- vagy nagykereskedéssel való foglalkozást alig fogjuk képesítéshez köthetni, *a hetivásárokon való rendszeres gabona- vagy termény-bevásárlást csak iparigazolvánnyal bírók gyakorolhassák.*

Az árak kötelezőleg métermázsa vagy 50 kilónként állapittassanak meg s minden vásártartó község kötelezve legyen a gabonapiacra egy — vagy a szükséghez mérten — több tizedesmérleg felállítására, hol az eladó behozott terményeit díjtalanul mérlegeltesse le. A talált súlymennyiségről, — többnemű terményeknél külön-külön — hivatalos mérlegelési bárcza állíttassék ki.

Az eladó így mindig azon helyzetben lesz, hogy eladásra hozott terményeinek mennyiségét az átvevőnél ellenőrizni és szándékolt megkárosítása ellen magát megóvni tudja.

A hetivásárokat látogatók eddigi legfőbb panasza így nyerhetne orvoslást, az inszolid vásárló elem pedig lassanként e térről kiszoríthatnák.

Az elmondottak alapján elfogadásra ajánlom a következő határozati javaslatot:

a székelyföldi gabonakereskedés fejlesztése érdekében *szükségesnek tartja a kongresszus:*

a) Marosvásárhelyt, mint a Székelyföld legélénkebb gabonakereskedő piacán, *magvizsgáló állomás* létesítését;

b) községenként vagy körönként *a termelőknek szövetkezetekbe tömörülését,* amelyek ama gépeket, melyek a termelvényeket piacra vitelre alkalmassá teszik, bevásárolnák, raktárakat állítanának föl és az értékesítést megkönnyítenék;

c) a vasuti *fivardijak mérséklését;*

d) a városok és községek *hetivásárjain* a mezőgazdasági természetű termények *adás-vevésének szabályozását;*

e) hogy a szemtermények ára kötelezőleg *mmázsként vagy 50 kg.-onként* állapittassák meg s minden vásártartó község köteleztessék *tizedes mérleg* felállítására, melynek

használata díjmentes legyen az eladó részéről; a talált súlymennyiségről a termelőnek hivatalos mérlegelési bárcza állíttassák ki. *(Helyeslés.)*

Sz. Szakáts Péter: Magvizsgáló állomás az egész országban csak kettő van, úgy mint Budapesten és Kolozsvárott. Szükségesnek tartja, hogy egy ilyen állomás Marosvásárhelyen is felállíttassék, a mely irányban az iparkamara már intézett is fölterjesztést a kormányhoz, de elutasították. A gabonaértékesítés megkönnyítése céljából szükségesnek tartja értékesítő szövetkezeteknek a létesítését. Végül reámutat a rendkívül magas fuvardijakra, a melyek lehetetlenné teszik, hogy a székelyföldi gabona távolabbi vidékekre is eljusson. Ezért jogosnak tartja, hogy az alföldi és hegyi utak között levő nagy különbség, mely hátrányosan sújtja a felvidéki gabonaértékesítést, a fuvardijak mérséklése által egyenlítették ki.

Tauszik B. Hugó elnök: Szavazás alá bocsájtván a kérdést, határozatilag kimondja, hogy *a szakosztály az előadói javaslatot egyhangulag elfogadja.*

12. Ásványvizkereskedelem.

Küllő János előadó: Tisztelt Szakosztály! A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara fölkerése folytán lépek elő, hogy mint székelyföldi egyik kiterjedtebb ásványvizkereskedéssel bíró vállalat igazgatója, a székely ásványvizkereskedelemről előadást tartsak.

Látva ezen testületnek a sok irányu tárgyalás alatt való eddigi elfoglaltságát és tekintve a hátralevő teendők nagy sokaságát, rövid s csak fölvetett tárgyam azon részére fogok kiterjeszkedő lenni, melylyel már korábban beadott javaslatomat megindokolhatom.

Szép Székelyföldünket a gondviselés pazarul megáldotta messze földön híres, mesés gazdag savanyuvizforrásokkal, mely források vizét mi borviz néven ismerjük.

Bámulatos az a változatosság is, melyet borvizeink vegyalkata föltüntet.*)

*) Jeles balneologusunk, vegyész-tudós székely atyánkfia, dr. Hankó Vilmos „Milyen vízzel éljünk” munkájában kimutatja, hogy a külföldi, hazánkban fölkapott savanyuvizek csaknem mindnyája ellen van hazai termékünk. Így van:

földes, vasas savanyuvizünk: a borszéki Baross, borhegyi;

vasas savanyuvizünk: az előpataki, borszéki Kossuth, tusnádi, homoródi, kovásznai, málnási;

lugos savanyuvizünk: bodoki, répási, korondi, hosszuaszói, kászoni, mely utóbbi jodos is;

konyhasós vizünk: korondi, székelyudvarhelyi, szováta, görgény-szentimrei.

kenesvizünk: szejke, málnási, borszéki József főherczeg;

hévvizünk: topliczai, szováta;

gläubersós: bálványosi.

Élvezeti asztali- és gyógyító-vizeket keresve, itthon maradhatunk s a legkiterjedtebb gyógyjavallatot alkalmazhatja az orvos is.

Ha végigfuttatjuk tekintetünket a Székelyföld hosszában, Előpatak, Tusnád, Borszéken át Bélborig, vagy Kászon, Zsögöd, Csikszereda, Udvarhely, Homoród, Korond, Szovátaig, igazat adunk a Székelyföld lánglelkű leirójának, dr. Hankónak, ki e sok kincsről így szól:

„Az a jótékony erő, mely az ég felhőiből a székelyek áldott földjére hull, a mellett, hogy az aranykalászos vetéseket, a földet borító dus növényzetet táplálja, a föld méhében ásványos részeket old fel s mint kincseket érő üdítő vagy gyógyító viz buzog föl. Uton-utfélen, árokban, hegyoldon, erdők sűrűjében, sőt a kapa nyomában is csodás vizü források fakadnak a székelyek földjéből. Ezen források közül sok van olyan, mely összetételének gazdagsága, környezetének szépsége által bámulatba ejt.

Vannak helyek, hol minden telken, még a hegyről lesiető patak medrében is pompásabbnál pompásabb ásványvizforrásra, gázkiömlésre bukkanunk.

A vizek egy részét mint fürdőket értékesítik, vagy palaczkokba vonva teszik hozzáférhetővé, nagyobb része azonban parlagon marad.”

E források egyik részét már évszázadok óta ismeri egy jóvilág, mint a borszékit, előpatakot stb., más alig hatol túl forrásvidéke és a helyi fogyasztás határain.

De hány van olyan, mely kultura alá véve értékes közkincset képezne, hány olyan, melyet az erdők mélye rejt s fölfedezőre vár!

Bizony tömérdek kincscsel, vagyonnal birunk borvizeinkben s ha hozzávetőleges számítással a már befoglalt forrásaink évi vízbőségét 1000 millió (egyezermilió) literre teszszük: nem mondunk nagy számot. A borszéki források vizgazdasága évente egy-maga kiadja a 250 millió litert.

Most az eddigekben jelezvén vizeink sokféleségét, mesés gazdaságát, önkényt tolul ajkunkra a kérdés, hogy: hát értékesítünk-e e tömérdek kincsből valamit s ha igen, mennyit?

Valljuk meg tisztán, hogy a helyi fogyasztástól eltekintve 1000 millió liter évi termőképeséghez képest vajmi elenyészőleg csekély az a mennyiség, mit a kereskedelem révén kivitelbe hozunk, pénzzé teszünk és semmiesetre sem tesz ki többet az eladott

rész évi 6 millió liternél, 166-szor ennyi pedig ránk és az emberi ségre nézve értéktelenül semmisül meg.

Az előbbi kérdést most már egy másik követi: mi az oka e gyámoltalan helyzetnek élehetlenség vagy a Székelyföldön kívül álló körülmény?

E kérdés teszi felolvasásom tárgyát, ennek révén a székely ásványvizkereskedelem akadályait fölfejteti, a bajokat jelezni, a javítás lehető eszközeit felsorolni, kívánságaikat kifejezni lesz szerencsém.

Nem merem állítani, hogy bennünk, borvizforrástulajdonokban sem volna hiba, hanem azt bátran állítom, hogy a főhiba nem bennünk van.

A főhiba ott van, hogy forrásainkkal elzárt helyzetben vagyunk. Hiányzik csaknem az egész Székelyföldön a kereskedelem főtényezője: a vasut.

Közvetlen, egyenes összeköttetésünk nincsen sem a belföldön, sem a külföld felé, egyetlen kereskedelmi főpiaczczal sem.

Messze távol esünk a nyugati piactól, hol még ha jó közlekedésünk volna is, a nagy díjak miatt drágán jelen meg vízünk, nehezen versenyezhet.

Egy nagyobb szállítmányra pl. Csikszeredától Budapestig 261 K. szállítási díj áll elő. A borszéki víznél még a vasutig 269 K. fuvardíj is, ha Fiumén át akarok szállítani egy vagon vizet, mire tengerhez jutok, Borszéktől 269 K. fuvardíjat, 400 K. vasuti díjat kell fizetnem. Most már tegyük föl, hogy Port-Elisabethbe törekszem, együtt 1069 K. szállítási költségem van vagononkint.

A nyugati, német, cseh vizek ezzel szemben nagy előnyben vannak. Ők a Rajna mentén olcsón jutnak a tengerig s alig 100 K.-t fizetnek 1 vagonra. Port-Elisabethig pedig csupán 500 K. Én 569 koronával drágább vagyok, mivel nekem ugyanoda 1060 K. vitelkiadásom van.

E helyzet indokoltá teszi azon kívánságunkat, hogy az állam segítsen exportunk ügyén, tegye olcsóbbá a külkereskedelemre irányított szállítmányaink vasuti díját, vagy adjon nagyobb vasuti szállítási kedvezményt borvizeinknek a belföldön is, mivel azok messze esnek úgy a nyugati piactól, mint az anyaországtól. A hajón való szállításnál szintén mérsékelje a viteldíjakat szubvencionált hajójáratrain.

Versenyképes cikkünk van, s ha versenyképes árakat is tudunk

a piacon megállapítani, belföldön kiszorítjuk a külföldi cikket, külföldön pedig tért foglalunk.

A székelyföldi vasuthiány kérdésénél még szükséges tovább mennünk, e kérdéssel foglalkoznunk, mert főleg ebből folyó nyomoruságunk.

A korábbi kormányok büne, hogy épen a székelyek földje nincs ellátva vasutakkal.

A hazának minden népe részesül a vasut kedvezményében, csak mi futunk napokat az első vasuti állomásig. Azon székely atyánkfiai is, kiknek vasutjuk van, lassan haladó, rozogó fölszereléssel bíró, az árvaság képét feltüntető vasutal dicsekedhetnek s csak ilyenén jutnak az állami fővonalig. A Székelyföldön van ez így és ma van ez így, mikor egy tekintélyes hazai napi lapunk szerint „minden bunyevác falunak van vasutja, hogy azon vásárra járjon”. Hát meddig tart e fölháborító helyzet?

Annyit, mit hazánk más ajku népe, mi székelyek is megérdemlünk. „Mit mondok, száz és ezerannyit, mondja egy lelkes barátom (dr. D. P. Emlékhangok a székelyföldről című művében) száz és ezerannyinál is többet érdemel a székelység — mondja tovább — mint ama szájas, követelő, fészkelődő, bántogató töredékek, kik lármáznak a magyarra akkor is, ha tele rakjuk öleiket vasutakkal, iskolákkal és lármáznak akkor is, ha lármázni hagyjuk őket, sőt akkor talán még hamarabb bele unnak, ha látják, hogy nem ér semmit a kigyót, békát kiáltás, míg a dédelgetéssel csak vérszemet kapnak.”

„De a ki csendes, a ki szerény, a ki hallgat, annak, mint tudni való, üres a tarisznyája. És ilyen tarisznya lóg a szerény székely nép nyakában. Jó lenne már abba is tenni valamit, mert bizonybizony rá is szorul, de meg is érdemli e nép, mely mindég hallgatott és megvonult, mikor mások követeltek, de beszélt és tetteivel harsogott akkor, mikor mások vagy összedugták kezeiket és magára hagyták a magyart, vagy épen szive felé emelék hűtlen karjaikat.”

„Bizony tenni kell valamit abba a tarisznyába, ideje, nagyon ideje már. A vasut, mely közelebb hozná a világhoz és megnyitná a kincsesföldet a vállalkozásnak, forgalomnak, haladásnak, munkának!”

Ugy-e lelkes sorok? És ezek 27 esztendő előtt, 1875-ben voltak írva. 27 év előtt s azóta semmi számot tevő javulás e téren,

mert az, hogy Gyimesnél behozták a vasutat s visszatérítették Brassó felé, az általános és nagy feladatok szempontjából haladásnak, javulásnak nem mondható.

Bizony magam is azt mondom tenni kell! Ütött 12-ik óra! Kormányférfiak! vége legyen a csiürés-csavarásnak, veszteglésnek. Eddig vasut dolgában úgy csináltak mindent, hogy az ellenség sem tehetne volna másképpen. Szánszándékkal kikerültek bennünket, hogy essünk távol a világtól. Én pl. Borszékéről 100 km.-t kell, hogy utazzam, bármerre akarok menni, az első vasuti állomásig. Én 1 vagon szállutmányért 269 K-t fizetek, míg a vasutra teszem. Sok pénz ez uraim és nagy idővesztés. És én azt mondom, hogy soká nem maradhat így. Nem egyedül, de ott Gyergyóban mindnyájan azt mondják: Minister urak, elég volt a magas jóindulatból, a tanulmányozásból, semmi hitegetés többé! Ráléptünk a követelés terére; egy roppanásban kell kiépíteni az összes székely vasutakat vagy minden kormányt, kereskedelmi-, pénzügyminisztert, Petőfi szerint, „a tüzes pokolba”, ki nem akarná, ha továbbra is halogatná a székely vasutak gyors kiépítését.

A közlekedési mizeriánál a vasuton kívül még azt is föl kell említenünk, hogy akárhány forrás van, hová döcögős szekérut is alig vezet egyenes vonalon, s így nagy kerülővel lehet némely oldalnál a forráshoz jutni.

A közigazgatási hatóságok, tisztelet a kivételnek és a forráson kívül álló közönség, nyereszkeskedő társaságnak nézi és nevezi a forrásvállalatot, s még csak jóra való dülőutat sem tart fönn némely helyen az 1876: XIV. t.-cz. ellenére.

„Nemcsak kívánatos, sőt szükséges is, hogy a forrásokhoz lehetőleg minden irányból, lehetőleg rövid és jó közlekedési vonalak vezessenek” mondta egy döntvényében a nagy Baross Gábor. És kívánatos, hogy a hivatott közegek kereskedelmünk e nagy fontosságú ágának utjából minden bénító akadályt elhárítsanak. És azon körülményt tekintve, hogy ásványvizforrásainkban egy oly nagy közkinccset birunk, mely nem kizárólag a forrástulajdonosé és tekintve azt is, hogy e nagy kincs kiaknázásával, forgalomba hozatalával a tulajdonos hasznán kívül munkásfuvarozó népünk megélhetését, boldogulhatását biztosíthatjuk, foglalkozást, keresetet adván nemcsak a közelebbi vidéknek, hanem a távolabbi köröknek is a kereskedelmi lánczolat folytán: indokolt volna és szükséges lenne, hogy az állam maga lássa el a forrásokat jól elhelyezett

és jó karban levő közlekedő állami utakkal, hiszen e forrásokhoz vezető utakat nemcsak a szomszédos községek lakói, hanem távolabb eső népek is használják. Így a forrásokhoz vezető utak nem sorozhatók a községi és dülő, avagy megyei utakra vonatkozó törvények keretébe.

Egy tekintet a Székelyföld uthálózatára, nagy hiányról győz meg. Arról t. i., hogy földünk északi oldalon nincs semmi uttal összeköttetésben a szomszédos állammal, chinai fallal van a szó teljes értelmében elzárva éjszokról: sem vasut, no arról ne is szóljunk, sem közlekedési ut nincsen, értem ez alatt a Szepsi-Szentgyörgy-Csikszereda-Ditró-Borszék-Bélboron át Dragajásznak húzódó vonalt.

Érdekes, hogy e vonal négy pontján 1848 előtt vámhivatal és belépőállomás volt. Azóta rák módjára haladtunk. Pedig Bélbortól 8 km.-nyire: Dragajásznál észak, kelet és nyugatra jó töltött utak vezetnek. A határtól 45 km.-nyire fekvő Kimpolung vasuti csomópont Oroszország felé úgy, mint Galiczia felé.

Föltétlenül szükséges, hogy a Ditrónál elhaladó állami ut kiágazásából Közrezen át Borszék-Bélbornak egész Dragojászáig egy állami utvonal létesíttessék.

E vonal megnyitná a Székelyföldet a haladott északnak. Népes vidékek forgalmát közvetítené és terelné felénk, mely vidékek ma a Székelyföld felé teljesen elzártak uthiány miatt. A terep felhelyezésre alkalmas s a Ditró-közrézi részt is ide számítva, alig haladja meg az 50 km.-t. A teljes elzárt rész Bélbor-Dragajászra, honnan csak erdei ösvény vezet, csupán 8 km.-nyi.

Nemcsak a szomszédos forgalom, hanem Székelyföld venné a létesítendő utnak hasznát.

Ma pl. Dorpavatrából egy fürdővendég, ha Borszékre akar jönni, 163 km. utat kell, hogy tegyen Beszterczén át Szászrégenig, onnan 100-at Borszékig, tehát 263 km.-t. Ugyanannyit Dorna-Watzeniantz-Piatra-Borszékig. Vasuton Kimpolung — Körösmező — Püspökladány—Kolozsvár—Szászrégen vagy 36 óra, onnan még 12 órát jöhetni, a míg a javalt ut kinyitásával 5 óra alatt Borszéken van, egy nap alatt pedig Tusnádon teremhet az utazó.

Székelyföldi közgazdasági érdek ez ut kiépítése. Bámulatos, hogy erre nem jött rá senki, vagy ha gondolt is, talán attól félt, hogy ez uton az ellenség országunkat elfoglalja? Nevetséges volna ezt még föltenni is!

Szégyene a székely ásványvizkereskedelemnek és a versenyképesség szempontjából nagy akadálya, hogy messze Csehországból szállított üvegekben forgalmazza vizét a legtöbb, a saját üvegü

borszékit kivéve. E miatt az üveg drága, s az üveg drágasága miatt olcsó árakat szabni nem lehet. Hogy az erdélyi 14 üveggyárból, mely évek előtt még virágzott, ma csak 2 üveggyár teng Erdélyben, annak is a vasuthiány s a magyar kormánynek atyai iparpártolása, gondoskodása az oka. Ha vasuttal be volna hálózva a Székelyföld, a meglevő borszéki üveggyár mai berendezésével egymaga képes volna a szükségletet kielégíteni, a pénz nem vándorolna idegenbe, honnan nincs visszavezető csatorna.

Üvegáraink magas voltát másfelől előidézi a szódakartell, mely lehetetlenné teszi az olcsó üveggyártást. Soha olyan lidércz-tánczot, mint milyet a szódások csinálnak. Ma 11 K.-ért adnak egy mm. szódát, holnap örülünk, ha 20 K.-án szóba állanak. Az üveggyáros valójában egy lánczrafüzött lény a kartellesekkel szemben. Elkeseredve kérdehetjük, minek szolgáltat ki az állam ezeknek vagy miért nem állit maga szódagyárat Maros-Ujvárott,*) Parajdon, Szovátán?

Az ásványvizforgalomnak akadálya a belföldön még az, hogy némely hazai városok, így a főváros is nagy fogyasztási adót, kövezetvámot vetnek a borvizekre. Az ásványvizkereskedelem érdekében ezen vámokat eltörölni kell. Érdeke ez a forrásoknak és fogyasztóknak, fuvarosoknak egyaránt. Nemcsak a gyógy, hanem a jó, olcsó élvezeti ivóvíz kérdése is igen fontos. Az adó e neme csappantja a fogyasztást, drágítja az árut, csökkenti a keresletet, nagy akadálya a forgalom útjában.

Szinte lelketlenség a városoktól, hogy egy liter borvizre 4—6 fillér fogyasztási adót kivetnek. Ez semmi irányban sem állja ki a kritikát. A forrástulajdonos 1 liter borvizet dugó, kupak, czimkével ellátva elad 5-90 fillérért, az adóztató kapzsi város 6 fillért vesz be 1 liter vitzől. Előbbi a rezsi mindennemét hordozza 5-90 fillér mellett, utóbbi rezsi nélkül 6 fillért szorit ki, kizavarván a fuvarost, kereskedőt és forrást vámjával. Itt már nincs igazság.

Adataim vannak arra is, hogy egyik erdélyi város beviteli vám bérlői valóságos rémuralmat gyakorolnak a szegény székely

*) Van M.-Ujvárt egy szódagyár. Czime: I. Magyar Szódagyár, osztrák r.-t. Ugy-e szép?

borvizeseken. Fogdmegeket tartanak, s ha egyik-másik szekeres valami szabálytalanságot követ el a fogdmegek csábítása folytán, elfogatják, letartóztatják, elveszik áruját, lovait, szekerét, büntetik, úgy hogy szekeresünk jó része a sok tortura miatt már föl is hagyott borvizkereskedésével.

Elkeseredve kérdehetjük, látva a sok zaklatást, melyben székely atyánkfiaiainak részük van, hogy hát még mi czimeken fogják a hajdan szabad székelyt kizozni és szolgáságra verni?

Följajdul a fogyasztási adók ellen minden iránt figyelmes székely iparkamaránk, a balneologiai kongresszus, sőt a budapesti kereskedelmi és iparkamara is s ez utóbbi többek közt ezt mondja:

„A magyar ásványvízforrások érdekében kívánatos volna, hogy kormányunk, esetleg törvényhozási uton, akként rendelkezék, hogy természetes ásványvizek fogyasztási adóval ne legyenek terhelhetők, a mint ezt ujabb időben Franciaországban már kimondották, a hol az ásványvizek megadóztatásának tervét annak hangsúlyozásával utasították vissza, hogy az ásványvizek elsősorban szegénynek és gazdagnak egyaránt gyógyszer gyanánt szolgálnak; az élvezeti asztali vizek igen nagy értékkel bírnak a közegészségügy szempontjából, fogyasztási adóval leendő megterhelhetőségük sem nem ajánlatos, sem nem indokolt.” (Dr. Preysz K. ásványvíz kereskedelmünk fejlődése).

Budapest székesfővárosunk is megdrágítja városi vagy kövezetvámjával a savanyuvizeket, minélfogva hazai piacunk a bécsihez képest, hol vámot nem szednek, hátrányban áll. Szükséges, hogy itt is a vám töröltessék.

Külföldi exportunknak legközelebbi piacza volna Moldva-Oláhország. Itt is az a baj, hogy magasak a védvámok. A hazai városok rossz példája után lábra kapott városi vámok pl. Piatrán 11·50 frank 100 darab kupás után, Galatzon 5 centime, Bukarestben 12 centime, Jassiban 14 centime üvegenkint.

A határvámon, városi vámon kívül, Romániában van még $\frac{1}{4}$ évre érvényes patent (szabadalmi díj), mely ily czimeken oszlik és 1—1 szekérre szól: árusítási díj 10 fr., ellenőrzés 1·50 fr. III. osztályu keresetadó 1·60 fr., községi adó 1 fr., kereskedelmi kamara 50 bani utadó 1 fr. = 15·50 fr.

Nemde a román is találékony az adók terén s van biz itt elég a szegény borvizzen?

A kötendő kereskedelmi szerződésben odahatni kellene, hogy

Románia lehetőleg ne vessen vámot, hanem engedjen vámmentes bevitt, mint az Német- és Franciaországban van, a városi vámot és külön kereseti adókat pedig törölje. A távolabbi keletre exportról szó sem lehetett a hitelviszonyok megbízhatlansága és a jogszolgáltatás fejletlensége, rendezetlensége miatt.

A mostani rendszer szerint 1 üveg vizet 0.50 frank alól nem adhat a bevívó Romániában. Ez méregdrága s hogysen ez árt megadják, a vevők jórésze sörivásnak vagy szódaviz-fogyasztásnak állott. Ezért sem emelkedhetik a forgalom.

Ásványvizkereskedelmünk érdekében volna, hogy bel- és külföldi kereskedelmi muzeumaink tegyenek valamit ügyünkért, mert eddig nem sok életjelt adtak magukról az ásványvizek szempontjából.

Főkivánság volna, hogy a hazai orvosok vizeinket nagyobb-mérvü támogatásban részesítsék, betegek és egészségesek körében vizeinket ajánlják és alkalmazzák. És ne legyen a hazában egyetlen kórház sem, hol külföldi viz javaltatik, ha belföldi vizünk fölhasználható.

Katonaságunk is mutasson egy kis hazafiságot ásványvizeink fogyasztásával, hiszen ő kapja a legtöbb fizetést főleg közadóinkból táplált állami pénztárunkból, hiszen a székely vizek ép oly dinasztikusok, mint a cseh gieshübli, melyet oly kedvteléssel rendelnek katonáink.

Vendéglőseink pedig határozottan lendithetnek ügyünkön az által, ha helyiségeikben csupán hazai vizeket szolgáltatnak ki s nem lesznek alkalmazottaikkal együtt a külföldi vizek ágensei, mint ma legtöbben, tisztelet adassék a kivételeknek.

A borviz-forgalomra határozottan káros a szállodák és vendéglők személyzetének azon elbánása, hogy óriási áron szolgáltatják ki a savanyvizet a fogyasztóknak. 60—70 fillért vesznek 1 drb félliteres, literes borvizért üveg nélkül. No, ez már a rablástól nem áll messze. Magam is részesültem abban a kitüntetésben, hogy egyik kolozsvári szálloda pinczére 70 fillért számított föl a szobámba rendelt 1 drb félliteres borszékiért, s bár kérdőre vontam eljárásáért, mely nem indokolt akkor, midőn 12 fillért kapja a féliterest, kifogyhatatlan bőbeszédűséggel rám erőszakolta a magas árat.

Az a véleményem, hogy itt hatóság közbejöttével kell tenni

valamit s ez az volna, hogy a helyi hatóság határozza meg minden városban a forrás-tulajdonos hozzájárulásával a borvizeknek téli-nyári maximális árait. Ha lehet a szobaárakat rendszabályozni, lehet és lehessen a borvizárakat — közérdekben — megszabni.

A természetes ásványvizekre hátrányosan foly be a hamisítás. Ezt mintegy ápolja ama körülmény, hogy nincs szigorú védjegy-törvényünk. A hamisítót, aki rejthelyében éveken át gyártja a bor-székít s más vizet s valódi néven forgalomba hozza, megcsipés esetén sem büntethetjük méltóképen. 50—100 K. birsággal kikerül a csávából, daczára annak, hogy hamisításával egy egész forrás kereskedelmét ölte volna is meg s magának vagyont szerzett. Erre nekem, ki már csiptem meg hamisítót, közvetlen tapasztalatom van.

E téren sürgős a teendő. Törvény kell, mely becsukja és súlyos kártérítésre ítéli a hamisító gazembereket.

Nagy baja az ásványvizeknek, hogy még ott is, hol vasut van, a távolabbi kereskedés csak nyári időszakban eszközölhető. Nincsenek fűthető kocsik hazánkban beállítva, mint a nyugati külföldön szokásos.

Fűthető teherkocsikat kell a téli ásványvizforgalom érdekében beállítani. Régóta tanulmányozzák már többrendbeli kereskedelmi ministerek e kérdést sokszori panaszainkra s tevékeny balneológiai kongresszusaink megkeresésére. Gondolom, hogy már nagysokára az ige e téren is testté válik, a hegy megszüli az egeret: lesz fűthető kocsink, melyben télente is vígan szállíthatunk s nem fagyunk be már októberben márcziusig, mint most.

Ásványviz-forgalmunk érdekében van a reklám kifejtése. Tisztességes reklámot, ügyünket szolgálót értek és mert nem sok alkalmam van a kollégákhoz szólani, itt ajánlom, hogy reklám-jainkkal lehetőleg ne törjünk egymás ellen és ne legyünk a külföld szócsövei, mondván, ez és e vizünk hasonló kitünő, mint amaz a külföldi.

A reklámhoz pénz kell, a kiterjedtebb kereskedelemhez is pénz, miből nekünk szegény székelyeknek van a legkevesebb. Nincs forgó tőkénk s hogy ne legyen, a törvény gondoskodik arról, kizárván a forrásokat a hitelből. Így sem belföldi, sem kiviteli üzlet megkezdésére nem vállakozhatunk; tőkeszegényes üzletet fentartani lehetetlen.

1893-ban vettetett föl a fürdők és ásványvizek viszonyainak

megfelelő, összes pénzügyi és gazdasági érdekeket felölelő törvény megalkotása.

A balneológiai kongresszus odaadó munkássága révén ma e törvény mint javaslat hever a belügyminiszter asztalán. E javaslat nagyot lendítene mint törvény a mostani silány helyzeten, azért kifejezem azon kívánságot, hogy a beadott fürdőtörvény-javaslat mielőbb törvényerőre emeltessék és ne csak választások előtt legyen szó róla.

A természetes vizekre a sörivás terjedésén kívül a szódavizek mérik a legnagyobb csapást. A szódavizekről a tudósok kimondják, hogy legnagyobb gondosság mellett is a szódavizes üvegek piszkos voltuknál fogva undort keltők, esetleg ragály vívői lehetnek. A szódavizes legtöbb üveg oly mennyiségű ólmot tartalmaz, hogy a viznek huzamos ivása a legkomolyabb veszélyt hozhatja az ivó egészségére. Hangsúlyozzák a tudósok azt is, hogy a leggyengébb savanyuvizet többre kell becsülni, mint a legodosabban készült szódavizet (Dr. Hankó: Ásványvizek okszerű kezelése műből), és mégis a közönség a szódaviznek ad előnyt, mert az helyben készítetté, szállítási díj nélkül jöhet forgalomba s olcsón adható.

A mesterséges vizek némelyike, hogy ásványviz címen lép föl s miniszteri letiltó rendeletet kap, hogy ásványviz címet ne használjon, még ma mint ilyen van forgalomban. Hiába, nagyok protektorai és befolyásosak részvényesei. Hát mért nem szerez érvényt rendeletének az a kiadó miniszter, miért várja, hogy ismét mi zörgessük meg ajtaját igazunkért?

A külföldön, Romániában még az is megteszik, hogy gyártanak azonos néven vegyi összetételben borszékít, előpatakít, répásít, stb. s az eredeti helyett adják — olcsón. Még az sem szolgálhat vigaszul, hogy a külföldieket: gieshüblit, krondorfit stb. hasonlóan gyártják.

E ténnyel kapcsolatosan az a kívánságom, hogy belföldön mesterséges vizek gyártása szigorúan eltiltassék, szódavizek előállítására csak ott engedjék meg, hol közelben borvizek nincsenek. Külföldön az utánzatok kereskedelmi szerződések révén eltiltassanak.

Onnan indultunk ki, hogy forgalomba hozzuk-e annak a tömérdek kincsnek legalább számottevő részét, mit ásványvizeinkben birunk?

Felelet: nem! Felsorolom az okokat, hogy miért. Annak, a

mint látszik, ezer és egy oka van. Ezek között van az is, hogy az állam maga a törvények egész sorozatával áll utjában boldogulhatásunknak: terhet teherre rak a fogyasztó társadalomra és forrástulajdonosokra közvetve, közvetlenül. Magas lépmértékkal kivetett, kegyetlenül behajtani szokott adók sokaságával földhöz szegez, kiforgat utolsó fillérünkéből. Adóelleni felebezéseinket nem sok figyelemre méltatják s van eset, hogy 3 esztendőre sem látják el közegei. Minden újabb törvénynyel csaknem zsebünkbe nyul az állam. A postautalványok, levélbélyegdíjak fölemelésével nem-e minket sujt, kik többet közlekedünk, levelezünk?

Sehol semmi támogatás, biztatnak, tanulmányoznak, felhívásra beadott kérelmeinket, mielőtt elutasítanak, tintanyalóikkal megteleztetik. Ez az eredmény. Saját tapasztalatból beszélek. Az idők és viszonyok is ellenünk: árvizek, éhínség, nyomoruság mindenféle az egész hazában s a külföldön is. Csoda-e, ha ma-holnap pusztulunk, veszünk!

Ha a statisztikát nézzük, az is azt mondja, hogy visszafelé megy ásványvizeink forgalma 1893 óta.

Itt is igaza van dr. Hankónak, midőn állítja:

„Kitünő ásványvizeink, melyek hivatta volnának, hogy a rossz vizü magyaralföldön, egész Keleten, meg az ásványvizekben szükölködő Olaszországban millióknak nyujtsanak segítséget a természet öserejéből, milliókat üditsenek, edzenek, millióknak kölcsönözzenek ellenállóságot a különböző bajokkal szemben: kitünő ásványvizeink csak nagyon kis mértékben fogyasztatnak.“

„Az ásványvizüzlet Magyarországon ma gyenge üzletté deválódott. Oka a nagy konkurrenzia, a bortermelés csökkenése, ebből folyólag a bor drágasága, a szódavizgyáraknak gombamódra való elszaporodása, a magyar embernek az az ismeretes tulajdonsága, hogy merő előítéletből jobbnak tartja a mi idegen. Csak az adja magyarázatát annak, hogy 1.200,000 K. értékü olyan vizet hozunk be, a melylyel szemben egyenlő értékü vizeknek egész sorozatát állithatjuk.“

Az elmondottakból az is kitünik, hogy állami támogatás, javítások, reformok, szállítási kedvezmények kellene, ha azt akarjuk, hogy ásványvizeink forgalma tovább ne essék, a belföldi forgalom élenkülhessen és a külföldi emelkedjék.

Szerény igényekkel összeállított javaslatom, mely gerincze

előadásomnak, a jelzett célt szolgálja, bátor vagyok előterjeszteni, a mint következik:

mondja ki a Kongresszus, hogy a székelyföldi ásványvizek értékesítésének javítását fontosnak és szükségesnek tartja. Ebből kifolyólag

1. kérje föl a kormányt, hogy

a) a belföldi *városoknak ne engedje* meg a hazai ásványvizekre *beviteli vámot* vetni, ahol pedig e vám már behozatott, ott az erre vonatkozó szabályrendelet hatályon kívül helyezésére hívja föl a városokat;

b) a kereskedelmi szerződések megkötésénél legyen különös figyelemmel a hazai ásványvizkereskedelem érdekeire s annak *mérsékelt beviteli vám biztosításával* nyújtson védelmet;

c) különösen hasson oda, hogy a *romániai magas védvám leszállítsassék*, sőt a székely ásványvizek számára *vámmentességet* eszközöljön ki; biztosítson *védelmet* ásványvizeinknek az ezek nevére elkövetett *hamisítások ellen*;

d) hívja föl a hazai *kórházak* vezetőségét, hogy a székelyföldi ásványvizeknek a hasonló hatású külföldiekkel szemben előnyt adjanak.

2. Hívja föl a kongresszus a magyar *orvosokat* s az egész *társadalmat*, hogy — hazafias kötelességüknek eleget téve — ne külföldi, hanem *hazai és illetve székelyföldi ásványvizek* fogyasztására törekedjenek. (*Helyeslés.*)

László Gyula: Az előadói javaslatot elfogadja, harmadik pontul ajánlja, miszerint fölkérendő a kereskedelemügyi miniszter, hogy ásványvizek szállítását önköltségen kis tömegben is engedélyezze, ne csak kocsirakományokban.

Gáspár Gyula: Magáévá teszi előtteszóló indítványát, mert tapasztalatból tudja, hogy az ásványvízforrásokból igen jelentékeny jövedelemre lehet szert tenni. Rámutatni óhajt azokra a nehézségekre, a melyek valamely újabb ásványvíznek forgalombahozatalánál előállanak. Rengeteg tőkebefektetésre van szükség, legalább huszonnégyezer koronára, hogy akár a legjobb és legnagyobb gyógyerejű ásványvíz is forgalomba hozható legyen. Minden eszközzel oda kell tehát hatni, hogy az ásványvízkereskedelem mai nehézkességén könnyíttessék. Kifejti, hogy a ver-

senyt mennyire megnehezítik a különféle »Szent« stb. elnevezések, a melyek alkalmasak a fogyasztóközönség megtévesztésére. A visszaéléseket e téren is lehetőleg üldözni kell. Sajnálatosnak tartja, hogy maga a balneologiai intézet a mesterséges vizeket kedvezményekre érdemeknek ajánlotta, hogy forgalmukat megkönnyítse.

Tauszik B. Hugó elnök: Miután több aláírással a vita bezárását kérik, a vitát berekeszti és ismerteti a beérkezett indítványokat. *A szakosztály helyeslése közben határozatképpen kimondja, hogy az előadói javaslat László Gyula következő módosításával kiegészítve fogadtatott el:*

A kongresszus fölkéri a kormányt, hogy az ásványvizek szállítását kocsirakományon alóli mennyiségben és önköltségen engedélyezze, valamint a szubvencionált hajójáratokon is mérsékelt szállítási díj mellett legyen továbbítható a székely ásványviz.

Kivánatosnak tartja a kongresszus, hogy az ásványvizek téli szállítása érdekében az államvasutak fűthető vasuti kocsikról gondoskodjanak. *(Helyeslés.)*

13. Vasutak.

Molnár József előadó: Tisztelt Szakosztály! A rendelkezésemre álló időhöz mérten vagyok bátor e fontos tárgyat fölvenni, akarom mondani csak e tárgyhoz hozzászólni.

Előre kell bocsájtanom, hogy a székely bajok és nehézségek orvoslása nem legszorosabb értelemben vett székely-kérdés, hanem magyar hazafisági kérdés is. De nekünk ezt nemcsak hazafiságból kell itt tárgyalnunk, hanem azért is, mert összefügg a székely-kérdésekkel. Hiszen ha a székelység gyengül, gyengül a magyar; ha a székelység pusztul, pusztul a magyar is. Legégetőbb és a rendezésre legjobban reá szoruló kérdés a vasut-ügy. Eddig az volt a főbajunk, hogy kereskedelmi téren elmaradtunk volt; ma tisztán mezőgazdaságból megélni képtelenség, tehát van nekünk „mit javítani” kereskedelmi téren, de nemcsak van és lehet, de kell is.

A Székelyföld az Isten által bőven meg van áldva természeti kincsekkel, hogy ezeket nem sietünk kihasználni, oka a mi tétlenségünk első sorban, másodsor pedig az, hogy ezek értékesítésének nagy akadálya van, t. i. a vasut hiányzik. Szomorú dolog, hogy a magyar közvélemény, s a magyar kormány milyen nemtörődömséggel veszi a dolgot; s hogy a kormány hét esztendőn

által nem teljesítette kötelességét, csak biztatott a vasut kiépítésével, de sajnos ez még ma sincs meg. A kiépítési költség már hat évvel ezelőtt tervbe volt véve, s ma azzal állanak elő, hogy hiányzik a pénz. Ezt nevezem én szatócspolitikának! Ismétlem, hogy a székely vasutak kiépítése nemcsak a székelység, de egész Magyarország érdeke. Ismétlem, vannak természeti kincseink, s mikor nem tudjuk őket értékesíteni, mert nem törődünk az értékesítésre szolgáló első eszközzel, ez élehetlenség. *(Igaz! Helyes!)*

Szükségesnek tartom épen azért, hogy az 1895. évi VII. tv.-cikkben elhatározott székely-vasutnak mádfalva—szászrégeni vonala azonnal és egyszerre kiépíttessék.

Elsőnek ezt azért veszem, mert más összeköttetést a Kelettel nem kapunk, mint Gyimesen által, ehhez pedig az említettem utvonal kiépítése szükséges, mert Gyimestől Segesvárig Brassón át használni a vasutat 120 km. kerülést jelentene.

Hangsúlyozom, hogy a kiépítésnek azonnal való megkezdését sürgetni kell, mert sajnos, a kereskedelmi miniszter ur ez ügyre vonatkozólag ez év június havában beadott interpellácziókra azt felelte, hogy Dédáig mindenesetre kiépíti és azt még ez év folyamán meg is kezdi.

Ezt a tervet elhibázottnak tartom, mert, ha az a célunk, hogy a legrövidebb utvonalat megkapjuk kelet felé, nem lehet célunk egyuttal az is, hogy azt a vonalat csak évek alatt építsük ki. De pénzügyi lehetetlenség is, hogy több év alatt iparkodjunk visszaszerezni a befektetett tőke kamatait, mert ezen idő alatt a korábban elkészült vonalrész már elpusztul, s újabb gondozást, pénzbefektetést kíván a helyett, hogy a tőke kamatait visszaadná.

A második indítványom pedig az t. szakosztály, hogy miután az 1895. évi VII. t.-cikk előírta, hogy a gyimesi fővonallal Udvarhely összeköttessék, ez Udvarhely, Oláhfalú és Csik-Szereda között létesíttessék, mert ez mintegy 50 km. megrövidíti az utat, ennek pedig szükségét látom.

Általános közgazdasági szempontból elkerülhetetlen, hogy a Galaczig építendő vasutnak legrövidebb utvonalát keressük.

Indítványozom tehát, hogy vezetessék egy vasuti vonal Galaczig az ojtozi szoroson át, Ágostonfalvától, s e végből tanulmányoztassék e vonal és az összeköttetés létesítése végett Romániával kezdessenek meg a tárgyalások.

Jelenleg három viczinális vonalunk van, melyek megakasztják

a kereskedelemnek kifejlődését. Képtelen politika, a melyet a kormány ezeket illetőleg követ, hogy épen a legszegényebb székelyföldet terheli. Csak nehezíti a forgalmat, csak gátolja a kifejlődést azáltal, hogy nem tudja e vonalakat megváltani, pedig ketteje most is meghozza a rendes 4% kamatot. Borzasztó dolog, hogy háromféle tarifának vettetik alá minden ezeken a vonalakon, t. i. a brassó—háromszéki, héjjasfalva—székelyudvarhelyi és a marosvásárhely—szászrégeni vonalon, s mögöttük újra ott az államvasut.

Javaslatom tehát az, hogy a három viczinális vasut megváltásék és a kereskedelem fejlesztése szempontjából kedvezményekben részesüljenek a szállutók, mert a Székelyföld távol fekszik az ország szívéből és még távolabb nyugottól, semhogy minden áruért rendes szállítási díjakat fizethetne. Mi szegények vagyunk, de mert a szállítás drága, meglevő értékeinket sem tudjuk értékesíteni, nemhogy versenyezni tudnánk. Ha szándékunk komoly s ha igaz az, hogy az államnak támogatnia kell bennünket a székelyek megmentésében, nem látom be, hogy miért ne lehetne kivételes díjszabást engedélyezni?

Ha odatörekszünk, hogy Keleten piacunk legyen, törekednünk kell, hogy rövid összeköttetést létesítsünk, s hogy szállítási kedvezményeket adhassunk. A transitó szállításnál díjkezdvevény iránt Romániával még csak tárgyalásba sem bocsájtkoztak.

A harmadik mondandóm, hogy törekedjünk kivinni, hogy a tengerihajókra való átrakodás meg legyen könnyítve és biztosítva.

A mi hajóink közül hónaponként csak kettő jár be Galaczra, illetve kikötőibe, a szállítási díjuk drága, nagy, s ha esetleg a vasuti szállitmányoknak hetekig kell várakozni, míg hajó jön a kikötőbe, a fekbér óriási s a késedelem is nagy. Hogy ezeket rendezni ne lehetne, megfjthetetlen előttem.

Van javaslatomban két pont, melyeket a központi bizottság tett bele és közzé, de ez nem az én ajánlatom. Az egyik Román-Topliczától — Gyergyón át — Tölgyesig, illetve a Románia-piatrai összeköttetésig; a másik vonal pedig egy szárnyvonal Apahidától Marosvásárhely—Héjjasfalváig.

Fölmerült továbbá az az eszme, hogy a kisküküllői vasut Parajdig építendő ki. Azt mondom, távol legyen tőlem, hogy ezen vonalak bármelyikétől is megijednék, hiszen minden talpalatnyi vasut nyereség reánk nézve, de nem találok előterjesztendőnek, mert habár igaz, hogy fontos a világforgalom szempont-

jából az Odessza—topliczai összeköttetés és habár mintegy 12 km. helyi érdekű vonal kiépítése is értékes és fontos, mert nagy sóbányánk értékének kihasználásával egyjelentőségű, még sem ajánlom és pedig 1. azért, mert a székely kongresszusnak nem az kell, hogy feladata legyen, hogy mentől több indítvánnyal álljon elő, hanem hogy egyet, a legfontosabbat kiszorítani tudjuk. De ha egyszerre 50-el állunk a közvélemény elé, mit sem tettünk; ha pedig ötvenen állunk egy mellé, közvéleményt teremtünk, mely meg fogja szabni a kormány székely-vasuti politikájának irányát.

Én magam is kormánypárti vagyok, még sem tudom megérteni, hogyan nézheti a kormány a székely-kérdést azon a szemüvegen, mint a vend, ruthén vagy bunyevác-kérdést? Mert a székely-kérdés magyar államfentartási kérdés s ha a kormány is rááll erre az álláspontra, nekünk viszont óvakodni kell jelenleg kivihetetlen javaslatokat tennünk.

2. A tölgyesi ág kiépítéséhez nemzetközi szerződés is kell; mi pedig tudjuk, hogy Románia nem akar ilyen kérdésbe bocsájtkozni, úgy, hogy ez nehezen valósítható meg. Épen ezért nem mertem az ojtózi és piatrai ág kiépítését ajánlani.

A harmadik akadály a központi bizottság által ajánlott, de jelenleg általam nem javasolt vasutvonalak kiépítésében, a pénzkérdés. Sok küldöttségben vettem részt, minden miniszter megígérte, hogy mihelyest lehet ez ügyben valamit lendíteni, megteszi; de a pénzügyminiszter ur sajnos azt a kifejezést használta, hogy az állam pénzügye nehéz körülmények között van és óriási szükségletünk van. Mindezek daczára ő is megegyezett és megígérte, hogy mindent el fog követni, csak hogy a székely-vasut 1902-ben még megkezdessék, legalább egyik részében. Ime a pénzkérdés utját állta a kész tervnek is, mert hisz ez ügyben még máig se történt semmi.

Kérem tehát a javaslatok közül a toplicza—tölgyesi s apahida—marosvásárhely—héjjasfalvi vonalakra vonatkozókat elejteni s a többi indítványt elfogadni.

Mondja ki a Kongresszus, hogy a székely vármegyék közgazdasági föllendülésének érdekében sürgős szükségesnek tartja, hogy:

- a) az 1895. évi VII. törvénycikkben elhatározott székely vasutnak *madéfalva—szászrégeni* vonala *azonnal és egy-*

szerre kiépíttessék; (ugyszintén folytatólag létesíttessék a Topliczától Gy.-Tölgyesnek irányuló kiágazás Borszéken át, összekötvén a románia—piatrai vonallal). A fővonalból kiágazó és *Székely-Udvarhelyig* vezetendő szárnyvonal szintén azonnal tanulmányozandó és pedig oly irányban, hogy a galaczi kikötőhöz vezető ut rövidítése céljából ezen szárnyvonal Oláhfalun át Csik-Szeredánál csatlakozzzék a fővonallhoz; ugy ezen szárnyvonal, mint az *apahida—marosvásárhelyi* és *marosvásárhely—héjjasfalvai* vonal a legrövidebb idő alatt kiépíttessék;

b) tanulmány tárgyává tétessék egy, a galaczi kikötőhöz vezető vasutvonal, a mely *Ágostonfalva* állomásból kiindulva az ojtozi szorosnál csatlakoznék a román vasutakhoz; e csatlakozás kérdésében nemzetközi szerződés megkötése iránt a tárgyalások Romániával folyamatba tétessenek;

c) a *brassó—háromszéki*, a *héjjasfalva—székely udvarhelyi* és a *marosvásárhely—szászrégeni* helyi érdekű vasutak az állam által megváltassanak;

d) a székely vármegyékben föladott nyers, ipari és bányászati áruk, valamint a Székelyföldre szállítandó s ott iparilag földolgozandó nyers áruk, gépek és géprészek, továbbá a savanyuvizes üvegek és székelyföldi ásványvizek *önköltségi szállítási díjkedvezményben részesíttessenek*;

e) a székelyöldi cikkeknek a keleti piacokra való *kivitele* érdekében a kormány részéről tárgyalások kezdeszenek a román kormánnyal az átmeneti árukra nézve a galaczi kikötőig *díjkedvezmény* megadása, a főbb székelyföldi állomásokról *közvetlen díjszabás* megállapítása, a *galaczi kikötői* illeték *leszállítása* s az áruknek a vasútról a tengerihajókra való *átrakodásának biztosítása* iránt.

f) A külföldi köteléki díjszabásba az erdélyi nagyobb gabonaforgalmu állomások is felveendők. A fel nem vett

állomások fuvardijául a hozzá legközelebb eső, de a rendeltetési állomással ellenkező irányban levő, a köteléki díj-szabásba felvett állomás díjtétele alkalmaztassék.

g) Történjék továbbá gondoskodás könnyen romló áruk gyors szállítása érdekében a menetsebesség fokozásáról, közvetlen csatlakozásokról, hűthető és fűthető vasuti kocsik felől. *(Helyeslés.)*

Dr. Török Andor: A tárgyalás alatt lévő kérdés sokkal fontosabb, semhogy olyan kicsinyes szempontokból lehetne megítélni, mint azt az előadó tette. A székely vasutak kérdésének tárgyalásakor nem lehet sem csupán a székelység, vagy kisebb érdekcsoportok érdekeit tekinteni, hanem szemelött kell tartani az állam érdekét és a világforgalom követelményeit. A székely vasutaknak azon szempontot kell szolgáltatniok, hogy Magyarország képezi a kapcsolatot Kelet és Nyugat között. Magyarország gazdasági érdekeire nézve a Kelet bir rendkívüli fontossággal és mostani berendezkedésünk e tekintetben kedvezőlen. Kifejti, hogy Magyarország keleti hivatását csak a Székelyföldön keresztül vezető forgalom által töltheti be. Nem helyeselheti tehát, ha a székely vasutak kiépítésekor nem a nyugat-keleti irányú fővonalra helyezik a súlyt, hanem mellékvonalakra és viczinálisokra. Ennélfogva indítványt nyújt be, a melyben kimondani kéri, hogy:

a kongresszus szükségesnek tartja, miszerint a magyar forgalomnak a Fekete-tenger felé vezető fővonalaképpen a Székelyföldön kelet-nyugati irányban átvonuló fővonal létesíttessék; e fővonal Kolozsvártól Apahidán át Marosvásárhelyre, innen Udvarhelymegyén át Ágostonfalváig s Kézdivásárhelyen át a Sósmezőig, innen Galatzig vezessen.

Ugron Gábor: A székely vasutak kérdésének és történetének ismeretében kijelenti, hogy a kérdés úgy, a mint azt az előadó előterjesztette, csak részben van helyesen fölvetve. Lehetetlennek tartja, hogy a vasut Oláhfalun át jöjjön Csikszeredára, az idevonatkozó javaslatot tehát mellőzni kéri. Kifejti, hogy a forgalom érdekében arra kell törekedni, hogy a létesítendő székely vasut által nagy zónák jussanak összeköttetésbe. Helytelennek tartja, azt a tervet is, a mely Héjasfalváig kívánja a vonal kiépítését. A kisküküllői vasut ma csak egy korona hatvan fillér osztalékot adhat és a marosvásárhelyi vonal is csak a leggyöngébb forgalmat képes elérni. Azt is ajánlják, hogy Ágostonfalvától építsenek új vonalat, a mit szintén nem helyeselhet, mert ha a régi már meglévő kiépítés megfelel a követelményeknek, meg kell azt tartani, de semmi körülmények között sem lehet lemondani a piatrai csatlakozásról. Bármilyen nehézségekkel kell is megküzdeni, nem szabad földadni a reményt.

Magyarországnak két ut áll nyitva Kelet felé, az egyik Moldvába a másik Oláhországba vezet. Olyan kombinációt kell létrehozni, a mely mellett Románia és Moldva megnyerhető. Az a véleménye, hogy az előadói javaslatot minden aprólékosságtól meg kell tisztítani olyformán, hogy kitűnjék a kongresszus határozatából, hogy szabad csatlakozást kívánunk a kiépítendő vasutak számára.

A székelyek nem alamizsnát kérnek az államtól, hanem csak jogos követelésüknek teljesítését kívánják. Ha a kormány teljesíti kívánságukat, nem fognak többé panaszkodni, nem fognak elégedetlenkedni, sőt áldani fogják a napot, a midőn nemcsak a föld színéről, de a föld mélyéből is élni fognak. (*Zajos éljenzés.*)

Borszéký Soma: Az előadói javaslatot nagyjából elfogadja. Miután azonban a javaslatban külföldi kereskedelmi forgalmunk fővonalai nincsenek meghatározva, három fővonal kiépítésének szükségességét kéri a kongresszus által kimondani:

1. Nagy-Károly—Zilah—Deés—Szászrégeni fővonalhoz

csatlakozólag elsősorban a Szászrégen—Gyergyómádéfalvai vasut építendő ki, a mely által Galatzon keresztül az ázsiai tengerparttal jutnánk összeköttetésbe.

2. Az Arad—Déva—Piski—Alvincz—Nagy-Szeben—Vörös-Torony—Bukaresti vonal által egyfelől és az Arad—

Predeál—Bukaresti vonal által, másfelől ugyancsak az ázsiai tengerpart volna megközelíthető.

3. A Nagyvárad—Kolozsvári vasuti vonallal leendő csatlakozás céljából uj vonalak:

a) Kolozsvártól Marosvásárhelyig,

b) Marosvásárhelytől Székelyudvarhelyig;

c) Székelyudvarhelytől Sepsi-Szt.-Györgyig;

d) Sepsi-Szt.-Györgytől Uzon—Bodza forduló Kraszna felé a magyar határig;

e) a magyar, határtól a konstanczai kikötőig kiépítendő.

Sz. Szakáts Péter: Kijelenti, hogy elvben hozzájárul ahhoz is, hogy követeléseinket addig a pontig szállítsuk le, a hol teljesítésüket bizton remélhetjük. Kívánja, hogy az 1895. évi VII. törvényczikkbe iktatott székely vasutak *azonnal és egyszerre* kiépíttessenek. Ugron Gáborral nem érthet egyet. Az érdekek nem szenvednének semmit, ha a Küküllő völgyén vitetik is a vasut keresztül, mert ez éppen ugy megfelelné, mintha a Tolvajos hegyen vezetnék keresztül. A fölvetett irány teljesen megfelel a kívánalmaknak, mert annak mentén fekszik Homorod-fürdő, Oláhfalú, mint lentermelő hely, Szent-Kereszt vasbánya, a völgy tele

van ásványforrásokkal és ott fekszik az almási barlang is. Ajánlja, hogy a kongresszus kívánatosnak jelezze, miszerint Sóváradtól Parajdig a kisküküllői vasut kiépíttessék.

Gyárfás Győző: Magáévá teszi Ugron Gábornak azon megjegyzését, miszerint Magyarországnak csak Oláhországon át lehet összeköttetése a Kelettel. Indítványozza:

mondja ki a kongresszus, hogy a következő vasutak kiépítését szükségesnek tartja:

1. a mádэфalva-szászrégeni vonal a törvény értelmében;
2. mint székely érdekű vonal a sepsi-szent-györgy-földvári vonal;
3. Kézdivásárhelytől az ojtózi szoroson át vezető vonal szintén állami költségen.

Az ágostonfalvi vonal kiépítését nem tartja sürgősnek, mert ezáltal semmiféle irányban nem történék haladás.

Siklódy István: Csak a tölgyesi vonal kérdéséhez kíván hozzászólni. E vonalat azért vették fel az előadói javaslatba, mert az iparfejlesztés, különösen a nagy terjedelmű faipari telepek haladása és fejlesztése érdekéből szükség van rá. A gyergyói nagy erdőségek faanyaga magábanvéve elég forgalmat és jövedelmet biztosítana e vonal számára, a melyet szükségessé tesz az a körülmény is, hogy az ut mentén fekszenek a legjobb és legszebb székelyföldi fürdők. Hivatkozik Ugron Gábor előadására, a mely bőven indokolta, hogy e vonal világforgalmi szempontból is szükséges. Indítványozza, hogy az előadói javaslat a) pontjában a »Topliczától Gyergyó-Tölgyesnek irányuló kiágazás« szavak után »Borszéken át« tétessék, hogy e pont következőleg egészítessék ki: »összekötve a romániai piatrai vonallal.«

Bartók József: A székelyföldi bányászat fejlődésének főfeltétele a kis-küküllői vasut kiépítése. A mikor a székelyföldi vasut kiépítéséről van szó, vigyázni kell arra, hogy vajjon a kiépítendő vasutat valósággal a székelyek fogják-e használni s nem idegenek. Azt tartja különben, hogy a székelység nem elég erős ahhoz, hogy a külföldön való forgalomban fölvegye a versenyt, s éppen ezért csatlakozik azoknak a nézetéhez, a kik a Székelyföld belsejét akarják vasuti hálózattal ellátni.

Tauszik B. Hugó elnök: Ismerteti a beérkezett indítványokat és egyenként szavazat alá bocsájta. Határozatképpen kimondja, hogy a szakosztály az előadói javaslatát a következő pótlásokkal teszi a magáévá:

a kongresszus kívánatosnak tartja a kis-küküllői vasut kiépítését, Sóváradtól Parajdig;

a jövőre nézve óhajtanónak tartja, hogy a Feketetenger felé vezető fővonalképen a Székelyföldön nyugat-keleti irányban vezető vasutfővonal létesíttessék;

kívánatosnak tartja az Odessza felé vezető fővasutirány létesítését; a kongresszus kívánja, hogy az 1895. évi VII. t.-czikkbe igtatott székely vasuthálózat azonnal és egyszerre kiépíttessék; kiépítendő azonnal a mádэфalva-szászrégeni vonal, a Sepsi-Szent-György—Földvári vonal és Kézdivásárhelytől az ojtózi szoroson át vezető vonal. (*Helyeslés.*)

14. Közutak.

Incze Kálmán előadó: Tisztelt Szakosztály! A közutak a modern közlekedési eszközök folytonos tökéletesülésének daczára sem veszítették el közforgalmi jelentőségüket, sőt alkalmazkodva a mindinkább fejlődő vasuthálózathoz, ennek tápláló csatornái gyanánt működnek. Ezenfelül a Székelyföldön, ennek hézagos vasuthálózata mellett, a fő közlekedési vonalak nagy részén még mindig a közutakra van a forgalom közvetítése utalva.

Ha figyelembe vesszük még azt is, hogy a székely nép egyik fő keresetforrását és kedvencz foglalkozását a fuvarozás képezi, bátran állíthatjuk, hogy a székelysége nézve egy kielégítő terjedelm és jó karban tartott uthálózat egyike a legfontosabb életkérdéseknek.

A székelyföldi közutak állapotának és ezek fejlesztésére vonatkozó javaslataimnak előadásánál arra az osztályozásra támaszkodom, a melybe az 1890. évi I. t.-czikk ezeket sorozza; így külön fogom tárgyalni az állami, törvényhatósági és községi közlekedési közutakat, míg a közutaknak többi elő nem sorolt osztályaira, ezek jelentéktelen volta miatt, nem fogok kiterjeszkedni.

I. Állami közutak. A Székelyföldnek nagy megfontolással megállapított, az összes fő közlekedési vonalakat magában foglaló állami közuthálózata van. Mert míg egyfelől radiális irányu vona-

lak közvetítik a forgalmat az ország többi részeivel, különösen pedig Marosvásárhelylyel, Segesvárral és Brassóval, mint kereskedelmi góczpontokkal, s a tölgyesi, gyimesi, ojtózi és bodzái szorosokon át Romániával, addig másfelől a brassó—topliczai vonal tranzverzális, az ország határával párhuzamos irányban vonul át az Olt és Maros völgyén, illetőleg az ezek által alkotott medencezéken. A hálózat hossza Marostorda vármegyében 251, Udvarhely vármegyében 96, Csik vármegyében 250, és Háromszék vármegyében 168, vagyis összesen 765 kilométer, úgy, hogy a Székelyföld területének minden 20 négyszögkilométerére több mint egy kilométer állami ut esik, a mely arányszám az országos átlagot jóval túlhaladja. Kötelességet teljesítek akkor, a midőn e helyen kegyelettel adózom Lukács Béla volt kereskedelemügyi miniszter emlékének, a ki az általa személyesen vezetett, több napon át tartó tanácskozáson nagy szeretettel, részben az ő személyes kezdeményezéséből állapította meg az állami uthálózatot, a melynek folyamánként az elmúlt pár év alatt a Székelyföldön több mint 300 kilométer utat államosítottak.

Az állami utak állapota általában kitűnőnek mondható, egyes kiépítetlen, vagy javításra szoruló szakaszok kiépítése vagy áthelyezése egy már megállapított program keretében fokozatosan fog a törvényhozás által a kormány rendelkezésére bocsátott adományhoz mérten munkába vétetni. — Nevezetesen a Parajd és Gyergyóalfalu között levő meredek Bucsínhegy áthelyezéséhez, a melynek összes költsége egy millió koronára tehető, már ebben az évben hozzáfogtak.

II. Törvényhatósági közutak. A törvényhatósági utak hálózatát a vármegyék állapítják meg és ugyanazok gondoskodnak ezek kiépítéséről és jókarban tartásáról.

Marostorda vármegye törvényhatósági közutainak hossza 193 kilométer. A teljesen kiépített hálózat kedvezően csatlakozik az államhoz és a közszükségletet is kielégíti, a mennyiben a törvényhatóság közelebbről két új, összesen 34 kilométer hosszú utvonálnak: a nyárád-szereda—havadtőinek és a sárpaták—póka-faragóinak kiépítését határozta el. Ellenben a marosvásárhely-remeteszeg—mezőmadarasi 16 kilométer hosszú kiépített vonal alárendelt jelentőségénél fogva a vármegyei uthálózatból kihagyható és az érdekelt községek fentartásába átbocsátható lenne. A vármegye utalapjának évi átlagos jövedelme 170.000 koronára

tehető, a melyből a jelenlegi uthálózat jókarban tartható ugyan, de már a tervbe vett két utvonal kiépítése csak úgy válik lehetővé, ha a vármegye hosszulejárata törlesztési kölcsönt vesz fel, esetleg megfelelő állami segélyben részesül. Ez a törvényhatóság 1896—1900. években összesen 84.000 korona államsegélyt nyert.

Udvarhely vármegye törvényhatósági uthálózata 231 kilométer kiéputett utat foglal magában. Hálózata kiegészítésre szorul, a mennyiben czélszerű lenne az erdőszentgyörgy—gagyti utvonalat, a mely egyenes összekötő vonalat képez Marosvásárhely és Székelykeresztur illetőleg Udvarhely között, törvényhatósági kezelés alá venni, míg néhány csekélyebb fontosságú utvonal a törvényhatósági utak sorából kihagyható volna. Az utalap évi jövedelme átlagosan 130,000 koronára tehető. Ezen csekély jövedelem, daczára a vármegye már eddig 592,000 koronát fizetett vasuti hozzájárulásokra és jelenleg is 400,000 korona vasuti kölcsön után évi 24,000 korona terheli utalapját. Az utalap jövedelmének természetes rendeltetésétől való ily elvonása mellett a törvényhatóság nem volt képes közútjainak jókarban tartására szükséges kiadásokat fedezni, hanem kénytelen volt 170,000 korona kölcsönt felvenni, a mi ismét évi 9264 koronával terheli kiadásait. Daczára annak, hogy a vármegye az elmúlt 10 év alatt összesen 99,000 korona államsegélyben részesült, utalapjának évi jövedelme a fentirt okokból oly csekély, hogy abból jelenlegi uthálózatát is alig képes jókarban tartani, annál kevésbbé van kilátása arra, hogy az oklánd—vargyasi utáthelyezésnek még hátralevő 60—80,000 koronányi kiadását fedezhesse, mert alig fordíthat 90,000 koronánál többet utfentartási célokra, holott erre legalább 140,000 koronára lenne szüksége.

Ebből látható, hogy Udvarhely vármegye az összes székely vármegyék közül legjobban rászorul az államsegélyre.

Csik vármegye abban a szerencsés helyzetben van, hogy az elmúlt években közútjainak legnagyobb részét államosították, így egész hálózata csak 132 kilométer, mindazonáltal 36 kilométernyi ebből is kiépítetlen.

A vármegye északkeleti részén fekszik a békási völgy, a melyet mellékvölgyeivel együtt magas hegyek választanak el a gyergyói fensiktól és a mely a hasonló nevű szoroson át Romániába önti vizét. Területét nagy havasi legelők és fenyvesek borítják, a benne levő három község lakossága majdnem kizárólagosan oláh. Elszi-

geteltségének főoka hozzávezető útjainak járhatatlansága, mert egyetlen összekötő vonala Tölgyes és Zsedán patak között a Balázs-hegyen át meredek és kiépítetlen volta miatt közlekedő utnak sem nevezhető. Közgazdasági és nemzetiségi, sőt turisztikai okokból is nagy fontossággal bírna ennek a sok kincset magában rejtő völgynek alkalmas közlekedési uttal való feltárása. Ezt legcélszerűbben Gyergyószentmiklósról a Pongrácz-hegyen át a Gyilkos tó mellett a Békás patak mentén lehetne az ország határáig vezetni. Figyelembevétel a terepnehézségeket, a mintegy 35 kilométer hosszú utvonal kiépítése legalább 500,000 koronába kerülne. Természetes folytatását képezvén a marosvásárhely-gyergyószentmiklósi állami utnak, nemzetközi jelentősége is lenne, mert míg Piatra, a legközelebbi romániai vasuti állomás, Marosvásárhelytől Szászrégenen és Tölgyesen át 219 kilométer távolságra esik, addig ez a távolság az említett uton 190 kilométerre szállana, az ország határa pedig ezen az uton 12 kilométerrel esnék Marosvásárhelyhez közelebb, a mi hadászati okokból is figyelmet érdemelne.

A vármegye utalapjának átlagos évi jövedelme 100,000 koronára tehető, a melyből 52,000 korona szükséges a kiépített 96 kilométer ut fentartására, így 48,000 korona fordítható új építésre. Ily módon az uthálózatba felvett vonalak 12 év alatt kiépíthetők lennének ugyan, de a fent javasolt gyergyószentmiklós—békási ut kiépítése csak állami segély mellett válna lehetővé.

A törvényhatóság a fenyéd—zetelaka—gyergyói utvonal kiépítésére 1894-től 1901-ig 277,300, a ditró—tölgyesi ut egy szakaszának áthelyezésére 20,000, összesen 297,300 korona államsegélyben részesült. A fenyéd—gyergyói utvonal államsegéllyel 1903. évben teljesen ki fog épülni, felette kívánatos lenne tehát, ha a kormány a vármegye által eddig élvezett államsegélyt a gyergyó—békási ut kiépítésére jövőben is engedélyezné.

Háromszék vármegye törvényhatósági uthálózata 250 kilométer hosszú utat foglal magában, a melyből 27 kilométer van kiépítetlen állapotban. A hálózat a közforgalom igényeit kielégíti, sőt abból néhány csekélyebb jelentőségű vonalat ki is lehetne hagyni és fentartás végett az érdekelt községeknek átadni. A vármegyei utalap évi jövedelme átlagosan 160,000 koronára tehető, a melyből a 223 kilométer kiépített ut évi fentartására 134,000 korona szükségeltetvén, ez a törvényhatóság saját erejéből képes lesz

uthálózatát kiépíteni és fentartani, különösen akkor, ha abból kihagyja a csekélyebb fontosságú vonalakat.

A törvényhatóság az elmúlt 10 év alatt 82,300 korona államsegélyben részesült, a melyet főleg a nyén—bodzai ut kiépítésére, részben pedig a barót—ágostonfalvi ut áthelyezésére fordított.

Áttérve az ezen utak kezelése és fentartása körül észleltekre, azt a tapasztalatot szereztem, hogy a reájuk fordított kiadás nem áll mindig helyes arányban az elért eredményekkel. Ennek a hátránynak a megszüntetése céljából czélszerűnek tartanám, ha az 1890. évi I. t.-czikk akként módosíthatnák, hogy a törvényhatósági közutak kezelését és fentartását a törvényhatósági közutak alapja terhére az állam saját közzegeivel intézné, meghagyván a törvényhatóságnak azt a jogot, hogy az uthálózatot és évi előirányzatokat megállapíthassa, az utadót kivethesse, az eléje terjesztett zárszámadásokat pedig felülbírálhassa és jóváhagyhassa. Bizton hiszem, hogy égy ily irányu intézkedés a törvényhatósági utak állapotának javulását vonná maga után.

Az 1890. évi I. t.-cz. 23. §-a akként intézkedik, hogy törvényhatósági utadó fejében mindenkire, még ha az egyenes adója után kivetett százalék szerint reá ennyi nem is esnék, legalább is három kézinapszámnak abban a törvényhatóságban folyó ára vetendő ki, a mely azonban nem lehet sehol sem nagyobb 1 frt 50 krajczárnál. A törvényhatóság közgyűlése ezt a minimumot a legalább 2 igavonó állattal birókra nézve egy igás napszám folyó ára erejéig, a mely azonban nem lehet nagyobb 3 forintnál, felemelheti, illetve állapíthatja meg.

Ez az intézkedés főleg a székely vármegyék szegényebb néposztályára nyomasztó, mert itt az utadónak tulnyomó része a minimálistákat terheli, a kik sokszor egyenes állami adójuknak kétszeresét sőt többszörösét kénytelenek utadó gyanánt beszolgáltatni, holott a nagyobb adófizetők csak egyenes adójuk 10%-ig vannak megterhelve. Semmivel sem lévén indokolható, hogy miért járuljon a szegényebb néposztály magasabb %-al az utak fentartásához, az utadóminimumok eltörlendőkké lennének. Mivel azonban az általam előadottak szerint a törvényhatósági utak kiépítése és fentartása céljából a jelenleg befolyó utadó összegre feltétlenül szükség van, a minimumok eltörlése által keletkező hiányt az utadó *progressziv* emelése által lehetne fedezni. Jogot kellene engedni ezenkívül a törvényhatóságnak arra is, hogy azokat

nagyobb iparvállalatokat, (faüzleteket, czukorgyárakat stb.) a melyek nagyobb mennyiségű nyers anyagok szállítása által az utakat a szokottnál nagyobb mértékben használják, még abban az esetben is utadóval róhassák meg, ha egyenes állami adójukat nem a törvényhatóság területén fizetik.

Ugyancsak az idézett törvény 25. §-a szerint minden egyenes adót nem fizető 18—60 éves férfi köteles utadó tartozás fejében három kézi napszámot természetben vagy egyenértékű váltságösszegben leszolgálni. Méltánytalan és mivel sem indokolható lévén, hogy miért kelljen annak a teljesen vagyontalan székely napszámosnak az összes közszolgáltatások közül épen csakis az utak fentartásához hozzájárlni, a régi robotrendszer eme maradványa eltörrendő lenne. Ennek az utalapok sem vallanák nagy kárát, mert az így leszolgált természetbeli munkaerő csekély értékű, a váltságösszegek pedig a vagyontalan adókötelesektől behajthatatlanok.

III. Községi közlekedési közutak. Ezek fentartásáról és kezeléséről az 1890. évi I. t-cz. 36—44. §-ai intézkednek. Eltekintve azoktól a hiányoktól, a melyekre később fogok rámutatni, a törvény sok üdvös intézkedést tartalmaz és ott, a hol a törvényt végre is hajtották, igen szép eredményeket értek el. E tekintetben mintaszerűen és és magasan kiválik Udvarhely vármegye, a melynek 342 kilométernyi viczinális uthálózatából csak 62 kilométer van kiépítetlen, s általában utjai csekély kivétellel minden időben járhatók. A törvényhatóság szerény anyagi erejéhez mérten segíyezi azokat a csoportokat, a hol költségesebb műtárgy-építésekre van szükség. Az utak műszaki szolgálatát az államépítészeti hivatal mérnökei látják el előre meghatározott mérsékelt átalányösszegért.

Sajnos, hogy a többi székely vármegyéről nem jelenthetek ily kedvezőt.

Háromszék vármegye 352 kilométer viczinális köztutjából 302 kilométer kivan ugyan építve, de kezelése felette elhanyagolt, a kavicsolás hiányos, a műtárgyak silányak. Az utbizottságok a múlt évben meglettek ugyan alakítva, de nem sokat törődnek az utak fentartásával, nem is értenek hozzá. A főszolgabírák tul vannak halmozva egyéb teendőkkal, így nem is lehet tőlük rosz néven venni ha nem foglalkoznak velök eléggé.

Még rosszabb az állapot Marostorda vármegyében, a melynek 381 kilométer viczinális köztutja közül csak 197 van kiépítve, ez

alatt is csak az értendő, hogy ennyi van minden időben járható állapotban. A hálózat és az érdekeltségek csoportját csak a múlt évben állapították meg, azok kezelését a járási főszolgabírák és községi elöljáróságok intézik csekély eredménnyel.

Legrosszabbul áll Csik vármegye. Ennek 229 kilométernyi viczinális utja közül csak 2, mondd kettő van kiépítve. Az érdekeltségek és uti-bizottságok meg vannak ugyan alakítva, de építés és fentartás tekintetében alig történt valami.

Szomorú kép ez, tisztelt Kongresszus, a melyet a maga meztelességében feltárni voltam kénytelen.

Pedig éppen azok a szegény székely községek, a melyek a nagy forgalmi vonalaktól félre eső völgyekben vannak elrejtve legjobban rászorulnak a jó utakra, hogy szűken termő földjük termékeit az év minden szakában piacra hozhassák, avagy erdőiket értékesíthessék. Hogy ügybuzgó jó közigazgatással a törvény hibái dacára is szép eredményeket lehet elérni, Udvárhely vármegye példája bizonyítja.

A törvény egyik főhibája az, hogy annak 43. §-a nem mondja ki imperative a községi mérnökök alkalmazását. Nem lehetne ugyan várni a községektől, hogy külön mérnököket tartsanak és fizessenek, de a községi utak műszaki szolgálatát mérsékelt utiátalányért a legtöbb esetben elvállalnak az államépítészeti hivatal tisztviselői és szakértelemmel irányíthatnák a munkákat, a melyek így eredmény nélkül pazaroltatnak el.

A törvény másik hibája a következő. A 36. §. szerint a községi közlekedési közutakat az érdekelt községek azon csoportjai építik és tartják fenn, a melyeket a törvényhatóság kijelöl, s a melyek a költségekhez az illetékes hatóságok által meghatározott arányban tartoznak hozzájárulni.

A törvény ezen intézkedése a Székelyföldön a legnagyobb anomáliákra vezet, mert míg egyes állami vagy törvényhatósági utak mellett fekvő községeknek sok esetben alig kell viczinális utak építéséhez hozzájárulni, addig a magasabb rangú utvonalaktól távol esőknek hosszú, költséges utakat kell kiépíteniük és jó karban tartaniuk, pedig ezek is éppen úgy vannak állami adóval és törvényhatósági utadóval megterhelve, mint a kedvezőbb helyzetben levők.

Ennek a visszas helyzetnek a megszüntetésére az lenne a legjobb mód, ha a törvényhatóság területén levő összes községek az állami

adó bizonyos százaléka szerinti arányban járulnának hozzá egy a központban kezelendő viczinális utalap létesítéséhez, a melynek az lenne a rendeltetése, hogy abból a törvényhatóság a tulságosan megterhelt községi csoportokat megfelelően segíelyzné.

Tisztelt Szakosztály!

A fentiekben igyekeztem a Székelyföld közutügyét a valósághoz hiven megismertetni. Előadásomból első sorban az a következtetés vonható le, hogy az állam a maga részéről megtett és megtesz minden lehetőt a Székelyföld közutai érdekében.

Fentart egy a Székelyföld főközlekedési vonalait magában foglaló, gyönyörű szerves egészet képező állami úthálózatot, s ennek jó karban tartására és fejlesztésére évenként mintegy 600,000 koronát áldoz, sok székely munkásnak nyujtva ezzel kenyeret. A négy törvényhatóság uti alapjait a kormány a lefolyt 10 év alatt több mint 562,000 koronával segíelyezte. Meg vagyok győződve, hogy ily államsegély ott, a hol szükség lesz reá, jövőben sem fog elmaradni, de azért a törvényhatóságok is igyekezzenek utalapjaik jövedelméből czélszerű munkabeosztással takarékosan fentartani és kiépíteni úthálózataikat, különösen pedig ne engedjék meg, hogy ezek a jövedelmek rendeltetésüktől bárminő czimen elvonassanak. Fordítsanak továbbá nagyobb figyelmet a viczinálisutak ügyére, a melyet mint a székely nép közgazdasági fellendülésének egyik fő tényezőjét nem tudok eléggé az intéző körök figyelmébe ajánlani.

Végére érve előadásomnak, tisztelt Kongresszus, bátorkodom ennek végső következtetéseképen a következő *határozati javaslatot* előterjeszteni:

kivánatosnak tartja a Kongresszus, hogy:

a) a *gyergyó-szent-miklós—békási* ut állami segélylyel kiépíttessék;

b) a közteherviselés egyenlőbbé tétele czéljából az 1890: I. t.-cz. 23. §-a akként módosíttassék, hogy az *utadó-minimumok eltöröltessenek*, vagy legalább leszállíttassanak az utalapok jövedelmében ennek folytán előálló hiány az *utadó-százalék progresszív emelése* által lenne fedezendő;

c) *ugyanazon törvény 25. §-a*, a mely minden egyenes adót nem fizető férfit három kézinzapszám teljesítésére kötelez, *eltöröltessék*;

d) ugyanazon törvény 36. §-a akként módosítsassék, hogy lehetővé váljék az állami és törvényhatósági utaktól távol eső és ezek előnyét nem élvező községek hozzájárulásának megfelelő leszállítása. (Helyeslés.)

Gyárfás Győző: Engedelmet kér, hogy egy nagyfontosságú ügyre hívja fel a szakosztály figyelmét. A közutak hálózatának kifejlesztésével és megépítésével kapcsolatos s attól el nem választható kérdést képez a közutak gondozására hivatott személyzet viszonyainak rendezése és létfenntartási szükségleteinek kielégítése. Köztudomású, hogy a vármegyei utkaparók nyugdíjáról több vármegyében gondoskodás nem történt. Már pedig minden olyan állandó alkalmaztatás, a mely az illető minden idejét leköti, igényt tarthat arra, hogy munkaképtelenség vagy betegség esetére ellátásban részesüljön. Pl. hozza fel, hogy Háromszék vármegye területén 60 utkaparó van alkalmazva, a kiknek havi bére 28—32 korona között ingadozik. Emberbaráti és székely fajtentartási szempontból egyaránt szükségesnek tartja, hogy az utkaparók nyugdíjigényei kielégíttessenek. E célból indítványt nyújt be, mely szerint

mondja ki a kongresszus, miszerint szükségesnek tartjai hogy a vármegyei utkaparók részére nyugdíjintézmény létesíttessék s ez irányban az erdélyrészi vármegyéket keresse meg;

az utszemélyzet bérei fölemelendők és gondoskodás történjék arról, hogy az utkaparók minden utszakason a vármegye által épített utkaparóházakban lakjanak.

Tauszik B. Hugó elnök: Figyelmezteti szólót arra, hogy az indítvány általános kérdés körül forog, a mely nem hozható kapcsolatba a közutakkal.

Pünkösty Ferencz: Utal arra, hogy mindenkinek, a ki adót fizet, joga van jó közutakat kivánni és hogy Udvarhely vármegyében az utak rosszasága miatt a közlekedés rendkívül meg van nehezítve.

Indítványában kimondani kéri, hogy Udvarhely vármegyében az oláhfalvi-fogarasi és a parajd—udvarhelyi törvényhatósági közutak az állami utak közzé fölvétessenek s e tárgyban intézzen a kongresszus a kereskedelemügyi miniszterhez föliratot.

Köllő János: Tekintettel arra, hogy a székelyföldi utak elhanyagoltságának oka a pénzhányban keresendő és hogy a Székelyföld észak felé teljesen el van zárva, indítványt nyújt be, melyben kéri:

mondja ki a kongresszus, hogy az 1876. évi XIV. t.-cikk szerint a gyógyforrásokhoz és fürdőkhöz vezető utvonalak jó karban tartásáról vagy esetleg új állami utvonalak létesítéséről gondoskodják a kormány, Csik vármegye északi részén pedig Borszék—Bélboron át Dragojásra egészen új állami utvonalat létesítsen.

Incze Kálmán előadó: Reflektál a fölszólalók megjegyzéseire. A parajdi ut államosítását nem tartja sürgősen szükségesnek, mert az ut elég jókarban van ma is. Ha már államosításról van szó, akkor inkább a zetelaki utnál volna annak helye. Figyelmezteti a szakosztályt, hogy a fölmerülő kívánságok kifejezésre juttatásánál tartsa szem előtt azt a szempontot, hogy mely kívánságok teljesítését lehet remélni. Ha az állam pl. Szatmármegyének 3000 forintot ad utak fentartására, méltányos, hogy a székely vármegyéken is hathatósabban segítsen.

Tauszik B. Hugó elnök: A benyújtott indutványokat egyenként bocsájta szavazás alá és határozatképpen kimondja, hogy az előadói javaslatot a szakosztály egyhanguan elfogadja s annak pótlásául még a következő indutványokat teszi a magáévá:

a kongresszus kívánatosnak tartja, hogy a vármegye utkaparók számára nyugdíjintézmény létesíttessék és ez irányban megkeresést intéz a vármegyékhez;

kívánatosnak tartja a kongresszus, hogy az 1876. évi XIV. t.-cikk szerint a gyógyforrásokhoz és fürdőkhöz vezető utvonalak jókarbantartásáról esetleg új állami utvonalak létesítéséről gondoskodás történjék; Csik vármegye északi oldalán pedig egészen új állami utvonal létesíttessék.
(Helyeslés.)

15. Viziutak.

Urmánczy János előadó: Tisztelt Szakosztály! Mindaddig, míg megfelelő közlekedő utak nem létesíttetnek, sem rendszeres fakereskedésről, sem okszerű erdőgazdálkodásról nem beszélhetünk. Míg tehát a vasutak építésének azonnali megkezdése a nyomorban levő népet mindjárt keresethez juttatja, az annak nyomán pár év alatt létesülő fűrészgyárak és más famegmunkáló telepek biztos és állandó keresetet nyújtanak annak a népnek, melynek, talán eredetétől fogva, egyik legfőbb foglalkozása az erdei és ezzel kapcsolatos fafeldolgozási munkálatok voltak. Jobb és hozzáértőbb erdei és fűrészgyári munkást a

székelynél kívánni sem lehet s a szomszédos Romániában levő fatelepeknél a munkások 90%-a székely. A viziutak fontosságát e vidéken bővebben fejtegetnem felesleges. Hisz az, az erdők területéhez viszonyítva aránylag csekély fakereskedés, mi e vidéken ma van, tisztán a viziutaknak köszönheti létezését. Csakhogy milyen utak ezek! Bizonytalan, az időjárás szeszélyétől függő víz-mennyiségükkel a kereskedelemnek gyarló szállító eszközei; néhol elszélesedő medrekben sekély, más helyen sziklafalak által hirtelen kanyarodásokra kényszerítve, a tutajozásra különben legalkalmasabb vizállás mellett is, gyors és veszélyes helyek váltakoznak, hol a szegény tutajos nép csak maga tudja, mi fáradsággal képes zátonyra jutott tutaját, derékig érő hideg vízben állva, leemelni, hogy tovább usztatva, egy hirtelen kanyarodásban elkapva a sodró ártól, egy sziklafalnak vágódjék s örülhet, ha a szálfánként szét-roncsolt tutajról ép bőrrel menekülnie sikerül.

A Maros folyónak Szász-Régentől Gyergyó-Ujfaluig, az Olnak Fogarastól Csik-Madéfalváig való szabályozása nemcsak esetleges szerencsétlenségek és biztos anyagi károk elkerülése végett feltétlenül szükséges, hanem azért is, mivel a viziutak olcsóságánál fogva, kiváltképp a hosszú fenyőszálfák szállításánál, vasut és gyárak daczára is, első sorban mint fő szállítóeszközök jönnek tekintetbe, biztos és állandó kenyeret juttatván az egész vidék lakosságának épp azon időben, midőn az, földmivelő nép léte, mezei munkával elfoglalva legkevésbé van.

A már századok óta a Maroson szokásos tutajszállítás még jelenben is csekély módosítások mellett ugyanaz maradt és az idők folyamán életbe lépett uzusok ma is úgy megvannak, mint kezdetben, talán még az ököljog idejében. Nevezetesen az ugynevezett malomgátak azok, melyek a tutajozás s így a kereskedelem elé fontos akadályokat gördítenek. A malomtulajdonosok a malmaikra szükséges vizierőt saját belátásuk és tetszésük szerint épített gátak segítségével vezetik be, tekintet nélkül arra, vajjon annak a gátnak szerkezete, magassága stb. megfelel-e a vizi-törvénynek és a tutajozás érdekeinek. Ebből aztán, ha a tutajozás ideje alatt a bajok jelentkeznek, örökös perlekedés, veszekedés származik s a végén az illető hatóságok sem lehetnek tisztában, kinek adjanak igazat, mivel a vízhasználati jog szabályozva nincsen.

Ezenkívül a gáttulajdonosok vagy azok bérlői régi uzus alapján, a mi talán az akkori közös megállapodáson gyökerezik, minden

gátjaikon lehaladó tutaj után egy szál deszka vámot szednek s ha zsilipjeiket, a melyeket némelykor kisebb viz idején csak azért állítanak magasra, hogy a gáton viz hiánya miatt a tutajok leusztatása megnehezítettessék, a tutajusztatók kérésére le is zárják, ezt csak külön s óránként önkényüleg 10—15 koronában megállapított díjért eszközlik, mi tekintetbe véve, hogy egyes szállitmányok 5—6 óra alatt vihetők le ilyformán a gáton, tetemes kárt és költséget okoz a kereskedőknek.

Vannak oly gáttulajdonosok és bérlők is, kik gátjavításaikat nem kellő időben végeztetik, vagy a még úgy ahogy szolgáló gátakat ki sem javittatják, várván az alkalmat, hogy a tutajozás időszakában a gyenge gát szakadást szenvedjen s kártérítési igénynyel léphessenek fel. Ily alkalmakkor az illető kereskedőnek 15—20,000 korona értékű egész tutaj szállitmányát lefoglalva, vesztegeltetik ott mindaddig, míg a tényleges kárnál jóval nagyobb összegben ki nem békülnek. Ha pedig a kereskedő a közigazgatási hatósághoz fordul, kauczió letévése mellett, a tutajok kiadása elrendeltetik ugyan, de külön pert indít a gáttulajdonos, melylyel sok költséget és hátramaradást okoz az illető kereskedőnek s legtöbbször a később megállapított kár oly csekély, hogy az eljárási költségek jóval túlhaladják azt.

Hasonló zaklatások és minden alapot nélkülöző követeléseknek van kitéve a tutajos a partbirtokosok részéről is, úgy az éjszakai feltétlen szükséges kikötésekért, mint az árvizveszélyek alkalmával a nappali kikötésekért is. Mindezen okoknál fogva, kikerülendő az érdekelt felek önhatalmu eljárásait, feltétlenül szükséges a vízrendőri felügyelet szigoru betartása és a malomgátak építésének szabályozása és ellenőrzése, hogy a tulajdonosok is esetleges káraikban gyorsan és igazságosan kárpótolva legyenek; de viszont a kereskedelem is önhatalmu eljárások által ne akadályoztassék és károsítottassék meg.

Az előterjesztett indokok alapján a következő határozati javaslatot ajánlom elfogadásra:

szükségesnek tartja a Kongresszus:

- a) a *Maros* és *Olt folyóknak* a tutajozás céljaira való szabályozását;
- b) a vizen való szállítás jelenlegi akadályainak elhárítását és a *vízrendőri felügyelet* életbeléptetését. (*Helyeslés.*)

Tervey Imre miniszteri kiküldött: Tisztelt Szakosztály! Az előadó ur kívánja, hogy a gátak építésénél a tutajozás érdeke figyelembe vétessék. Erre vonatkozólag megjegyzi, hogy a földművelési kormány ez irányban már rendelkezett. Azt hiszi, hogy éppen a marosvásárhelyi révészek szedtek a tutajozóktól szál deszkákat; ezt még az erdélyi fejedelmek engedték meg. Később e jogot elvették tőlük, de a vízjogi törvény gondoskodott arról, hogy ez az érdek is kielégíthető legyen. Régebben a felek kiegyeztek, vagy törvény biztosította jogukat a révészek erőszakkal is érvényesíthették. Panasz merült fel a surrantók ügyében is. Az igazolási eljárás során kitűnt, hogy a hol lehet, megfelelték a követelményeknek s hogy a tutaj keresztülvezethető minden fél érdekeinek megóvásáért. Az új gátaknál a surrantók építéskor szem előtt tartják a törvényt. Van azonban egy pont, a hol a tutajosok érdeke ki van szolgáltatva a molnároknak t. i. a malomárkokban.

Panasz merült föl, hogy a surrantó korona nincs törvényes nagyságra kiépítve. A lehetőségig szemelött kellett tartani a törvényt, de azon túl nem lehetett azt keresztül vinni, hogy minden vízállásnak megfelelően építtessék ki. S ki kell emelnie, hogy a korona emelését nem lehet teljesen korlátlanul végeztetni; mert sok helyt a malomszerkezetet kellene teljesen átalakítani. Ismétli, az új gátaknál a föltételek szemelött vannak tartva, mert a kormány gondoskodik arról, hogy minden elháríttassék, a mi a tutajozásra veszedelmes lehet vagy sérelmes, de a magánvagyonhoz nem nyulhat.

Szabadkikötés csak egy esetben lehetséges, ha a tutajt az éjszaka két kikötő közt éri. Nem gondolja a törvény, hogy a tulajdonos kártérítést követel partrongálásért; egyezkedjenek.

A vízrendőri felügyelet, a mint kéri az előadó, a mostani vizügyi törvények szerint teljesen lehetetlen.

Tauszik B. Hugó elnök: Határozatképpen kimondja, hogy *a szakosztály az előadói javaslatot változatlanul elfogadja*. Kijelenti, hogy ezzel a szakosztály befejezte azoknak a kérdéseknek a tárgyalásait, a melyeket a rendező-bizottság a szakosztályra utal. Időközben azonban Ugron János önálló indítványt nyújtott be, a melyet a szakosztály tárgyalásra elfogadott.

Ugron János: Kifejti, hogy a Székelyföld gyári és kis ipara föllendülésének föltétlen követelménye, hogy Keleten, főleg Romániában találjon piacot, mert a nyugati piacokra a nagy távolság miatt a szállítás drága; ettől eltekintve azonban a Nyugat fejlettebb iparával versenyezni úgy sem volna képes, míg a Kelet és Románia közelsége oly rendkívüli előnyt jelent a székely iparra nézve, hogy e mellett még a legfejlettebb iparral is föl veheti a versenyt. Ennélfogva mondja ki a kongresszus, hogy:

óhajtandó, hogy a kormány a Romániával és más keleti államokkal való kereskedelmi szerződések megkötésénél kiváló tekintettel legyen arra, hogy a Székelyföld gyár- és

kisipara fejlesztése céljából ezen államok fogyasztó piacra biztosíttassék, valamint oly mezőgazdasági termények kivitele számára is, a melyekre e keleti országoknak szükségük van;

1. ez okból szükségesnek tartja, hogy a székely gyári- és kisipar Románia és általában a Kelet igényeihez mérten alakíttassék át, s e célból az ottani nép izlése és igényei alaposan tanulmányozandók;

3. óhajtandó az Olt folyó szakaszának hajózhatóvá tétele által olcsó viziútról gondoskodni Kelet felé. Ha a Maros is hajózhatóvá tétetnék s a két folyót csatornával összekötnék, ez által egész Erdély gazdasági életének föllendülése biztosítva van. *(Általános helyeslés.)*

Tauszik B. Hugó elnök: Miután felszólalásra senki sem jelentkezett, a szakosztály helyeslésétől kisérve, határozatképpen kimondja, hogy *Ugron János javaslatát a szakosztály egyhangulag elfogadja.*

Ezek után az elnök a következő szavakkal zárta be a szakosztály tárgyalásait:

Befejeztük a hozzánk utalt kérdések tárgyalását s ezzel kötelességünknek eleget tettünk. Köszönetet mondok mindazoknak, a kik a szakosztály tanácskozásaiban teljes lélekkel részt vettek. Köszönetet mondok az előadóknak, a kik nagy odaadással és alapos tudással terjesztették a tárgyalandó kérdéseket a szakosztály elé. Azt hiszem, nem lépem túl a szerénység határát, ha azt mondom, hogy a vita az összes tárgyalások folyamán magas színvonalon állott, s hogy a lehető legtárgyilagosabb módon állapítottuk meg a székelység bajait s azokat a nehézségeket, a melyekkel küzdeni kell. Köszönetemet fejezem ki ismételten a magas kormánynak; meleg érdeklődéséért, Micseh Endre miniszteri titkár urnak, a ki érdeklődésének számos jelét adta és a tárgyalásokban is tevékeny részt vett. Ama reményemnek kifejezésével zárom be a szakosztály ülését, hogy az itt kifejezésre juttatott kívánságokat a kormány is megvalósítani iparkodni fog. *(Éljen az elnök! fölkiáltások.)*

Gyárfás Győző: Rövid visszapillantást vet a szakosztály által végzett munkára és köszönetet mond a szakosztály nevében az elnöknek a tanácskozások pártatlan és bölcs vezetéséért, valamint a szakosztályi jegyzőknek, a kik nem kevesebb buzgalommal teljesítették a reájuk bízott tisztséget. *(Zajos éljenzés.)*